

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOLU İLİ GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA ve KORUMA
ÖNERİLERİ**

Mimar Nihat GÜLER

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programında
Hazırlanan

79292

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Can BİNAN

Doç. Dr. Can Binan.

Doç. Dr. Fikri Atayhan
FS Atayhan

Doç. Dr. Betül Şengezer

İSTANBUL, 1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ.....	i
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
1. GİRİŞ	1
2. BOLU'DA KENTSEL YAPIYI OLUŞTURAN ETKENLER	3
2.1 Coğrafi Konumu, Sınırları	3
2.2 Topoğrafyası	3
2.3 Jeolojik Yapı.....	10
2.3.1 İklim.....	10
2.3.2 Toprak örtüsü	13
2.3.3 Bitki örtüsü	13
2.4 Sosyal ve Ekonomik Yapı	14
2.4.1 Demografik yapı	14
2.4.2 Sosyal Hayat	16
2.4.3 Ekonomisi	16
2.5 Ulaşım.....	19
3. BOLU KENTİ FİZİKSEL ve TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	20
3.1 Yazılı Tarih Öncesi	20
3.2 Yazılı Tarih Dönemine Geçiş.....	20
3.3 Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemi.....	21
3.4 Selçuklular ve Beylikler Dönemi (Erken Türk Dönemi)	21
3.5 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	23
3.6 Cumhuriyet Dönemi	24
4. MEVCUT DURUMUN KENTSEL MİMARİ ANALİZİ.....	28
4.1 Tescilli Kültürel ve Doğal Değerler (1990).....	28
4.2 Korunması Gerekli Değerler Analizi (Kent Ölçeğinde, 1998).....	28
4.3 Araştırma Bölgelerinin Seçimi ve Özellikleri	31
4.3.1 Araştırma bölgelerinin kent içindeki konumu	75
4.3.1.1 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesi	75
4.3.1.2 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesi	75
4.4 Araştırma Bölgelerindeki Anıtsal Yapılar.....	81
4.4.1 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesi.....	81
4.4.2 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölge.....	81
4.5 Araştırma Bölgelerinin Mevcut Durumunun İrdelenmesi	87
4.5.1 Yapı strüktür analizi (Şekil 4.6a,b).....	87
4.5.2 İşlev analizi (Şekil 4.7a,b).....	92
4.5.3 Kat adetleri analizi (Şekil 4.8a,b)	92
4.5.4 Korunması gerekli değerler analizi (Şekil 4.9a,b)	95
4.5.5 Korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durum analizi	98
4.5.6 Değerlendirme (Şekil 4.11a,b)	101

4.6	Geleneksel Kent Dokusunda Biçimlenme Özellikleri ve Çözümlümler....	101
4.6.1	Mevcut dokunun çözümlenmesi.....	101
4.6.1.1	Yapı-parşel-sokak ilişkisi (Çizelge 4.14).....	106
4.6.2	Geleneksel konutların mimari çözümlenmeleri.....	110
4.6.2.1	Planimetrik tipoloji.....	110
4.6.2.2	Cepheler, doluluk-boşluk oranları.....	114
4.6.2.3	Mimari elemanlar.....	115
4.6.2.3.1	Çıkmalar.....	117
4.6.2.3.2	Çıkma taşıyıcıları.....	118
4.6.2.3.3	Kapılar (sokak kapıları).....	118
4.6.2.3.4	Pencereler.....	126
4.6.2.3.5	Saçaklar.....	147
4.6.2.3.6	Yapım sistemi ve malzeme.....	147
4.6.2.4	Gülleler Konağı, mimari ve yapısal çözümlenmesi.....	150
5.	ARAŞTIRMA ALANLARINDA KORUMA ve RESTORASYON ÖNERİLERİ.....	168
5.1	Mevcut Doku ve Çevre Ölçeğinde Koruma ve Restorasyon Önerileri.....	168
5.2	Tek Yapı Ölçeğinde Koruma İle İlgili Öneriler.....	170
5.3	Yeni Yapılanmanın Kontrolü İle İlgili Öneriler.....	171
6.	SONUÇ.....	182
	KAYNAKLAR.....	183
	ÖZGEÇMİŞ.....	184

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1	Bolu ili ve komşuları.....	4
Şekil 2.2	Bolu ili ve ilçeleri	5
Şekil 2.3	Bolu ili yüzey şekilleri şematik haritası	7
Şekil 2.4	Bolu ili akarsuları.	9
Şekil 2.5	Bolu ili jeolojisi	11
Şekil 3.1	Anadolu beylikleri	22
Şekil 3.2	Bolu ilinin fiziksel gelişim süreci.....	25
Şekil 4.1a	Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler	71
Şekil 4.1b	Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler	72
Şekil 4.1c	Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler	73
Şekil 4.1d	Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler	74
Şekil 4.2	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesinin kent içindeki konumu	76
Şekil 4.3	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesinin kent içindeki konumu ...	77
Şekil 4.4	Bolu Yıldırım Bayezid Camii giriş katı planı	82
Şekil 4.5a	Tek yapı ölçeğinde incelenen yapılar.....	88
Şekil 4.5b	Tek yapı ölçeğinde incelenen yapılar	89
Şekil 4.6a	Yapı strüktür analizi	90
Şekil 4.6b	Yapı strüktür analizi	91
Şekil 4.7a	İşlev analizi	93
Şekil 4.7b	İşlev analizi	94
Şekil 4.8a	Kat adetleri analizi	96
Şekil 4.8b	Kat adetleri analizi	97
Şekil 4.9a	Korunması gerekli değerler analizi	99
Şekil 4.9b	Korunması gerekli değerler analizi	100
Şekil 4.10a	Korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durum analizi	102
Şekil 4.10b	Korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durum analizi	103
Şekil 4.11a	Değerlendirme	104
Şekil 4.11b	Değerlendirme	105
Şekil 4.12a	Kurtuluş sokak silüeti (mevcut)	107
Şekil 4.12b	Kurtuluş sokak silüeti (mevcut)	108
Şekil 4.13	Mühürücü Hacı Mustafa evi planı	112
Şekil 4.14	Derebeyi Mustafa evi planı	112
Şekil 4.15	Bay Muhittin evi planı	113
Şekil 4.16	Vâsıf Bey konağı planı	113
Şekil 4.17	Gülerzâde evi planı	114
Şekil 4.18a	Güllezler konağı rölöve projesi	159
Şekil 4.18b	Güllezler konağı rölöve projesi	160
Şekil 4.18c	Güllezler konağı rölöve projesi	161
Şekil 4.18d	Güllezler konağı rölöve projesi	162
Şekil 4.18e	Güllezler konağı rölöve projesi	163
Şekil 4.18f	Güllezler konağı rölöve projesi	164
Şekil 4.18g	Güllezler konağı rölöve projesi	165
Şekil 4.18h	Güllezler konağı rölöve projesi	166
Şekil 4.18j	Güllezler konağı rölöve projesi	167
Şekil 5.1	Kurtuluş sokak silüeti (öneri)	169
Şekil 5.2a	Güllezler konağı restorasyon projesi	172
Şekil 5.2b	Güllezler konağı restorasyon projesi	173
Şekil 5.2c	Güllezler konağı restorasyon projesi	174
Şekil 5.2d	Güllezler konağı restorasyon projesi	175
Şekil 5.2e	Güllezler konağı restorasyon projesi	176
Şekil 5.2f	Güllezler konağı restorasyon projesi	177
Şekil 5.2g	Güllezler konağı restorasyon projesi	178
Şekil 5.2h	Güllezler konağı restorasyon projesi	179
Şekil 5.2j	Güllezler konağı restorasyon projesi	180

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1	Bolu'da aylara göre yıllık yağış ortalamaları (mm)	13
Çizelge 2.2	Bolu merkezinin nüfus durumu	15
Çizelge 4.1	Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler	28
Çizelge 4.2	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapıların strüktürlerine göre dağılımları	87
Çizelge 4.3	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki yapıların strüktürlerine göre dağılımları	87
Çizelge 4.4	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapıların işlevlerine göre dağılımları	92
Çizelge 4.5	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki yapıların işlevlerine göre dağılımları	92
Çizelge 4.6	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapıların kat adetlerine göre dağılımları	95
Çizelge 4.7	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki yapıların kat adetlerine göre dağılımları	95
Çizelge 4.8	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesindeki korunması gerekli değerlerin dağılımları	95
Çizelge 4.9	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki korunması gerekli değerlerin dağılımları	98
Çizelge 4.10	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesindeki korunması gerekli yapıların yapısal ve bünyesel durumunun dağılımı	98
Çizelge 4.11	Büyükcami mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki korunması gerekli yapıların yapısal ve bünyesel durumunun dağılımı	101
Çizelge 4.12	Karaçayır mahallesi geleneksel konut bölgesinin değerlendirmesi	101
Çizelge 4.13	Büyükcami mahallesi geleneksel konut bölgesinin değerlendirmesi	101
Çizelge 4.14	Yapı-parsel-sokak ilişkisi	110
Çizelge 4.15	Cepheler, doluluk-boşluk oranları	116
Çizelge 4.16	Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda çıkma taşıyıcısı tipleri	119
Çizelge 4.17a	Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda sokak kapısı tipleri	127
Çizelge 4.17b	Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda sokak kapısı tipleri (sokak kapısı-pencere ilişkisi)	128
Çizelge 4.18	Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda pencere oranları araştırması ..	137

ÖNSÖZ

Geçmişteki, çok değil 40-50 yıl önceki fotoğraflarda görülen Bolu ile şimdiki Bolu'nun aynı yerleşme olduğunu söylemek oldukça güçtür. Geleneksel mimari dokunun tüm özelliklerini bünyesinde barındıran bir kentin dokusu, kısa bir sürede yerini bugünkü betonarme yapılara bırakmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Ama hızlı sanayileşmenin beraberinde getirmiş olduğu yeni yapım sistemlerinin bunda etkisi büyüktür. Ahşap ve kârgir geleneksel doku yerini betonarmeye bırakmıştır. Geleneksel doku tahrip edilmiş ve her geçen gün hızla yok olmaya başlamıştır. Bölgenin geçirmiş olduğu büyük yangınlar ve özellikle depremler, bir çok kültürel ve doğal değerleri tahrip etmiş ve betonarmeye geçişi hızlandırmıştır.

Bu tahribatı önlemek için geç kalınmış olmakla birlikte, en azından yaşamını sürdüren geleneksel mimari yapılar tesbit edilerek bunları koruma çabasına gidersek, gelecek nesillere kendi kültürel mirasının canlı örneklerini gösterme ve anlatma imkanı bulmuş oluruz.

İşte bu amaçla Bolu ilinde iki ayrı bölgede geleneksel mimarinin gelişmesi ile ilgili araştırmalar yapıp buradan elde edilen değerler ışığında koruma önlemleri ve yeni yapılanma koşulları belirlenmiştir.

Bu çalışmamı yönlendiren ve bu konuda bana her türlü desteği sağlayan değerli hocam Doç.Dr.Can BİNAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bolu, Orta Anadolu'yu batı ile birleştiren sıradağlar arasında kurulmuş, adı tarihi kaynaklara ve efsanelere sahne olmuş bir kettir. Tabii güzellikleri, kültürel öğelerinin yanısıra Türkiye'nin en yoğun trafiğini taşıyan karayolu üzerinde bulunması sebebiyle konumu itibarıyla da önemi büyüktür.

Sanayileşme sürecinin başlamasıyla birlikte bir çok kentimizde görüldüğü gibi Bolu ilindeki geleneksel dokuda da önemli tahribatlar olmuştur. Çok büyük bir yerleşim alanına sahip olmamasına rağmen geleneksel mimari yapılarıyla Türk kültürü içerisinde yerini almış olan Bolu'da geleneksel mimari eserler oldukça azalmıştır. Özellikle konut mimarisinde tahribatın anıtsal yapılara oranla daha da hızlı olduğu, bu tür örneklerin sayısının fevkalade azalmış olmasından anlaşılmaktadır. Bu tahribatlarda bölgede geçmişte yaşanmış olan şiddetli depremlerin de etkisi büyük olmuştur. Bugün birçok yapıda bu depremlerin meydana getirdiği hasarların izleri mevcuttur.

Kültürel mirasımızın en önemli öğelerinden biri olan sivil mimarlığımızın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının yanısıra bu geleneksel potansiyelin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla geleneksel mimari yapıların yoğun olduğu veya en azından süreklilik gösterdiği bölgeler tesbit edilerek hem ticari hem konut alanında geleneksel kültürün sivil mimariye etkileri incelenmiştir.

Yapılan analizlerle seçilen bölgelerin mevcut durumları irdelenmiş, fiziki ve sosyal yapıları belirlenmiştir. Bu bölgelerdeki korunması gerekli kültürel değerler tesbit edilerek bunların biçimlenme özellikleri ve öğeleri incelenmiştir. Çalışmalarda zaman zaman tek yapı ölçeğine de inilerek yapıların yaşamını devam ettirebilmesi için sorunların tesbiti ve alınması gereken önlemler belirlenmiştir.

Kentteki mimari biçimlenme öğeleri incelenmiş, analizler, araştırma bölgelerinin sınırların aşarak kent merkezi sınırlarına dayanmıştır. Bunun nedeni, geleneksel mimari öğelerin Bolu kent merkezi genelinde, bir bölgede pek fazla yoğunlaşmadan kent merkezi ölçeğinde homojen olarak yayılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bu analizlerle elde edilen değerlerin Bolu kent merkezi geneli için geçerli olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın koruma kararları ve yapılanma ilkelerinin belirlenmesinde yönlendirici olacağı düşünülmüştür.

Yapılan çalışmalar sonucunda korunması gerekli olan kültürel değerlerin tesbitinin yanısıra bunların gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için gereken önlemler ve yeni yapılanmanın koşulları belirlenmiştir.

ABSTRACT

Bolu is a city, which name is sold with historical source and idletale Middle Anatolia and West Anatolia. It has big importance because of the road on it which carries traffic density of Turkey.

The important descruction had been on traditional tissue in Bolu city center. The traditional architecture works had been rather deminished in Bolu . Although where has not in very big area which located in Türkish culture with architect works. Especially the destructions faster traditional house architecture than memorial buildings. The earthquake has been big influence on this destruction before. Today, there are trace of damages on much more buildings which becamas from earthquake.

To avoid of our civil architecture which is important part of our culturel inheritence and it is necessary to move to the new generation this traditional potential. Trade and building area the influence of traditional culture to civil architecture are resarched with this aid.

Today, positions of chosen area are searched, their pysical and social position are determined. The culturel values are determined which are need defended of this (district) zone and their form peculiarities are searched. In this studying time to time one building measure for the continuation life of building to determine of problems and to provide the needed measure.

The architecture form things of city are searched, sometimes analyses are more than resarch area to city center. This is because of Bolu city center generally has lik this as homogeneous density. So it can say, this results are valided general Bolu city center. I can tgouht this studying will be recommend for defend decision and construction prinsiples.

At the and of studying the culturel value which future this value in safely and the conditions of new construction.

1. GİRİŞ

Geçmişin çok iyi öğrenilmesi ve anlaşılması, sağlam zemin üzerine oturan bir gelecek kurmak için insanların en önemli yol göstericisidir.

Atalarımızın geçmişteki yaşam biçimlerini, mekanlarını hangi kriterlere dayanarak meydana getirdiklerini ve zamanın bu mekanları nasıl etkilediğini inceleyerek bir yaşam - mekan - zaman ilişkisi oluşturulabilir (Resim 1.1); estetik kaygılarla birlikte bu oluşum, günümüz yerleşim planlarında uygulanabilirse günümüzün çarpık kentleşmesi gelecekteki ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmadan tasarlanmış çirkin yapıların, insana ve doğal çevreye saygısız çehresinden kurtulunabilir.

Tüm bu dileklerin gerçekleştirilebilmesi için bugün yaşamını sürdüren tarihi geleneksel kriterlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması elzemdir.

Bu çalışmada Bolu ili geleneksel konut mimarisinin oluşu ve gelişimi incelenmiş ve günümüzde örnek olabilecek bu oluşumların gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için alınması gerekli kararlar ve yapılması gereken uygulamalar ortaya konmuştur.

Resim 1.1 Eski Bolu'dan bir sokak (Eyice, 1975)

2. BOLU'DA KENTSEL YAPIYI OLUŞTURAN ETKENLER

2.1 Coğrafi Konumu, Sınırları

Bolu İli, Türkiye sınırları dahilinde Anadolu yarımadasının kuzeybatısında, Karadeniz Bölgesi'nin batıdaki en uç kısmında yer alır. İlin Düzce-Hendek arasındaki % 3'lük bir bölümü ise Marmara Bölgesi'ne taşar (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

40° 15' ve 41° 05' kuzey enlemleri ile 30° 29' ve 32° 37' doğu boylamları arasında yer alan (Yurt Ansiklopedisi, 1982) ilin yüzölçümü 11.050 km²'dir (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Bu genişlikteki alanı ile Türkiye topraklarının % 1.4'ünü kaplar (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Doğu, Orta ve Batı olmak üzere üç kısımdan meydana gelen Karadeniz Bölgesi topraklarının da % 8'ini oluşturur (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

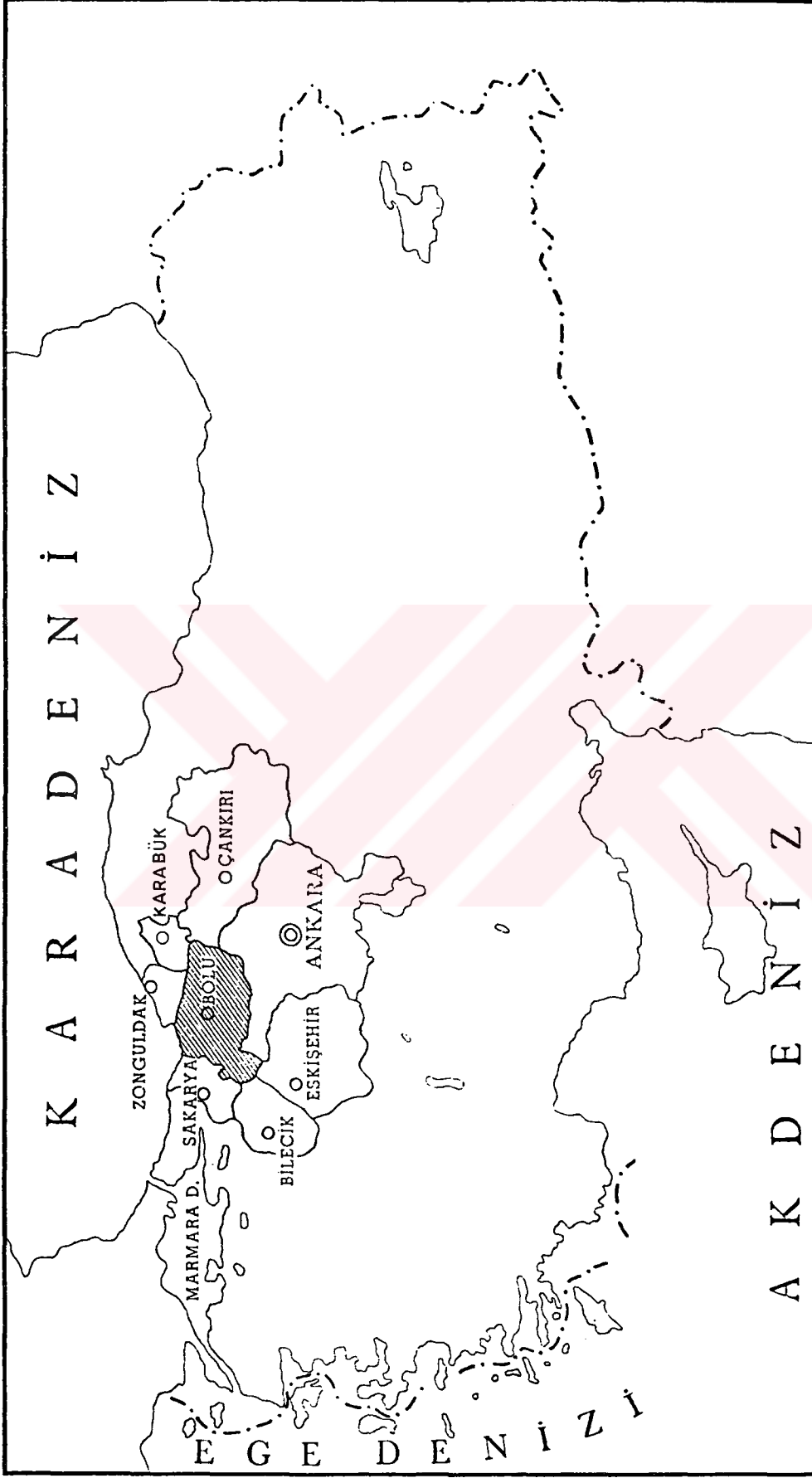
Bolu İlinin komşuları Zonguldak, Karabük, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Bilecik ve Sakarya'dır. Kuzeyden Zonguldak'ın Devrek ve Ereğli ilçeleriyle sınırlı olan il, kuzeydoğudan Karabük'ün Eskipazar, batıdan Sakarya'nın Karasu, Hendek, Akyazı ve Bilecik'in Gölpaazarı ilçeleri ile bitişiktir. Bolu'nun güney sınırında Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesi ile Ankara'nın Nallıhan, Beypazarı ve Güdül ilçeleri vardır. Ankara'nın Camlıdere ilçesi ise ilin, güneydoğu sınırındadır. Doğudaki komşusu ise Çankırı'nın Çerkeş ilçesidir. Bolu'nun kuzeybatıda Karadeniz ile de kıyısı vardır. Akçakoca ilçesi sınırında 30 km uzunluğunda olan bu kıyı, kuş uçuşu uzaklığı ile Bolu iline 80 km mesafededir (Şekil 2.1), (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

İlin merkez ilçe haricinde 15 ilçesi vardır. Bunlar: Akçakoca, Düzce, Yığılca, Mengen, Gerede, Yeniçağa, Dörtdivan, Kıbrısçık, Seben, Mudurnu, Göynük, Gölyaka, Gümüşova, Cumayeri, Çilimli'dir. Bolu'nun ayrıca 4 nahiyesi, 789 köyü vardır (Şekil 2.2).

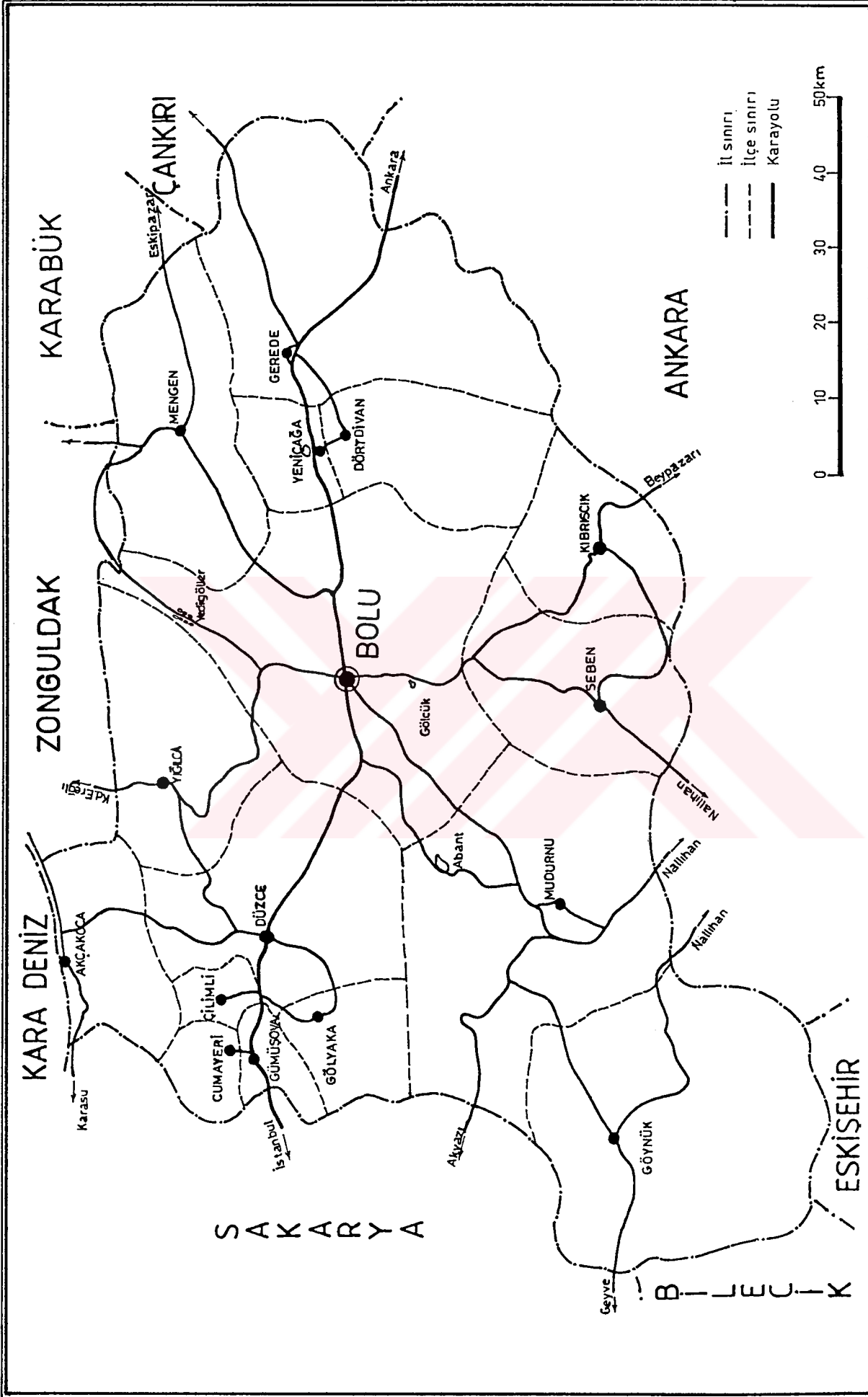
2.2 Topoğrafyası

Bolu ili Karadeniz ile İç Anadolu arasında bol engebeli ve dağlık bir alanı kaplar. Karadeniz kenar dağlarının uzantıları ile aralarındaki çukurlar, ilin yüzey şekillerini oluştururlar.

Kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru yükselerek giden dağlar Bolu ilinin % 61'ini kaplar (Yurt Ansiklopedisi, 1982). İlin yarısından fazlasını kaplayan dağlar, il sınırları içinde başlıca üç sıra halinde yer alırlar. Bunlar: Karadeniz Kıyı Dağları, Bolu Dağları ve Köroğlu Dağları'dır. Karadeniz Kıyı Dağları, Karadeniz kıyısına en yakın sıradağlar olup kuzeydoğu yönünde yükselerek uzanırlar ve 1000 metre dolayında olan yükseltileri, diğer sıradağlara nazaran daha düşüktür. Doğuya doğru gittikçe artan yükseltileri Orhan ve Kaplandere dağlarını meydana getirir. Bu sıradağların en yüksek noktası ise 1.486 metre ile Kızıltepe'dir. Bolu'daki sıradağların ikincisi, Karadeniz Kıyı Dağları'nın güneyinde uzanan ve batıdan doğuya doğru yükselen Bolu Dağları'dır. Dağların genel doğrultusu kuzeydoğu-güneybatıdır. Bu dağların yükseltisi Karadeniz Kıyı Dağları'ndan daha fazla olup 2000

Şekil 2.1 Bolu ili ve komşuları

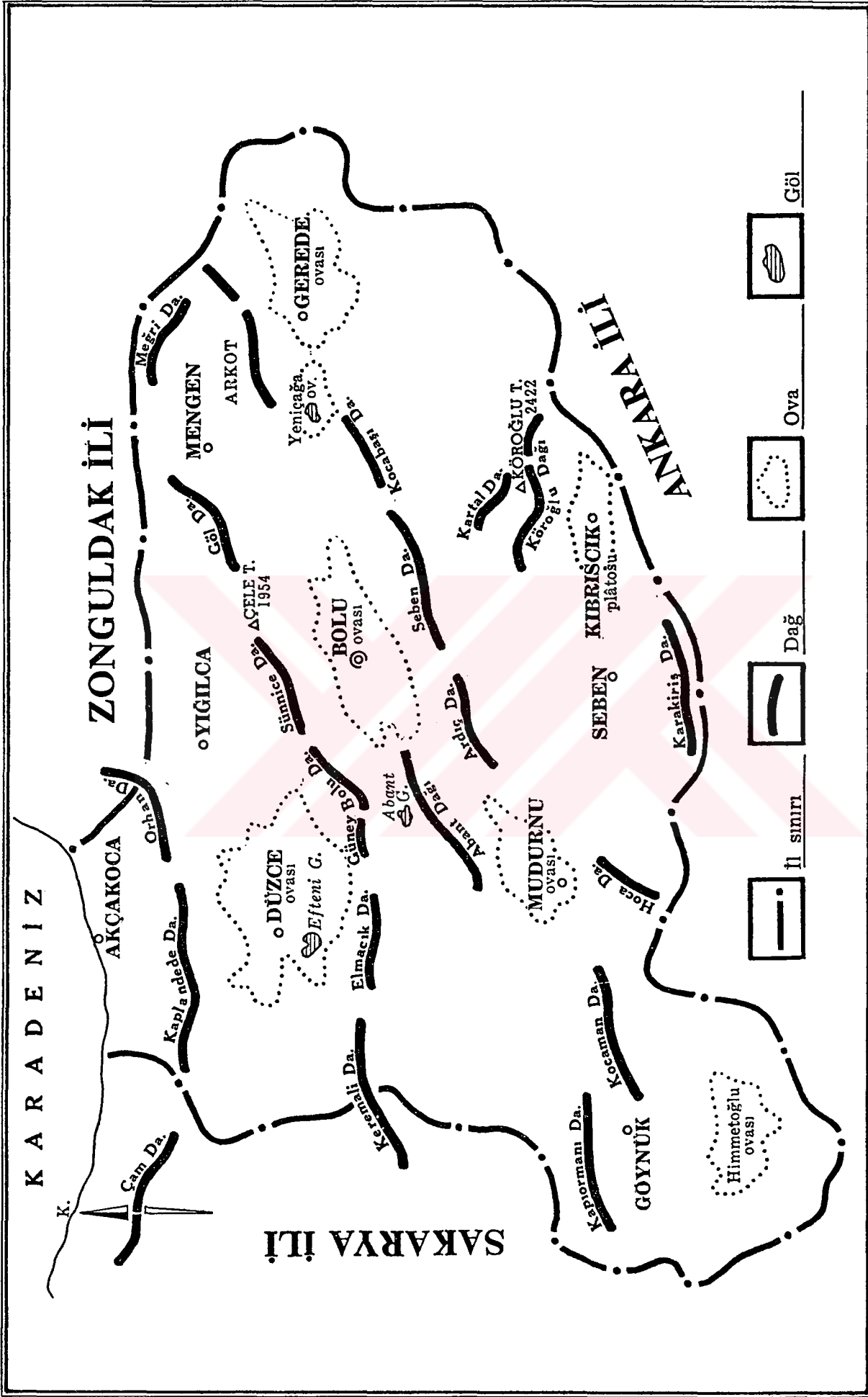

Şekil 2.2 Bolu ili ve ilçeleri

metreyi aşmaz. Genellikle kristale taşlardan oluşmuş olan bu dağların en yüksek noktası 1980 metre ile Çele tepesidir. Bundan başka Bolu Dağları'nı meydana getiren yükseltiler ve yükseklikleri şunlardır: Gerede'nin kuzeyindeki Arkot Dağı (1877 m.) ve Göl Dağları (1112 m.), Bolu'nun kuzeyinde Sünnice Dağı (1828 m.), Düzce'nin güneyinde Dikmen-Elmacık Dağı (1760 m.) ile Abant Dağları (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Bolu coğrafyası içinde yer alan üçüncü sıradağlar ise Köroğlu dağları'dır. Bunlar, Bolu Dağları'nın güneyinde uzanırlar. Yükseltileri ise her iki sıradan daha fazladır. Güneybatı yönünde alçalan bu sıradağlar doğuya gidildikçe yükselirler. Volkanik bir yapıya sahip olan bu dağların en yüksek noktası Köroğlu Tepesi (2.499 m.)'dir. Bolu'nun güneyindeki Seben Dağları (1.882 m.) ve Mudurnu civarındaki Ardiç Dağları ile devam eden bu sıra Göynük'te Beylik, Kocaman ve Kapıorman dağları olmak üzere bir kaç kola ayrılır ve yükseltileri de iyice azalır.

Yarıdan fazlası dağ ile kaplı olan ilin % 9'luk bir kısmında ise dağ eşikleriyle birbirinden ayrılan ovalar yer alır (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Genellikle doğu-batı doğrultusunda sıralanan bu ovaların başlıcaları şunlardır: Düzce ovası, Bolu ovası, Gerede ovası, Himmetoğlu ovası, Mudurnu ovası. Bu ovaların en büyüğü Düzce ovasıdır. Denizden yüksekliği 112 m. olan havzanın batı-doğu uzunluğu 28 km., kuzey-güney uzunluğu ise 15 km.dir. Melenderesi vadisiyle Karadeniz'e açılan ovayı kuzeyden Orhan, Kaplandere ve Baba dağları, güneyden Abant, Elmacık ve Keremali dağları, doğudan da Bolu dağları çevreler. Denizden etkilenmesi sebebiyle iklimi yumuşak, toprağı verimlidir. Kuzeyinde Sünnice, güneyinde Aladağ silsilesi ve batısında Bolu dağları bulunan saha ise Bolu ovasıdır. Alan bakımından Düzce ovasından daha küçüktür. İklim olarak da daha sert ve toprağının verimi daha azdır. Bolu ovasının doğusunda Gerede ovası bulunur. Doğu-batı uzunluğu 35 km. ve kuzey-güney genişliği 15 km. olan ovanın yüksekliği ortalama 1.300 m.dir. Batıda Bolu ovası, kuzeyde Arkot dağları ve güneyde Köroğlu dağları ile çevrilidir. İklimi sert, toprağı verimsizdir. Himmetoğlu ovası Göynük'ün güneyinde olup kuzey-güney genişliği 5 km., doğu-batı uzunluğu 17 km.dir. Ovanın kuzeybatısında, Bilecik İl'inde de devam eden Navzanlar düzlüğü yer alır. Bolu İli sınırları içinde yer alan ovaların en küçüğü ise Abant dağlarının güneybatısında yer alan ve Ardiç, Avu, Hoca dağları ile çevrili bulunan Mudurnu ovasıdır (Şekil 2.3).

Bolu İli'nin % 29'luk kısmını platolar, % 0.7'lik bir kısmını da yaylalar kaplar (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Platoların en meşhuru Bolu'nun güneybatısında, Köroğlu dağlarının eteklerinde yer alan Kıbrısık platosudur. Bolu İli sınırları içindeki yaylaları; Mengen yaylaları, Bolu yaylaları, Gerede yaylaları, Kıbrısık yaylaları, Seben yaylaları, Mudurnu yaylaları ve Göynük yaylaları şeklinde gruplandırmak mümkündür. Bu yaylaların bazıları Ilgaz Dağları'nın kuzey ve güney kolları arasında kalan alçak alan yaylalarıdır; bazıları ise dağ sırasının güneyinde kalan yüksek alandaki platolarda bulunan yaylalardır. Mengen yaylaları, Megri Dağı'nın batı, Arkot Dağı'nın güney yamaçlarında yer alır. Başlıcaları; Sırıklı (1.725 m.), Soğucak (1.650 m.), Sepetçiler (1.600 m.), Çelebioğlu (1.600 m.) ve

Şekil 2.3 Bolu ili yüzey şekilleri şematik haritası (Bolu İl Yıllığı, 1967)

Çitçataklar (1.600 m.) yaylalarıdır. Bolu yaylaları, Bolu ovasını çevreleyen dağlarda bulunan yaylalardır. Başlıcaları; At, Üstkaya, Değirmenözü, Sarıalan, Gölcük ve Ardıçtepe yayla gruplarıdır. En önemlileri Haşat, Zopran ve Dörtdivan yayla grupları olan Gerede yaylaları, Gerede ovasını kuzey ve güneyden çevreleyen dağlık alanda bulunurlar. Köroğlu Dağı'nın güney yamaçlarında yer alan Kıbrısık yaylalarının en önemlileri Belen, Karaköy, Kökez, Bölücekkaya, Kardoğan ve Deveviran yayla gruplarıdır. Gerenözü ve Kızık yaylaları, Kiraz Dağı çevresinde yoğunluk gösteren Seben yaylalarının en bilinenleridir. İlçenin kuzey sınırını çizecek şekilde yarım daire halinde sıralanan Mudurnu yaylaları Abant Gölü'nün güneyinde yer alırlar. Bu yaylaların en yüksekleri Dedeler (1.600 m.), Alpogut (1.550 m.), Dodurga (1.550 m.) ve Dağyolu (1.550 m.) yaylalarıdır. Kuzeydeki dağlık alanın güney yamaçlarında bulunan Göynük yaylaları, doğu-batı yönünde bir şerit halinde uzanırlar. Karabey ve Kaşıkçı yaylaları bunların en büyükleridir.

Bolu sınırları içindeki akarsular üç grup halinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma ise akarsuların havzalarına göre yapılmaktadır. Havza, akarsuyun gövdesi ve kolları ile beraber yayılmış olduğu sahaya denilmektedir. Buradan hareketle Bolu İlindeki akarsular Efteni Havzası akarsuları, Sakarya Havzası akarsuları ve Filyos Havzası akarsuları olmak üzere üç gruba ayrılır (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Bunlardan Efteni Havzası tamamen il sınırları içindedir. Sakarya ve Filyos havzaları ise komşu il sınırları içindedir. Bu gruba dahil olan akarsular komşu il sınırlarından denize kavuşurlar. İlin başlıca akarsuları şunlardır: a) Efteni Havzası: Büyük Melen (Efteni Gölü'nün kuzey batısından çıkıp Karadeniz'e dökülür.), Küçük Melen (Baba Dağı eteklerinden doğar, Hasanlar Barajı'na dökülür.), Aksu (Düzce'nin güneyindeki dağlardan çıkıp Efteni Gölü'ne dökülür.), Asar Suyu (Bolu Dağları'nın kuzeybatısından doğar ve Efteni Gölü'ne dökülür.), Uğur Suyu (Keremali Dağları'ndan doğup Efteni Gölü'ne dökülür.), Tekmeci Deresi (Orhan Dağları'ndan doğup Karadeniz'e dökülür.), Aftun Deresi (Orhan Dağları'ndan doğup Karadeniz'e dökülür.), Deredibi (Orhan Dağları'ndan doğup Karadeniz'e dökülür.) ve Sarman dereleri (Orhan Dağları'ndan doğup Karadeniz'e dökülür.). b) Filyos Havzası: Büyüksu (Bolu Suyu. Abant Gölü'nden çıkıp çevresindeki ormanlardan gelen suları alarak Mudurnu Suyu ile birleşir.), Mudurnu Suyu (Ardıç Dağı'nın kuzey eteklerinden doğup yan dereleri toplayarak Akkaya Boğazı'nda Büyüksu ile birleşir.), Ulusu (Gerede Çayı. Köroğlu Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğup yan derelerle beslenerek Bolu sınırlarından çıkar ve en sonunda Filyos adını alarak Karadeniz'e dökülür.). c) Sakarya Havzası: Mudurnu Çayı (Abant Dağları'nın güney yamaçlarından doğup Seymen Deresi'ni alarak Bolu İli'nden ayrılır ve Sakarya'ya ulaşır.), Aladağ Suyu (Sarıalan Yaylası'ndan doğup büyüklü küçüklü diğer dereleri de alarak Bolu sınırından çıkar ve Sarıyar Barajı'na dökülür.), Göynük Suyu (Çubuk Gölü'nden çıkıp İbrahimler ve Hatip derelerini alarak Bolu'dan çıkar ve Sakarya İli'ne ulaşır.), Çatak Suyu (Göynük'ün güneyinden doğup bazı küçük dereleri alarak Sakarya'ya karışır.) (Şekil 2.4).

Bolu İli'nin morfolojik yapısının karmaşıklığı, yükselti farklılıkları, eğimin fazla olması ve akarsu sayısının çokluğu gibi nedenler yörede çok sayıda gölün oluşmasına sebep olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Bu göller genellikle küçük alanlı göllerdir. Başlıcaları; Abant Gölü (İlin 32 km. güneybatısında Abant Dağları üzerindedir.), Çağa Gölü (Gerede'nin 13 km. batısındadır.), Çubuk Gölü (Göynük'ün 11 km. kuzeyindedir.), Sünnet Gölü (Göynük'ün yaklaşık 27 km. doğusundadır.), Yedi Göller (Bolu'nun 42 km. kuzeyinde Büyük Göl, Küçük Göl, Nazlı Göl-Şelale Gölü-, Sazlı Göl, Derin Göl, Aşağı Göl ve Orta Göl olmak üzere 7 gölden meydana gelmiş bir göl grubudur.), Efteni Gölü (Düzce'nin 14 km. güneybatısında Hamamüstü Köyü civarındadır.), Karagöl (Kıbrısçık-Bey pazarı yolu üzerindedir.), Karamurat Gölü (Mudurnu'ya 30 km. uzaklıktadır.)'dür. Bolu'da bu göllerden başka Gököy ve Hasanlar olmak üzere iki de baraj gölü vardır. Gököy Baraj Gölü, Bolu'nun 10 km. batısında Gököy ve Karaköy topraklarında kurulmuştur. Hasanlar Baraj Gölü ise Düzce Ovası'nı sulamak amacıyla Küçük Melen Suyu üzerinde kurulmuştur. Ayrıca Bolu Orman Başmüdürlüğü tarafından Bolu-Seben karayolunun Bolu'dan itibaren 13. km.sinde sunî olarak bir set gölü yapılmıştır ve Gölcük ismi verilmiştir.

2.3 Jeolojik Yapı

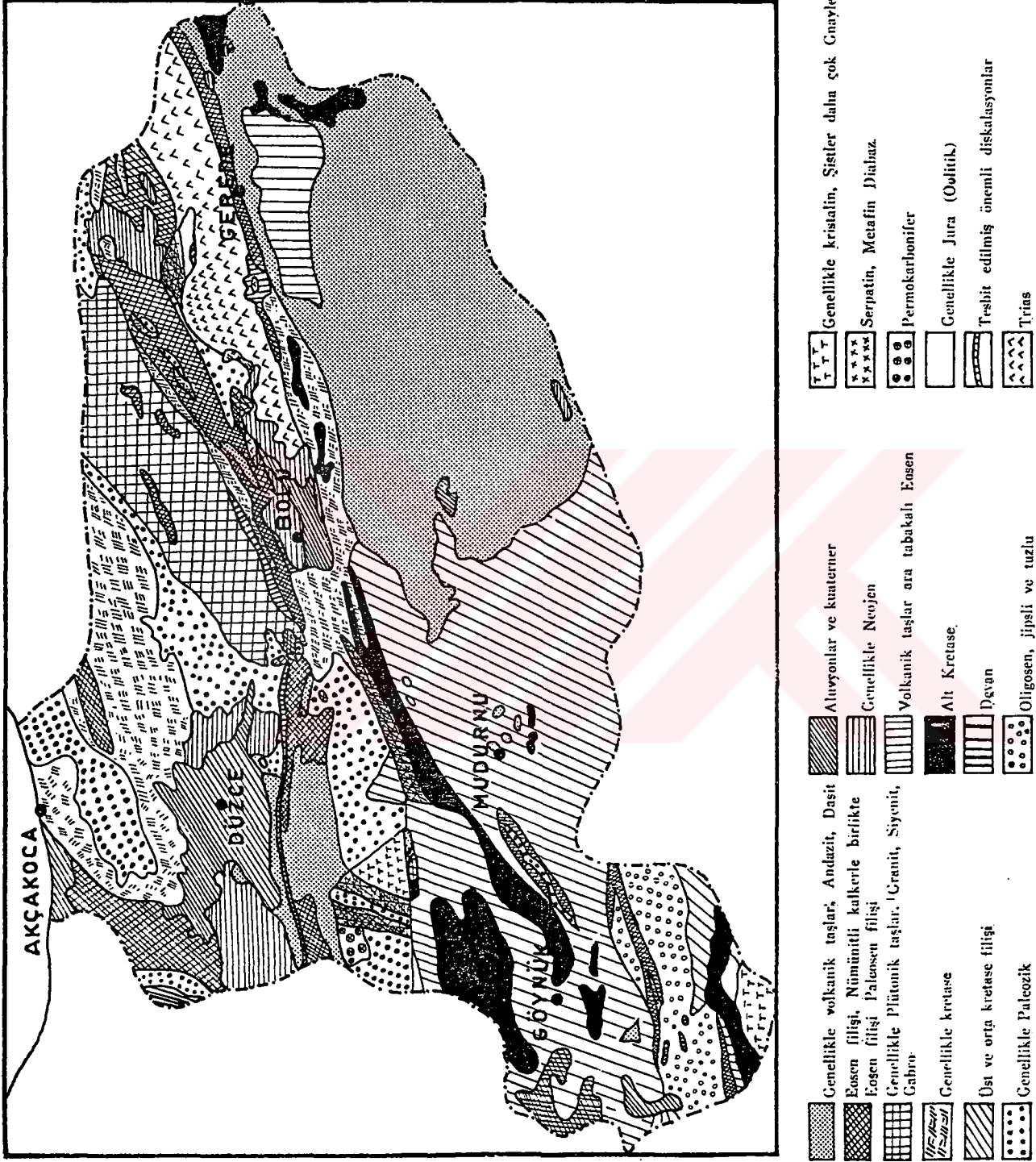
Bolu İli, Türkiye'yi kuzeyden ve güneyden sıradağlar şeklinde çeviren Alpin sisteminin, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve sürekli bir çöküntü alanı olan kuzeydeki kolunun üzerinde bulunmaktadır. Saroz Körfezi'nden başlayıp Kuzey Marmara çukurluklarını, Bolu-Gerede çöküntü alanlarını ve Kelkit Vadisi'ni de içine alarak Erzincan, Erzurum ve Pasinler ovaları ve Aras Çukurluğu üzerinden Türkiye'yi terkeden ve tektonik bakımdan çok hareketli olan bu çöküntü alanı, aynı zamanda Türkiye'nin en büyük deprem kuşağıdır (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

Bu çöküntü alanının bir bölümü olan Bolu ovası, Alpin orojenisi sırasında meydana gelmiş olan güneyi faylarla sınırlı bir çukur alandır. Bu çukurun genel karakteri ise senkinaldirdir (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Çukurluğu çevreleyen yükseltilerden kuzeydeki Sünnice dağları paleozoik yapıda masif bir kitledir. Bu dağların yapısını fillat, mikaşist, anfibolit, gnays gibi kristalin (billurî) sahereleler teşkil eder.

Ovanın temel yapısı üst kreteze kalkerlerindedir (Şekil 2.5).

2.3.1 İklim

Bolu, kara ve deniz iklimi olmak üzere iki farklı iklim karakteri gösterir. İle İç Anadolu'dan gelen kara iklimi, diğer taraftan Marmara iklimi ve daha yağışlı olan Karadeniz iklimi tesir etmekte ve bu özelliği tarımsal yapıyı çeşitlendirmektedir. Bu iklim özelliğinde ilin kıyı kesiminde yazları serin, kışları ılık geçen ve yağışları mevsimlere göre eşit dağılan bir yapı ortaya çıkar. Güneye inildikçe yazlar kuraklaşır, kışlar daha sert geçmeye başlar ve yağışların dağılımı da değişir. Bu sebeple Bolu ili sınırları içinde sıcaklık ve yağış oranı

Şekil 2.5 Bolu ili jeolojisi (Yurt Ansiklopedisi, 1982)

bakımından genel bir ortalama yapmak mümkün değildir. Kaynaklara göre bu ortalamalar üç grup halinde değerlendirilmektedir:

- a) Bolu-Mudurnu-Gerede-Mengen-Kıbrısçık-Göynük çevresi.
- b) Akçakoca-Düzce-Yığılca çevresi.
- c) Seben civarı (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

Bolu il merkezi ve civarında daha çok İç Anadolu'nun karasal iklim özelliği görülmektedir. Ancak bu özellik diğer İç Anadolu merkezlerinden farklıdır. Maksimum ve minimum sıcaklıklar yönünden bu merkezlerden daha karasal bir karaktere sahiptir.

Mevsimler arasındaki ısı farkları komşularına nazaran daha fazladır. Yaz günlerinin ortalama sayısı da bunlara oranla daha azdır. Bolu merkezinde yıllık sıcaklık ortalaması 10.2°C'dir. En düşük ortalama sıcaklık 0.1°C ile Ocak ayına, en yüksek ortalama sıcaklık ise 19.7°C ile Temmuz ayına rastlar (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Yaz ve kış ayları arasındaki fark ortalama 19.4°C'dir. Gerede'de bir yüksek basınç alanının yerleşmiş olması sebebiyle kış mevsimi Bolu il merkezine göre çok daha soğuk ve sert geçer. Düzce-Akçakoca ve Yığılca çevresi daha çok Batı Karadeniz ikliminin tesiri altında olduğu için Bolu ili merkezine oranla daha ılıman bir yapıya sahiptir. Seben civarında da güneyin ılıman iklim yapısı görülür.

Bolu ilinin yıllık yağış miktarı, denizden uzaklık, yüzey şekillerinin etkisi ve yükseklik gibi etmenlerle yer yer büyük farklılıklar gösterir. Bunun yanısıra çeşitli yörelerin yağış mevsimleri ayrı ayrıdır. Ortalama yıllık yağış miktarı bakımından Bolu, Seben, Mudurnu ve Göynük birbirine yakın iken Düzce ile de Akçakoca benzerlik gösterirler. Gerede ise bunlardan daha farklı bir özelliğe sahiptir (Çizelge 2.1). Bolu il merkezinde yıllık ortalama yağış miktarı 547 mm. olup en fazla yağış alan mevsimler kış ve ilkbahardır (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968). Yağışlar kış mevsiminde kar şeklindedir ve ortalama karla örtülü gün sayısı 39'dur (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Ortalama sisli gün sayısı il merkezinde yılda 31.6, kışın donma meydana gelen gün sayısı ise 98.4'tür (Yurt Ansiklopedisi, 1982). İlin diğer ilçe merkezlerinde ise bu özelliklerdeki günlerin ortalamaları, etkisi altında kaldıkları iklimin yapısına göre farklılıklar göstermektedir.

Bolu merkez ve çevresinde lodos rüzgarı hakimdir. Nispi nem oranı bakımından da komşularına nazaran daha zengindir. Yıllık nispi nem ortalaması % 72'dir (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

Çizelge 2.1 Bolu'da aylara göre yıllık yağış ortalamaları (mm) (Bolu İl Yıllığı 1967, 1968).

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıl. Top
Bolu	63	62	52	47	52	53	25	17	32	44	44	56	547
Akçakoca	144	75	105	39	39	68	76	22	98	102	60	176	1000
Düzce	95	76	85	44	60	55	44	41	83	72	93	108	855
Gerede	50	60	78	44	80	82	44	7	44	43	35	57	629
Göynük	71	65	57	45	49	44	17	2	27	33	47	81	538
Mudurnu	74	52	60	59	62	47	14	2	21	34	31	92	548
Seben	70	52	73	43	54	64	13	8	16	29	24	89	535
Pazarköy	62	59	62	48	58	63	35	24	46	48	52	43	600
Boludağı	210	146	160	58	90	170	111	22	71	96	155	96	1385

2.3.2 Toprak örtüsü

Bolu İli sınırları içinde iki grup toprak türü görülmektedir. Bunlardan birincisi alüvyal topraklardır. İkincisi ise alüvyal alanlardan başlayarak eğimi gittikçe artan; tarıma elverişliliği, eğim ve toprak tutma özelliğine göre , değişerek ormanlık ya da dağlık alanlara dönüşen yüksek eğimli topraklardır.

Yöredeki çukur alanlarda oluşan alüvyal topraklar genellikle kumlu, killi topraklar grubuna girer. Bu tür topraklar Düzce ovasında geniş yer kaplar.

Yüksek eğimli topraklar genellikle kahverengi orman topraklarıdır. Bu tür topraklar il alanının % 80'ini kaplar.

Bolu ili toprakları genellikle birikme yoluyla oluşmuştur. Komşu andezit alanlardan taşınan materyalin birikimiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 0-50 cm. derinlikte toprak farklılaşması görülmez. 50-90 cm. derinlikte demir oluşumları başlar. 90 cm.den aşağılarda ise kum ve çakıl görülür. Toprakların nem oranı , alt tabakalara inildikçe artar.

Tarım dışı kullanılan il topraklarında sodyum, potasyum, kalsiyum ve magnezyum bulunur.

2.3.3 Bitki örtüsü

Bolu İlinin bitki örtüsü, coğrafi yapının kısa mesafelerdeki değişikliklerine göre çeşitlilik gösterir. Kıyı kesimlerinde dar bir şerit , maki bitki toplulukları ile kaplıdır. Yaz kış yeşilliğini koruma özelliğine sahip olan bu bodur bitki topluluğunu katran ağacı, funda, sumak, taflan, kızılçık, tespah ve sarmaşık türü bitkiler oluşturmaktadır.

Buradan hemen sonra başlayan sıradağlar ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda ağırlık kayında olmak üzere gürgen, kestane, ihlamur, çınar, meşe, adi kızılçık, yabani fındık,

dişbudak, beyaz söğüt ve titrek kavak gibi daha çok nemli şartlarda yetişen ağaçlar görülmektedir (Büyük Larousse Sözlük, 1986). Doğudaki dağlık kesimde 600 m. yükseltiden sonra daha çok iğne yapraklı ağaçlar ağırlık kazanır. Dağlık alanda özellikle kuzeye bakan yamaçlarda kayın türünün egemen olduğu sık bir orman örtüsü görülür. Dağların güneye bakan yamaçlarında ise ağaç türlerinde değişiklikler göze çarpar. Köroğlu Dağları'ndaki orman yapısı kurakçıldır. Yaygın ağaç türü gürgen ve kayın olup yüksek kesimlerde yerlerini iğne yapraklı ağaçlara bırakırlar. Kıyı şeridindeki ormanlarda orman altı bitki örtüsü oldukça zengin olduğu halde iç kesimlerde daha cılızdır.

İlin toprakla kaplı olan % 11.050 km²lik alanının % 89'u kültüre elverişli olup % 53'ü orman, % 17'si çayır-meralarla kaplıdır (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

2.4 Sosyal ve Ekonomik Yapı

2.4.1 Demografik yapı

Bugünkü Bolu İli sınırları içindeki nüfusun tarihsel gelişimi, ciddi anlamda nüfus sayımlarının ilk defa yapıldığı 1927 yılından itibaren incelenebilmektedir.

Tarihi kaynaklardan alınan bilgilere göre ilin bu tarihten önceki nüfusu hakkında şunlar söylenebilir: XVI. yüzyılın başlarında Bolu'da 2000'e yakın nüfus yaşamaktaydı. Ancak Bolu sancağına bağlı diğer nahiye ve köylerle birlikte bu nüfus 30.000'e ulaşmaktaydı. 1864 vilâyet nizamnâmesiyle merkezi Kastamonu olan bir mutasarrıflık haline gelen sancağın bu statü içindeki nüfusu 1870 salnâmesine göre 61.338 müslüman ve 1.547 hristiyan olmak üzere toplam 62.885 idi. 1878 salnâmesine göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı muhacir iskânına sahne olması sebebiyle ilin nüfusu 16.778'e yükselmişti. Cuiet'e göre 1891'de sancağın nüfusu 321.645 müslüman ile 3.655 hristiyandan ibaretti. XIX. yüzyıl sonlarında ilin nüfusu 9.642'si müslüman olmak üzere 10.796'ya yükselmiştir (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992).

1927 yılından itibaren yapılan nüfus sayımlarına göre Bolu İlinin nüfus artışı Türkiye'nin genel nüfus artışına oranla daha düşüktür. 1927 den 1970 yılına kadar Türkiye'nin genel nüfusunda % 130'luk bir artış olurken bu artış Bolu'da % 77.3 oranındadır.

Bolu'nun düzenli bir nüfus artış seyri yoktur. Artışın en fazla olduğu dönem 1927-1935 yılları arasındır. En düşük artış ise 1940 sayımlarında görülür. 1940-1945-1950 sayımlarında Türkiye ortalamasıyla aynı seviyeye gelen Bolu İli nüfus artışı daha sonraki sayımlarda tekrar düşüş göstermiştir (1973 İl Yıllığı, 1973).

İlin nüfusu 1970 yılında 26.944'e, 1985'te 50.288'e, 1990'da 60.789'a ulaşmıştır (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992).

Yüzölçümü 11.050 km² olan Bolu ilinde 1990 sayımına göre 536.869 kişi yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu 49'dur. Bu yoğunluk Bolu İlinin her yerinde aynı değildir. İklimin yeterli ve toprağın verimli olması sebebiyle Düzce'de bu yoğunluk 98'e çıkarken bunun tam tersi şartlara sahip olan Kıbrıscık ve Göynük'te 14'e düşer. Mengen, Mudurnu, Seben ve Yığılca'da 14 ile 24 kişi arasında değişir (Çizelge 2.2). Bazı bölgelerde yoğunluğun bu kadar az olmasının sebebi buralardaki nüfusun çoğunun daha iyi ekonomik şartlara kavuşabilmek için Türkiye'deki büyük şehirlere veya Avrupa ve diğer ülkelere göç etmesidir.

1927-1970 yılları arasında geçen sürede Bolu'da genel nüfus artışı % 86 olduğu halde şehirsiz nüfus artışı kırsal nüfus artışına oranla daha fazladır. 1927-1970 yılları arasında şehir nüfusu % 275 oranında artmıştır (1973 İl Yıllığı, 1973). 1927-1950 yılları arasında, köylerin şehire çok yakın oluşu, köy yollarının ve ulaşım şartlarının uygunluğu, şehrin genişleyebileceği alanların belirli ellerde oluşu, kısa sürelerde büyük depremlerin meydana gelmesi, iş alanlarının darlığı gibi nedenlerle şehirleşme hareketlerinin çok yavaş seyretmesi sonucunda şehir nüfusu hiç bir gelişme göstermemiştir. 1953 yılından itibaren hareketlenmeye başlayarak 1960'dan sonra ise hızla artış göstermiştir. 1970 sayımında 1965 sayımına göre % 24.5, 1927 sayımına nisbeten ise % 275'lik bir artışla 26.944'e ulaşmıştır. 1949 yılından sonra hızlı bir şekilde Bolu ilinde de kırsal alanlardan şehire akın başlamış ve bundan sonra şehrin nüfus artış oranı % 29'dan aşağıya düşmemiştir (1973 İl Yıllığı, 1973).

Çizelge 2.2 Bolu merkezinin nüfus durumu

Yıllar	Şehir Nüfusu	Kır Nüfusu	Toplam Nüfusu	Alan	Yoğunluk
1927	7.215	48.918	56.133	2925	19
1935	7.835	53.201	61.036	2925	21
1940	8.103	53.937	62.040	2925	21
1945	7.244	56.337	63.551	2925	22
1950	7.954	35.538	43.492	3187	14
1955	12.271	36.731	49.002	1504	32
1960	15.728	39.160	54.888	1527	36
1965	21.664	41.531	63.195	1527	41
1970	26.944	42.256	69.200	1527	45
1985	50.288			1527	47
1990	60.789			1527	49

Şehirleşme hareketleri, Bolu İlinin diğer ilçelerinde de Bolu merkezine benzer bir gelişme seyri göstermiştir. Ancak Göynük, Gerede, Yığılca ve Kıbrıscık ilçelerinde bu gelişme oldukça yavaş seyretmiştir. Buralardaki iklim ve toprak şartlarının elverişsizliği sebebiyle tarımsal hayatın hemen hiç olmayışı, hayvancılığın azalması ve endüstriyel bir faaliyetin

bulunmaması ekonomik gücü azaltmakta ve halkın dışarıya göçünü hızlandırarak şehir nüfusunun gelişmesine engel olmaktadır (1973 İl Yıllığı, 1973).

2.4.2 Sosyal Hayat

Bolu İlinin Ankara-İstanbul arasındaki ulaşımı sağlayan E-5 karayolunun üzerinde olması ve turistik bir özelliğe sahip bulunması sosyal hayatında önemli gelişmelere sebep olmuştur. Sağlık ve sosyal yardım, elektrik, su, ulaşım, haberleşme gibi medeniyet hizmetleri hızla gelişmiştir. Bu tür hizmetler bugün köylere kadar ulaşmıştır. Bugün de toplumun kalkınması için gereken her türlü çalışma süratle devam etmektedir.

Coğrafi duruma ve sınırlı sahada önemli gelişmelerin olmayışına bağlı olarak Bolu ilindeki şehirleşme hareketlerinin çok geç başlamış olması sebebiyle nüfusun büyük bir kesimi köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Dolayısıyla il genelindeki sosyal hayat geleneksel bir yapıya sahiptir. Bolu, Düzce gibi yerleşim alanlarında nüfus yoğunluğu kabarıp buralardaki geleneksel aile tiplerinin parçalanıp modern aile tipine dönüştüğü görülmektedir.

Son yıllarda sosyal ve iktisadi yönden hızla gelişme gösteren Bolu il merkezinde modern ve geleneksel olmak üzere iki türlü yaşayış şekli göze çarpmaktadır. Şehirleşme hareketleri sonucunda köylerden gelen nüfus yeni semtlerin oluşmasına sebep olmuş ve köydeki geleneksel yaşantıyı şehir hayatına da getirmiştir. İl merkezinde geleneksel aile tipi yanısıra modern aile tipi de yaşantısını sürdürmekle beraber şehrin yaşayış şekline geleneksel yapı daha çok hakimdir. Ancak şehirleşme ve modernleşmeye olan meyil şehrin bu geleneksel hayatında zorlama meydana getirmiş ve şehir hayatının gerekleri ile ekonomik baskılar az da olsa ailelerin bölünmesine ve ataerkil aile tipinden çekirdek aile tipine yönelmesine sebep olmuştur.

Her alanda geleneksel yapının görüldüğü ilde toplumsal dayanışma ve yardımlaşma konusunda da bu özellik dikkati çekmekle beraber, bu görevi, şehirleşmenin bir sonucu olarak il merkezinde kurulan sosyal refah örgütleri sürdürmektedir.

Komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve diğer bütün sosyal münasebetlerde geleneklerin etkisi devam etmekle birlikte il merkezinde bu ilişkiler köylere nazaran daha farklıdır.

Bolu ili merkezi haricindeki ilçe ve köylerde de geleneksel yaşayış şeklinin hüküm sürdüğü görülmektedir. Düzce ise diğer ilçelere nazaran daha modern bir yapıya sahiptir.

2.4.3 Ekonomisi

Bolu ilinde ekonomik faaliyetlerin temelini ziraat oluşturur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bu alanda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Endüstriyel alanda da gelişmeler dikkati çeker.

Bolu ili sınırları içinde sürdürülen ekonomik faaliyetler dört ana başlık altında incelenebilir. Bunlar; tarım, ormancılık, hayvancılık ve endüstridir.

Tarım: Bolu nüfusunun önemli bir kısmı köylerde yaşadığı ve köylerde yaşayan nüfus da genellikle tarımla uğraştığı için tarımın Bolu ilinin ekonomik hayatında önemli bir yeri vardır. Bolu tarımının özelliği çeşitliliğidir. Bolu'daki yüzey şekillerinin, iklimin, jeolojik yapının ve toprakların çeşitliliği tarım ürünlerinin de çeşitliliğine sebep olmuştur.

Bolu'da uygulanan tarım şekli ekstantif yani kaba ekiciliktir. Son yıllarda ise entansif yani güdülebilen tarım şekli de uygulanmaya başlanmıştır.

Bolu ilindeki tarıma elverişli ekim alanları, genellikle küçük hacimli toprak parçalarıdır. Tek elden işletilen en geniş arazi 150 dönümden fazla değildir.

Bolu'da bitkisel üretim bakımından ağırlık tahıldadır. Tahıl ürünlerinden buğday, çiftçinin kendi ihtiyacını karşılamak için yetiştirilir. Hektar başına elde edilen buğday ortalaması 1-1.2 tondur. Daha çok Düzce ve Akçakoca ilçelerinde yapılan mısır üretimi de halkın kendi ihtiyacı için yapılır. Mısır verimi dekar başına 350 kg.dır. Daha çok hayvanların yem ihtiyacını karşılamak için ekilen arpanın dekar başına düşen verimi 200-300 kg. arasındadır. Verimi dekar başına 300 kg. olan pirinç, bölge ekonomisini büyük ölçüde etkilediği halde ilkel usullerle üretilmektedir. Daha çok Kıbrısık, Seben ve Göynük ilçelerinde üretilmektedir. Ekonomik değeri pek olmayan çavdar, genellikle nadasa bırakılacak olan yorgun toprağa ekilen son üründür.

Bolu'nun ekonomik hayatında endüstri bitkilerinin de önemli bir yeri vardır. Tahıllara oranla ekim sahaları çok düşük olan bu ürünlerin başlıcaları; tütün, şeker pancarı, patates ve kenevirdir. Yalnız Düzce bölgesinde yetiştirilen tütün, Türkiye dışına ihraç edilmek için yetiştirilir. Ancak çok fazla el emeği ve işçilik gerektirdiği için üretiminde azalma görülmekte olup yerini fındık ve mısır ziraati almaktadır. Genellikle şeker üretimi için yetiştirilen şeker pancarının bölgesi Düzce ve Göynük'tür. Buralarda yetiştirilen ürün işlenilmek üzere Sakarya Şeker Fabrikası'na gönderilir. Bolu ovasında en çok yetiştirilen endüstri bitkileri patates, pancar tohumu ve kenevirdir. Patatesin ekimi genellikle ekonomik amaçla yapılırken, Bolu merkezi dışındaki bölgelerde sadece ailenin ihtiyacını karşılamak amacı güdülür. Bolu'daki patates üretiminin Türkiye üretiminde önemli bir yeri vardır. 1967 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de 1.760.000 ton üretilen patatesin 48.735 tonu Bolu'da üretilerek Türkiye istihsalinin % 2.5'ine denk olmuştur. Bolu ovası ekili alanının % 20'sine yayılan patates üretimi her geçen gün daha genişlemektedir. Bolu'da üretilen pancar tohumları yurt dışına ihrac edilmektedir. Ekonomik değeri olmayan kenevir ise tohumlarındaki yağından ziyade saplarından ip ve halat yapmak amacıyla ekilir ve sadece Bolu ovasında yetiştirilir.

Bolu'da gelişme gösteren tarım çeşidinden biri de sebze ve meyveciliktir. Bolu'da sebzeçilik pazara dönük değil, aile ihtiyacını karşılamak için yapılır. 1979 yılı itibarıyla sebze ekili alanlar 3.500 ha kadardı. İlde yetiştirilen başlıca sebzeler; lahana, kabak, domates, hıyar, kırmızı lahana, taze fasulye, patlıcan ve pırasadır. Bunlardan en çok yetişen lahanadır. Türkiye'ye oranla Bolu'daki sebze üretiminin payı çok düşüktür. Sebzeçiliğe oranla meyvecilik Bolu'da daha fazla gelişmiştir. Önceleri pazara yönelik olmasa da son zamanlarda bilimsel yöntemlerle ve pazara yönelik bir şekilde üretilmektedir. İlde yetiştirilen meyvelerin başlıcaları; fındık, elma, üzüm, armut, ayva, erik, kiraz ve kıvılcıktır. Bolu ili fındık üretimi bakımından Türkiye'de üçüncü sıradadır. Fındık daha çok Düzce ve Akçakoca'da yetiştirilmektedir. Seben'de ise elma üretimi yapılmaktadır. Fındık ve elma tamamen pazara yönelik üretilmektedir. Seben, Göynük ve Kıbrısık'ta yetiştirilen üzüm, hem aile ihtiyacını karşılamak için hem de pazara yönelik üretilmektedir. Armut, ayva, kiraz, erik ve kıvılcık il için ekonomik değeri daha az olan meyvelerdir.

Ormançılık: Bolu ili ormanları ilin % 53'lük bir alanını kaplamaktadır. Dolayısıyla il ekonomisinde de önemli bir yeri vardır. Ormanlardaki her türlü faaliyet, bölge ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Kesim dikim faaliyetleri, geniş iş sahası açılmasına vesile olmuştur. Ormanlardan elde edilen ham maddenin de ekonomik kalkınmaya etkisi vardır. Ormanların ayrıca turizm ve avcılık bakımından da bölge ekonomisinin gelişmesine faydası olmaktadır.

Hayvancılık: Bolu ili ekonomisinin en önemli gelir kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Bolu'da üç tür hayvancılık yapılmaktadır. Bunlar; gücünden yararlanmak için yapılan hayvancılık; et, süt ve yapağısından faydalanmak için yapılan hayvancılık ve arıcılık, kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliğidir.

At, katır, eşek, öküz ve manda Bolu'nun her bölgesinde yetiştirilen hayvanlardır. Bunların, genellikle tarla tarımında gücünden yararlanılmaktadır. Önceleri ulaşımda da kullanılan atın ve eşeğin yerini motorlu araçlar almıştır. Son yıllardaki tarımda makinalaşmaya doğru gidiş, bu hayvanların önemini azaltmıştır.

Et, süt ve yapağısından yararlanılmak üzere yetiştirilen hayvanların başında koyun ve keçi gelir. Bunların daha çok yapağısından faydalanılır. Bolu'da dağlıç türü koyun daha çok yetiştirilir. Tiftik keçisi yetiştiriciliğinde ise Gerede ve Kıbrısık önde gelmektedir. İlin bütün bölgelerinde az veya çok yetiştirilen yerli kara sığırın etinden ve sütünden faydalanılır. Ancak bu faydalanma ekonomik anlamda değil, genellikle ailenin ihtiyacını karşılamak içindir.

Bolu ilinde kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği fazla gelişmiş değildir. Ancak son yıllarda özellikle Mudurnu ilçesinde tavukçulukta gelişme olmuştur ve burada modern usullerle üretim yapılmaktadır.

Endüstri: Bolu'daki endüstriyel faaliyetler, bütün Türkiye'de olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Daha önceki devirlerde daha çok el ve ev imalatı görülmektedir. Ev ve el sanatları yerini önce atelye sanayiine, daha sonra da modern endüstriye bırakmıştır. Bu alandaki gelişme 1960'dan sonra daha da hızlanmıştır. İl genelindeki endüstriyel faaliyetler, il merkezi ve Düzce ilçesinde yoğunlaşmıştır.

Bolu ilindeki endüstriyel faaliyetler; orman ürünleri sanayii, çimento sanayii, süt sanayii, atelye sanayii ve el sanatları şeklinde sınıflandırılabilir.

Ormanlardan elde edilen ürünler, kereste fabrikaları, sunî tahta fabrikası, ambalaj sanayii, sandalye sanayii, doğrama sanayii, tahnit sanayii, mobilya sanayii ve parke sanayii gibi tesis ve atelyelerde işlenmektedir.

1973 yılında açılan Bolu Çimento Fabrikası, bölgenin çimento tüketimi ihtiyacını karşıladığı gibi ihracatta da bulunmaktadır. İlin süt ve süt mamulleri ihtiyacını karşılamak üzere ise Bolu Süt Sanayii Fabrikası kurulmuştur. Atelye sanayii de modern sanayiye basamak teşkil edecek şekilde gelişmiştir. Ardem, Filiz Gıda ve son zamanlarda hızla sayısı artan modern piliç üretim ve entegre tesisleri ve üretime yönelik diğer irili ufaklı sanayi kollarının ekonomiye etkisi çok büyüktür. El sanatları, ilk zamanlarda modern üretimin cazibesiyle önemini yitirmiş ancak daha sonra fabrikasyon eşyaların çoğalması neticesinde, ekonomik yönden güçlü olan kişilerde el sanatlarına karşı bir eğilim başlamış ve bu giderek artmıştır. Ayrıca turizmin gelişmesi de hatıra eşya imalatını hızlandırmıştır*.

2.5 Ulaşım

Bolu ilinde ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır. İl merkezi, Türkiye'nin en işlek karayolu olan Ankara-İstanbul (E-5) Karayolu üzerinde olup bu yolla ülkenin diğer merkezlerine bağlanmaktadır. İl merkezinin diğer ilçe ve köylerle olan bağlantıları da karayolları ile ve buralara giden servis araçları vasıtasıyla sağlanmaktadır.

---

* Bu bölümdeki bilgiler İl 1973 Yılığ ile Yurt Ansiklopedisi "Bolu" maddesinden özetle alınmıştır.

3. BOLU KENTİ FİZİKSEL ve TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Anadolu'nun kuzeybatısında bulunan Bolu ili, çeşitli isimlerle tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar varlığını devam ettirmiştir.

Bolu'nun tarih sürecinde bilinen ilk ismi Bitinyum (Bithynium, Bithynion)'dur. Daha sonra Roma İmparatorluğu devrinde Klodyopolis (Claudiopolis) adını almıştır. Claudiopolis kelimesinin sonundaki Yunanca "şehir, belde" anlamına gelen "polis" ifadesi, zamanla söyleyiş değişikliğine uğrayarak "Bolu" halini almış ve böylece il, bugünkü adına kavuşmuştur.

Karadeniz, Kastamonu, Ankara, Kütahya, Karesi, Marmara ve İstanbul boğazı havalilerini içine alan Bithynie (Bitinya) Krallığı'nın bir şehri olan Bithynium, Bolu ilinin şimdiki yerinde değildi. Bolu ovasının yaklaşık 8 km. kuzeyinde yüksek bir tepe üzerinde idi. Bölgede meydana gelen çeşitli depremler sebebiyle şehir tamamen harabe olmuş ve halkı da dağılmıştır. Harabesi "Eski Hisar, Halı Hisarı, Hala Hisarı" olarak anılmaktadır. Bu felaketten sonra şehrin tekrar ne zaman kurulduğu ve halkının nereden geldiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak Bolu adının müslüman Türkler devrinde kullanılmış olduğu muhtemeldir (Konrapa, 1964).

3.1 Yazılı Tarih Öncesi

Bolu ilinin yazılı tarih öncesi dönemindeki durumuyla ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Bölgede yaşayan ilk halkın M.Ö. 5000 yılından itibaren Orta Anadolu'ya gelmeye başlayan ve Kızılırmak çevresine yerleşen Protohitit (Önhitit)ler olduğu kabul edilmektedir. Tahminlere göre bu dönemde Anadolu'daki ilk siyasal hayat, hisarlar eteğinde kent krallıkları ile başlamıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

3.2 Yazılı Tarih Dönemine Geçiş

Protohititlerden sonra M.Ö. 2000 tarihinde Hititler, M.Ö.1200'de de Traklar Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bundan sonra Bithynie bölgesi ve Bithynium şehri sırasıyla Firiglerin, Lidyalıların ve Perslerin hakimiyeti altına girmiştir. Anadolu'da 200 yıl süren Pers hakimiyeti zayıflamaya başlayınca Bithynieli Dedalses, İzmit kentini ele geçirerek bir Bithynie Devleti kurdu. Böylece Bithynie, Makedonyalı Büyük İskender'in Anadolu'daki İran hakimiyetini sona erdirmesine kadar İranlılara bağlı fakat yarı müstakil bir hükümet halinde yaşadı. Daha sonra İskender İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalan Bithynie, İskender'in M.Ö.323'te ölümünden sonra sırasıyla Lisimakos ve Selevkos'un idaresi altına girdi (Konrapa, 1964). Ereğlililer ile yaptıkları savaşlar sonucunda sınırları iyice daralan Bithynie Krallığı Selevkos'un ölümünden sonra üzerindeki Helen baskısından kurtulmuş oldu. Ereğli ile aralarında yapılan anlaşma neticesinde de eski sınırlarına kavuştu (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

Sırasıyla Zelas (M.Ö.246-232), I.Prusias (M.232-192), II.Prusias (M.Ö.192-149), II.Nikomedes (M.Ö.149-92) ve III.Nikomedes (M.Ö.92-75) olmak üzere 5 kralın daha dönemini yaşayan Bithynie Krallığı toprakları, III. Nikomedes'in ölümünden sonra onun vasiyeti üzerine Roma İmparatorluğu'na katıldı (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

3.3 Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemi

III.Nikomedes'in vasiyeti üzerine Roma İmparatorluğu'na katılan Bithynie, böylece İmparatorluğun Anadolu'daki beş eyaletinden biri oldu. O döneme kadar Bithynium olan Bolu ilinin adı, İmparator Claudius zamanında (M.Ö.10-M.S.54) Claudiopolis olarak değiştirildi. İmparator Hadrianus zamanında çok gelişti. 313'te hristiyanlığı tanıyan İmparator Kontantin zamanında ise Piskoposluk oldu (Konrapa, 1964).

Roma döneminde önemli bir kent durumunda olan Claudiopolis, Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasından sonra Bizans adını alan Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş oldu (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

İmparator II.Theodos zamanında Bithynie iki kısma ayrılarak Sakarya'nın doğusuna Doğu Bithynie, batısına Asıl Bithynie denilmiştir. Doğu Bithynie'nin merkezi Claudiopolis (Bolu) oldu ve aynı zamanda da kilisenin metropoliklik merkezi haline getirildi (Konrapa, 1964).

Bizans yönetimi altındayken 740'da meydana gelen şiddetli bir deprem sonucu tamamen yıkılan Bolu'nun tekrar ne şekilde ve kim tarafından imar edildiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak Bizans İmparatoru VII.Konstantin zamanında (912-949) yapılan bir düzenleme ile Bolu, merkezi Ankara olan yeni bir yönetsel birime bağlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

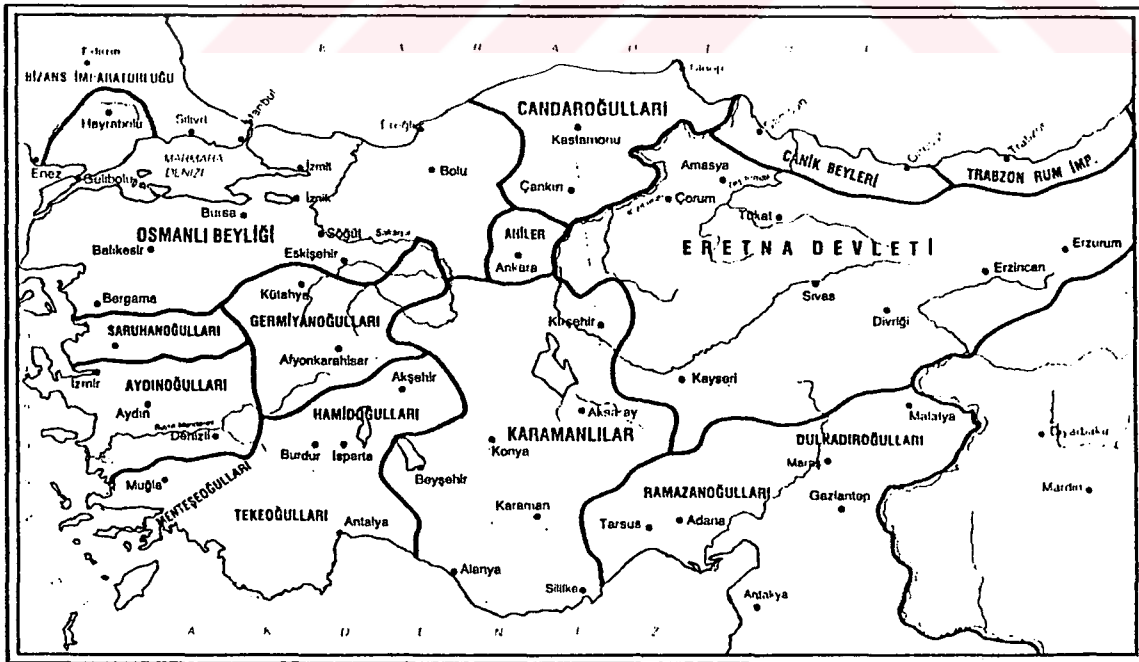
Bithynie, İlkçağ sanatının mimari kalıntıları ve eserlerini bünyesinde saklayan bir bölgedir (Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1977). Bolu ve çevresinde İlkçağ sanatının izlerine, mimari kalıntı, heykel, bilhassa bol sayıda lâhit ve kitabe olarak rastlanır. Ancak İlkçağ ve Bizans devrine ait kalıntılar bakımından Bolu'nun en zengin yeri Üskübü (Konuralp) bucağıdır (Eyice, 1975).

3.4 Selçuklular ve Beylikler Dönemi (Erken Türk Dönemi)

Bolu ve çevresinin ne zaman Türklerin eline geçtiği konusunda kesin bilgi yoktur. Bölgenin 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun Türklere açılmasından sonra Selçuklu Sultanı Melikşah, Kızılırmak ve İstanbul Boğazı arasında kalan şehirlerin alınması görevini Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a vermiştir. Böylece Anadolu'ya geçen Süleyman Şah, Konya ve havalisini aldıktan sonra yoluna devam ederek Bolu ve civarına egemen olduktan sonra 1075'te İznik'i feth edip kendine payitaht yapmıştır. Böylece Süleyman Şah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Süleyman Şah bu yeni devleti kurmakla hem Anadolu'ya göçmüş olan Türkmenleri birleştirdi hem de göçebe Oğuzların daha büyük

kitleler halinde bu ülkeye gelmelerine imkan vermiş oldu (Turan, 1969). 1330-1340 yılları arasında Bolu'ya gelen İbn Battûta buranın Türkmenlerle meskun olduğundan bahseder ve kasabada âhîlerin büyük nüfuzu olduğunu, onlara ait pek çok zaviye bulunduğunu belirtir (Seyahatname-i İbn-i Batuta,). Bolu Merkez ilçeye bağlı "Kınık, Avşar, Çepni" gibi daha bir çok bucak ve köy isimleri Bu dönemde Bolu'ya yerleşen Türkmenlerin ulus, boy, oymak isimlerini taşımaktadır. 1086 yılında Süleyman Şah'ın ölümünden sonra 1092'de I.Kılıçarslan, bölgenin valiliğini devir almıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1982). Bu sırada Haçlı Seferleri başlamış ve Haçlı ordusu İznik kentini kuşatmıştır. I.Kılıçarslan devlet merkezini İznik'ten Konya'ya taşımak zorunda kalmıştır. Böylece Bolu ve çevresi 1156'da II.Kılıçarslan tarafından geri alınmaya kadar Bizans yönetiminde kalmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

Anadolu Selçuklu Devleti ortadan kalktıktan sonra Bolu, Kastamonu ve Sinop havalisinde onun yerinde teşekkül eden Anadolu Beyliklerinden biri olan Çandaroğulları hüküm sürmekte idi (Şekil 3.1). Anadolu Beylikleri, Anadolu'nun fethini ve Türkleşmesini tamamlarken Türk kültürüne çok hizmet etmişlerdir. Bolu'nun da içinde bulunduğu Kastamonu havalisinde kurulan Candaroğulları Beyliği'nin de bu hususta önemli bir yeri vardır. Bu beyliklerin merkezlerinde meydana getirdikleri cami, medrese, imâret, hastahâne, han, hamam gibi eserler onların medeniyet seviyelerini göstermesi bakımından önemli birer delil olarak bugüne kadar gelmişlerdir (Turan, 1969).

Şekil 3.1 Anadolu Beylikleri

3.5 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Bolu ve çevresinin Osmanlı hakimiyeti altına giriş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak buralara daha Osman Gazi zamanında akınların başlamış olduğu belirtilmektedir. Hoca Sadettin Efendi, Bolu, Konurpa, Akyazı ve Mudurnu illerinin ilk defa, Osman Gazi'nin kumandanlarından Konur Alp tarafından ele geçirildiğini bildirmektedir (Hoca Sadettin Efendi, 1979).

Bolu ve civarı, XIV. yüzyıl sonlarında Yıldırım Bayezid zamanında tam olarak Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır. Osmanlı Dönemine ait ilk mimari eserler de yine Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Bu eserler; Yıldırım Bayezid Külliyesi, Yıldırım Bayezid Camii, Orta Hamam, Tabaklar Hamamı, Sultan Hamamı ve İmaret Camii'dir (Yüksel, 1993).

Timur istilasından sonra Bolu ve havalisi İsfendiyaroğullarının hakimiyetine geçmiş, daha sonra da II.Murad zamanında tekrar Osmanlı ili haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmed zamanında Bolu, serhat şehri ünvanını kazanmıştır. O dönemde Bolu, Sancak Beyliği idi ve Beyliğin başına Kızıl Ahmed Bey getirilmişti (Neşrî, 1987).

XVI. yüzyılda Bolu, Anadolu eyaletinin bir sancağı idi. 1519 tarihi itibarıyla şu kazalara sahipti: Merkez, Çağa, Kıbrıs, Mengen, Gerede, Viranşehir, Taraklı Borlu, Yenice, Yedi Divan, Ulus (Amasra), Oniki Divan, Hızırbey ili, Ereğli, Konurpa, Dodurga nahiyesi (Göynük kazasına tabi), Mudurnu. Ayrıca sancak Aslı Hatun, Gölyüzü, Veled-i Solak, Cami, Veled-i Turşucu, Hocabey, Hatib, Karaçayır, Veled-i Hacı İlyas, Akmescid, Debbâğan ve Naib Emed Karamanî olmak üzere 12 mahalleye sahipti. Bu mahallelerde toplam 2000'e yakın insan yaşamaktaydı (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992). Diğer yerlerde olduğu gibi Bolu mahalleleri de bir mescid etrafında teşekkül etmiştir. Debbâğan, Hacı İlyas, Turşucuoğlu ve Hacıoğlu mahallelerinde de bu isimlere izafe edilen birer mescid bulunmaktadır (Orhonlu, 1975). XVI. asrın ikinci yarısında bütün Anadolu'yu sarmış olan celâli isyanları Bolu ve havalisini de etkilemiştir. Hükûmetin kararlı davranması üzerine âsîler dağlık bölgelere ve özellikle Bolu ve Kastamonu civarına yerleşmişlerdir (1973 İl Yıllığı, 1973).

XVII. yüzyılda da Anadolu eyaletinin bir sancağı olmaya devam eden Bolu, bazı değişikliklere de uğramıştır. Sancağa tabi olan kazaların sayısında artış olmuştur. Üskübi, Eflâni, Eflâkan, Akçaşehir, Aktaş, Amasra, Ulakderesi, Oniki Divan, Dodurga, Çağa, Çarşamba, Ulus, Ovayüzü, Pavli, Bendekli, Perşembe (Yedi Divan), Hisarönü, Dört Divan, Dirgene, Devrek, Zerzene, Zafranbolu, Saray-ı Şahabeddin, Samakov, Taraklı Borlu, Taraklı Yenicesi, Kıbrıscık, Kızılbel, Konurpa, Gecinus, Gökçesu, Nanpazarı(?), Mudurnu, Mengen, Viranşehir, Yılanluca, Yenicebolu, Yörükân-ı Bolu ve Yörükân-ı Taraklı Bolu sancağının o dönemdeki kazalarıdır. Bu yüzyılda şehirde üç hamam, dört cami ve iki de ılıca olduğu belirtilmektedir (Orhonlu, 1975). Daha sonra Bolu'yu ziyaret eden

Evliya Çelebi il hakkında şunları söylemektedir: "Gerçekten mamûr bir büyük şehirdir ki, topraklı bir dağ arasında kurulmuştur. 34 mahalle ve 34 mihrabı vardır. 3000 kadar tahta örtülü güzel evleri vardır. Bazı zengin kimselerin evleri ve hanları kiremit ile örtülüdür. Paşa sarayı, Şemsi Paşa sarayı, Zülfikâr Ağa sarayı mamûr cennet gibi saraylardır. Camilerin en güzeli çarşı içindeki (Mustafa Paşa Camii)dir ki kalabalık cemaati vardır. Ferhad Paşa Camii de çok mamûr olup hepsi Süleyman Han'ın, Koca Mimarî Sinan'ın yapısıdır. Hamamlarından Şemsi Paşa hamamı meşhurdur. Yedi hanı, bedestanı ve yedi çeşmesi vardır. Hepsî Şemsi Paşa hayırıdır. 400 kadar mamûr süslü dükkânları vardır. Medrese ve dârülhadisi olduğunu bilmiyorum. Ama 70 kadar mektebi vardır. 200'den fazla hafızı var. Bilginleri pek çok..." (Zıllîoğlu, 1976).

XVIII. yüzyılda Bolu ilinin Akpınar, Semerkant, Yenicami, Hocabey, Akmescid, Karamanlı, Karaçayır, Debbağlar, Aslı Hatun, Günyüzü, Eskicami ve Çukur olmak üzere oniki mahallesi vardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı Bolu havalisi muhacir iskanına sahne oldu (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992).

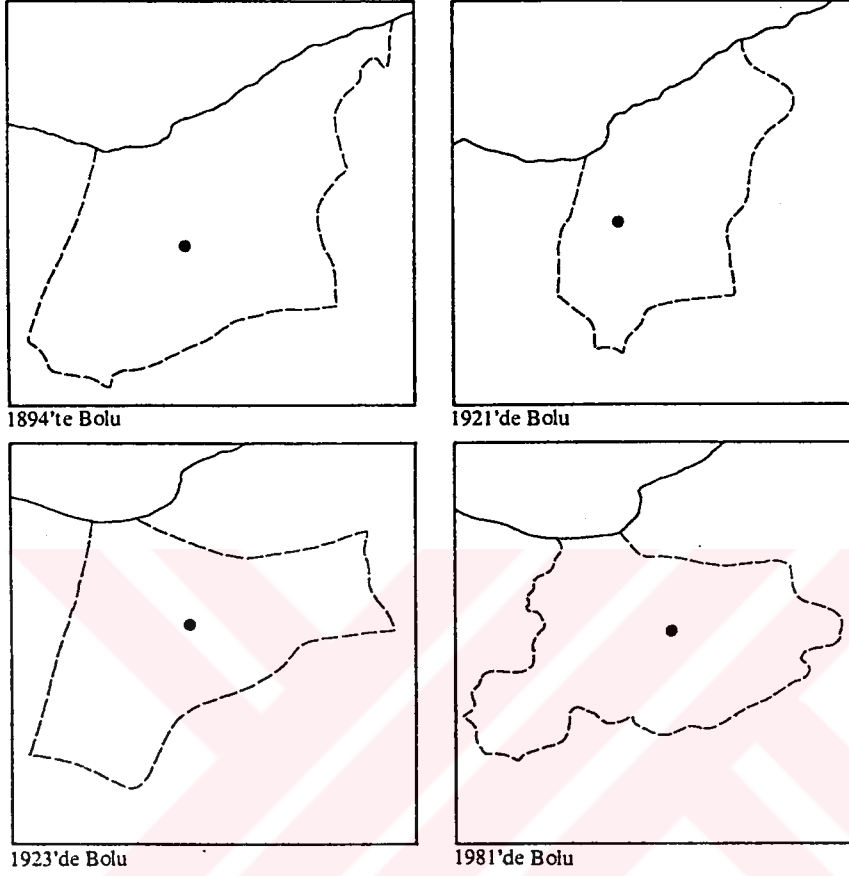
Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra Bolu, idarî teşkilat bakımından, Sancak Beyliği devri, Voyvodalık devri, Mutasarrıflık ve Mütesellimlik devri, Tâbi Mutasarrıflık devri, Müstakil Mutasarrıflık devri ve Valilik devri olmak üzere altı devir geçirmiştir. Sancak Beyliği devri, Bolu'nun Osmanlı Türkiyesine girdiği tarihten 1692 tarihine kadar sürmüştür. Bolu Sancak Beyliği, Anadolu Eyaleti içindeydi ve sancak beyi tarafından idare ediliyordu. Voyvodalık devri 1692 tarihinden 1811 tarihine kadar devam etti ve voyvodalar tarafından yönetildi. Bolu'nun ikinci Mutasarrıflık veya Mütesellimlik devri 1811- 1864 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde Bolu-Viraneşehir sancakları birleştirilmiştir. Valiler tarafından idare edilmiş ve 19 kazaya ayrılmıştı. Tâbi Mutasarrıflık devrinde Bolu, Kastamonu Vilayetine bağlı idi. İdaresi mutasarrıflara verilmişti. Bolu'nun Müstakil Mutasarrıflığı zamanı II.Meşrutiyetin ilânı ile başlar. Bu dönemde Bolu Kastamonu Vilâyetinden ayrılmıştır. Bolu, Düzce, Gerede, Göynük, Mudurnu olmak üzere 5 tane kazası vardır (Konrapa, 1964).

3.6 Cumhuriyet Dönemi

İlin altıncı devri ise bugünkü Valilik dönemidir. Cumhuriyetin ilânından sonra Müstakil Mutasarrıflıkların kaldırılması sonucunda "Cumhuriyet Valiliği" şeklini kazanmıştır. Kazaları da Akçakoca, Bolu, Düzce, Gerede, Göynük, Mudurnu, Seben, Mengen, Yığılca ve Kıbrısık olmak üzere 10'a çıkarılmıştır (Konrapa, 1964). Böylece ilin sınırları son şeklini almıştır (Şekil 3.2).

Tarihî Türk eserleri bu dönemde, ilgisizlik ve bilgisizlik sebebiyle bugüne kadar gelememiştir. Bir takım eserler harab olmuş, bazıları da yol ve inşaat yapımları yüzünden bizzet belediye tarafından yıktırılmıştır. Taşmektep Mezarlığı, Çarşıbaşı Çeşmesi ve

yanındaki yatır bu şekilde ortadan kaldırılan tarihî eserlerden birkaçıdır. Bazı eserlerin ise yerleri değiştirilmiştir (Orhonlu, 1975).

Şekil 3.2 Bolu ilinin fiziksel gelişim süreci (Yurt Ansiklopedisi, 1982)

Bolu İli Tarihi Kronolojisi:

İÖ. 1200-660	Firigler
İÖ. 660-546	Lidyalılar
İÖ. 546-333	Persler
İÖ. 333-181	Helenistik Dönem
İÖ. 328-75	Bitinya Krallığı
395-1080	Bizans Dönemi
1080	Süleyman Şah'ın Bolu yöresine egemen olması.
1086	Süleyman Şah'ın ölümü.
1092	I.Kılıçarslan, bölgenin valiliğini devir aldı.
1095	Haçlı Seferlerinin başlaması.
1197	Muineddin Mesud, Gerede ve Devrek yöresini ele geçirdi.

- 1299-1324 Osman Gazi Döneminde Bolu yöresine Osmanlı akınları başladı.
XIV.yy. Bolu, Şehzade Murad'ın yönetimindeki Sultanönü eyaletine katıldı, sancak beyliği oldu.
- 1692 Bolu sancak beyliğinden voyvodalığa indirildi.
- 1803 Bolu Voyvodası Hacı Ahmedoğlu İbrahim Ağa'nın Nizam-ı Cedid birlikleri kurması.
- 1811 Voyvodalıkların ilgası ve Bolu'da mutasarrıflığın kuruluşu.
- 1864 Bolu'nun, "Mülhak Mutasarrıflık" durumuna getirilişi,
III.Mutasarrıflık döneminin başlangıcı.
- 1908 IV.Mutasarrıflık döneminin başlangıcı.
- 22 Eylül 1919 Bolu, Damat Ferit Hükûmeti ile ilişkisini kesti.
- 14 Aralık 1919 İstanbul'da hükûmet değişikliği oldu. Yeni hükûmetin topladığı Meclis-i Mebusan'a Bolu'dan dört mebus katıldı.
- 13 Şubat 1920 Düzce'de küçük çaplı bir ayaklanma oldu. Merkez Jandarma Karakolu işgal edildi.
- 27 Mart 1920 Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından sonra Celaleddin Arif ve İsmet Bey, Ankara'ya ulaşmak üzere Düzce'ye geldi.
- 8 Nisan 1920 Bolu Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin yeni yönetim kurulu seçildi.
- 13 Nisan 1920 Birinci Düzce ayaklanması başladı.
- 19 Nisan 1920 Ayaklanma Bolu'ya sıçradı.
- 21 Nisan 1920 Gerede'de ayaklanma bölgesine girdi. Ankara hükûmetinin bölgeye gönderdiği "Nasihât Kurulu" tutuklanarak Düzce'ye götürüldü.
- 22 Nisan 1920 Ayaklanmayı bastırmak isteyen tümen komutanı Mahmut Bey öldürüldü.
- 2 Mayıs 1920 Beypazarı'ndan gelen Yarbay Arif Bey Bolu'ya girdi.
- 4 Mayıs 1920 Düzce'den gelen ayaklanmacılar Bolu'ya saldırarak Arif Bey'i geri çekilmeye zorladılar.
- 17 Mayıs 1920 Tırnovalı Osman Kadri Bey, İstanbul hükûmetince Bolu Mutasarrıflığı'na atandı. Bolu'da Kuva-yı İnzibatiye kuruldu.
- 23 Mayıs 1920 Refet Bey(Bele), bölgedeki ayaklanma yöneticilerinden Sefer Bey'le görüşme yaptı.
- 24 Mayıs 1920 Refet Bey, Mudurnu'da Kuva-yı İnzibatiye'yi yenilgiye uğrattı.
- 26 Mayıs 1920 Refet ve Nazım beylerin birlikleri Bolu'ya, Çerkez Ethem de Düzce'ye girdi.
- 27 Mayıs 1920 Ayaklanma yöneticilerinden Sefer ve Abdülvehap beyler idam edildiler.
- 28 Mayıs 1920 Kuva-yı İnzibatiye kurmak amacıyla İstanbul'dan gönderilen yedi kurmay subay Düzce'de idam edildi.
- 31 Mayıs 1920 Gerede Ayaklanması bastırıldı.
- 19 Temmuz 1920 Nuhveren Ayaklanması başladı.

- 8 Ağustos 1920 İkinci Düzce Ayaklanması başladı.
- 10 Ağustos 1920 Ayaklanmanın Bolu'ya sıçraması üzerine Nazım Bey Bolu'yu boşalttı. Kentin yönetimsiz kaldığını gören ayaklanmacılar Bolu'ya geldiler.
- 14 Ağustos 1920 Şerif Bey'e bağlı birlikler Bolu'ya girdi. Ayaklanma bastırıldı.
- 26 Ağustos 1920 Düzce'deki ayaklanma bastırıldı.
- 30 Ağustos 1920 Düzce ve Adapazarı ayaklanmacıları için af çıkarıldı (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

4. MEVCUT DURUMUN KENTSEL MİMARİ ANALİZİ

4.1 Tescilli Kültürel ve Doğal Değerler (1990)

Bolu merkezinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından korunması gerekli kültür varlıkları ve sit alanları tesbit edilmiş ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 09.01.1990 tarih ve 1006 sayılı kararı ve 10.04.1990 tarih ve 1201 sayılı kararı ile tescil edilmişlerdir (Şekil 4.1a,b,c,d). Aynı kararlar bazı bölgelerde de cephe koruma getirilmiştir. Bu nedenle 3. derece arkeolojik sit alanlarında, kuruldan izin alınmadan yeni yapılanmaya geçilmemesi, 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanlarında bilimsel çalışmalar dışında yapılanmaya açılmaması ve her türlü taşınmaz kültür ve tabiat varlığının yakın çevresine yapılacak tesisler için kuruldan izin alınması karara bağlanmıştır.

Bu kararlar korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yakın çevresi ile bu çevredeki yaya kaldırımları üzerine çeşitli amaçlara hizmet edecek tesislerin geçici ve sökülebilir türden bile olsa izinsiz yapılamayacağına, kamu yararının gerektirdiği hallerde ise koruma kurullarından görüş istenmesinin gerekli olduğuna karar verilmiştir.

Bolu merkezinde kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu tarafından korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve sit alanları listesi, sıra ve envanter numaraları ile adreslerinin yeniden düzenlenmiş şekliyle korunması gerekli değerlerle birlikte Çizelge 4.1'de verilmiştir. Koruma altına alınan değerler ve korunması gerekli değerlerin sıra ve envanter numaraları birlikte düşünülmüştür.

4.2 Korunması Gerekli Değerler Analizi (Kent Ölçeğinde, 1998)

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun tescil listesinde yer almayan çok önemli geleneksel mimari karakterleri bünyesinde bulunduran önemli yapılar tesbit edilmiştir (Şekil 4.1a,b,c,d). Bu tesbit, Bolu kent merkezi genelinde yapılmıştır. Yapılar, mimari karakterleri, kültürel değerleri ve geleneksel yapılarıyla tarafımdan tescile değer bulunmuştur. Bu yapıların listesi tescilli yapılarla birlikte Çizelge 4.1'de verilmiştir. (Tescilliler italik tarzda verilmiştir.)

Çizelge 4.1 Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler

sıra no	env. no	cinsi-adı	adresi	pafta	ada	parsel
1	1	<i>Konut-Güllezler Konağı</i>	<i>Karaçayır Mah.Kurtuluş Sk.No:7</i>	17	236	1
2	2	Ambar	Karaçayır Mah.Kurtuluş Sk.	17	235	35
3	3	Konut	Karaçayır Mah.Kurtuluş Sk.No:19	17	235	30
4	4	Konut	Karaçayır Mah.Kurtuluş Sk.No:21	17	235	29

5	5	Konut	Karaçayır Mah.Karaçayır Sk.No:5-5A-5B	17	234	34
6	6	Konut	Karaçayır Mah.Kurtuluş Sk.No:41-43	17	235	35
7	7	Konut	Karaçayır Mah.Kocabey Sk.No:20	6	87	62
8	46	Konut	Karaçayır Mah.Gülleç Sk.No:39	6	87	4
9	84	Çeşme	Karaçayır Mah.Kocabey Sk.	6	87	63
10	18	Konut	Aktaş Mah.Zihni Ülgen Sk.No:18	18	450	111
11	19	Konut	Aktaş Mah.İhtiyaroğlu Sk.No:22A	6	81	54
12	20	Konut	Aktaş Mah.Köroğlu Sk.No:34	19	205	18
13	49	Ambar	Aktaş Mah.Köroğlu Sk.No:26	19	205	18
14	8	Konut	Semerkant Mah.Köroğlu Sk.No:11	10	289	13
15	51	Çeşme	Aktaş Mah.Seyit Efendi Sk.No:1üz.	6	87	75
16	83	Konut	Aktaş Mah.Kocabey Sk.No:13	6	81	23-27
17	41	Konut	Tabaklar Mah.Eflatun Sk.	17	237	5
18	88	Tabaklar Camii	Tabaklar Mah.İzzet Baysal Cad.	1	12	28
19	89	Çeşme	Tabaklar Mah.Cumhuriyet Cad.	1	13	2
20	43	Konut	Tabaklar Mah.Reşat Aker Sok.No:3-3A	1	20	8
21	17	Konut	Semerkant Mah.Küpeli Sk.No:4	11	223	4
22	82	Aktaş Camii	Semerkant Mah.Akıncı Sk. Köroğlu Sok.Köşesi	10	289	95-116
23	82A	Aktaş Türbesi	Semerkant Mah.Akıncı Sk. Köroğlu Sok.Köşesi	10	289	95-116
24	82B	Aktaş Şadırvanı	Semerkant Mah.Akıncı Sk. Köroğlu Sok.Köşesi	10	289	95-116
25	85	Tabaklar Hamamı	Tabaklar Mah.İzzet Baysal Cad.	1	3	8
26	86	Sultanzade (Somuncu) Camii	Tabaklar Mah.Akbaba Sk.No:7	1	5	1
27	87	Konut	Tabaklar Mah.Özek Sk.No:9	1	7	32
28	27	Konut	Semerkant Mah.Semerkant Cad. No:3	11	214	5
29	21	Konut	Semerkant Mah.Oğuz Sk.No:10	11	218	1
30	66	Konut	Semerkant Mah.Semerkant Cad. No:9-9A	11	218	7
31	65	Sultan Hamamı	Aktaş Mah.Saraçlar Sk.	6	79	28
32	64	Süreyya Oteli	Aktaş Mah.Süreyya Sk.	6	76	4
33	67	İmaret Camii	Aktaş Mah.İmaret Sk.	6	80	24
34	68	Saraçhane Camii	Aktaş Mah.İzzet Baysal Cad.	6	83	1-2-3-4-5-6
35	68A	Çeşme	Aktaş Mah.Öney Sk.	6	83	1
36	69	Orta Hamam	Karaçayır Mah.Hamam Sk.	6	84	1
37	70	Kadı Camii	Karaçayır Mah.İzzet Baysal Cad.	6	86	1
38	58	Yıldırım Bayezid Camii	Büyük Cami Mah.Cami Sk.	5	61	1-2-3-4 5-6-7-8 9-10-11

39	59	<i>Aşağı Taşhan</i>	<i>Büyükcami Mah.Yenicami Sk.</i>	5	60	1-2-3-4- 5-6-7-8- 9-10-11- 20-21-22 23-24-25
40	60	<i>Yukarı Taşhan</i>	<i>Büyükcami Mah.Pamukçular Sk.</i>	5	60	12
41	15	Konut	Büyükcami Mah.İsmet Paşa Cad.	5	48	16
42	54	Konut	<i>Büyükcami Mah.Pamukçular Sk. No:12</i>	5	59	8
43	55	Konut	Büyükcami Mah.Boyacılar Sk.	5	59	9
44	40	Konut	<i>Büyükcami Mah.Ziraat Bankası Sk.</i>	5	60	15
45	34	İşyeri	Büyükcami Mah.Yemeniciler Sk.	5	46	14
46	35	İşyeri	Büyükcami Mah.Ziraat Bankası Sk.	5	41	8
47	36	İşyeri	Büyükcami Mah.Yemeniciler Sk.	5	64	11
48	37	İşyeri	Büyükcami Mah.Yemeniciler Sk.	5	64	16
49	38	İşyeri	Büyükcami Mah.Yemeniciler Sk.	5	53	14
50	39	İşyeri	Büyükcami Mah.Kasaplarıçi Sk.	5	46	2
51	52	İşyeri	Büyükcami Mah.Ziraat Bankası Sk.	5	42	4
52	53	İşyeri	Büyükcami Mah.Şerbetçiler Sk.	5	43	6
53	56	İşyeri	Büyükcami Mah.Yemeniciler Sk.	5	64	12
54	57	İşyeri	Büyükcami Mah.Kasaplarıçi Sk.	5	64	7
55	61	Çeşme	<i>Büyükcami Mah.İsmet Paşa Cad.</i>	13	91	2
56	47	Konut	İhsaniye Mah.İsmet Paşa Cad.No:2	14	125	2
57	62	<i>Ağda Camii</i>	<i>İhsaniye Mah.İsmet Paşa Cad.</i>	14	125	1
58	25	Konut	<i>İhsaniye Mah.Aralık Sk.No:1-1A</i>	22	149	4
59	63	Konut	<i>İhsaniye Mah.Aralık Sk.No:3-3A</i>	22	149	3
60	32	Konut	<i>Gölyüzü Mah.Şehit İhsan Bey Cad. No:3</i>	22	154	1
61	30	Han	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad.N:12	22	155	8
62	16	Konut	İhsaniye Mah.Çukurçeşme Sk. No:13-13A	22	148	4
63	11	Konut	<i>Karamanlı Mah.Stadyum Cad. No:21</i>	13	104	3-4
64	12	Konut	<i>Karamanlı Mah.Stadyum Cad. No:19</i>	13	104	3-7
65	23	Konut	Karamanlı Mah.Kısa Sk.No:8	13	104	5
66	22	Konut	<i>Karamanlı Mah.Esen Sk.No:4</i>	13	100	7
67	24	Konut	Karamanlı Mah.Dibektaş Sk.No:5	13	102	3
68	28	Konut	<i>Karamanlı Mah.İsmet Paşa Cad.N1</i>	13	103	11
69	31	Konut	<i>Karamanlı Mah.Esen Sk.No:2</i>	13	100	5
70	71	<i>Karamanlı Camii</i>	<i>Karamanlı Mah.Kuzçıkmaçı Sk.</i>	13	98	1
71	72	Çeşme	<i>Karamanlı Mah.Kuzçıkmaçı Sk.</i>	13	98	1
72	13	Konut	<i>Tabaklar Mah.Şenel Sk.No:12</i>	13	107	6-7

73	33	Konut	Tabaklar Mah.Şenel Sk.No:9	13	106	25
74	44	Konut	Tabaklar Mah.Şenel Sk.No:5	13	106	27
75	73	Konut	Tabaklar Mah.Kutlular Sk.No:23	1	31	1
76	74	Konut	Tabaklar Mah.Ferit Talay Cad.No:24	13	106	39
77	75	Konut	Tabaklar Mah.Ferit Talay Cad.N:26	13	106	38
78	14	Konut	Gölyüzü Mah.Bahar Sk.No:3	23	144	19
79	26	Konut	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad.N:35	23	144	3
80	45	Konut	Gölyüzü Mah.Bahar Sk.No:18	24	136	50
81	48	Konut	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad. No:118-118A	22	155	51
82	76	Çeşme	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad.	22	251	2
83	77	Konut	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad.N:37	23	144	2
84	78	Konut	Gölyüzü Mah.Şehit Kâni Cad.N:39	23	144	22
85	79	Çeşme (İsmet Oğultürk)	Akpınar Mah.İzzet Baysal Cad.	12	170	130
86	50	Aslahaddin Camii ve Türbesi	Akpınar Mah.İzzet Baysal Cad. No:174	9	173	9
87	9	Konut	Semerkant Mah.Şehit Muhtar Cad. No:18	11	211	12
88	10	Konut	Semerkant Mah.Şehit Muhtar Cad. No:28	11	209	14
89	29	Konut	Semerkant Mah.Semerkant Cad.No:10	11	21	10
90	42	Konut	Semerkant Mah.Akıncı Sk.No:14	11	221	5
91	80	Semerkantü'l- Buhara Türbesi	Semerkant Mah.Semerkant Cad.	11	220	6
92	81	Konut	Semerkant Mah.Akıncı Cad.	11	220	5
93	90	Sur Duvarı	Akpınar Mah.Kız Meslek Lisesi Bahçe Duvarı	12	170	8-70
94	91	Konut	Tabaklar Mah.Paşa Köyü Cad. No:5-5A	2	343	136
95	92	Hükümet Konağı	Tabaklar Mah.İzzet Baysal Cad.	2	365	10
96	93	Adliye Binası	Tabaklar Mah.İzzet Baysal Cad.	2	365	29
97	94	Güzel Sanatlar Galerisi	Tabaklar Mah.Atatürk Bulvarı	1	292	10
98	95	Kızılay Hamamı	Bahçelievler Mah.Ereğli Cad.	4	353	94
99	96	Şehitlik Anıtı	Sağlık Mah.	25	168	5

.Tescilliler - Öneriler

4.3 Araştırma Bölgelerinin Seçimi ve Özellikleri

Geleneksel mimari yapıtlar çeşitli sebeplerle bilinçli veya bilinsiz bir şekilde yok edilmektedir.Bu yapıtlar, kültür mirasımızın önemli öğeleridir.

Bolu kent merkezinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerler

Resim 4.1 Envanter no: 1

Resim 4.2 Envanter no: 2

Resim 4.3 Envanter no: 3-4

Resim 4.4 Envanter no: 5

Resim 4.5 Envanter no: 6

Resim 4.6 Envanter no: 46

Resim 4.7 Envanter no: 7

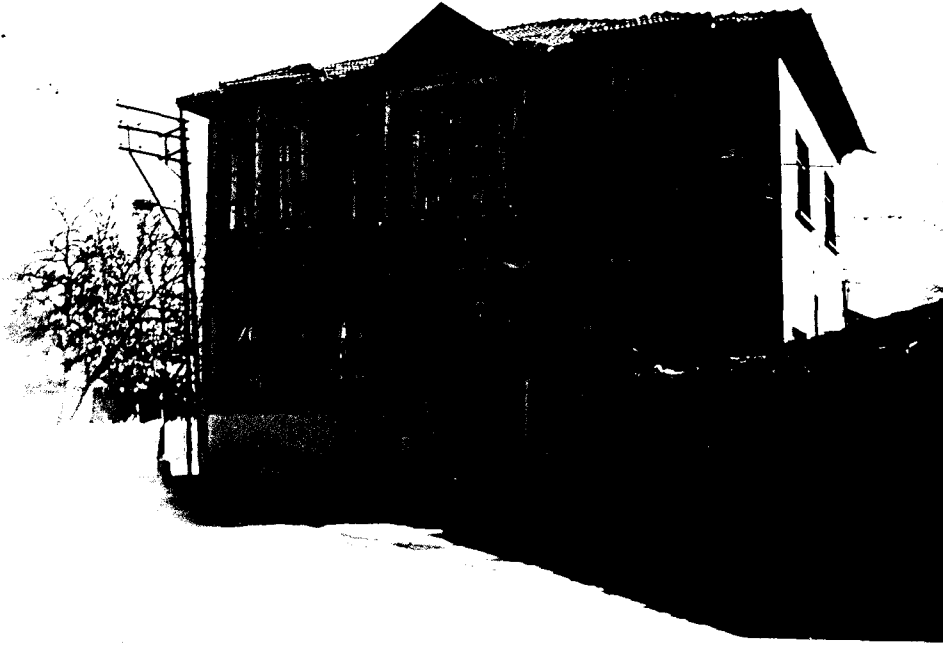
Resim 4.8 Envanter no: 84

Resim 4.9 Envanter no: 18

Resim 4.10 Envanter no: 19

Resim 4.11 Envanter no: 20

Resim 4.12 Envanter no: 49

Resim 4.13 Envanter no: 8

Resim 4.14a Envanter no: 51

Resim 4.14b Envanter no: 51

Resim 4.15 Envanter no: 83

Resim 4.16 Envanter no: 89

Resim 4.17 Envanter no: 43

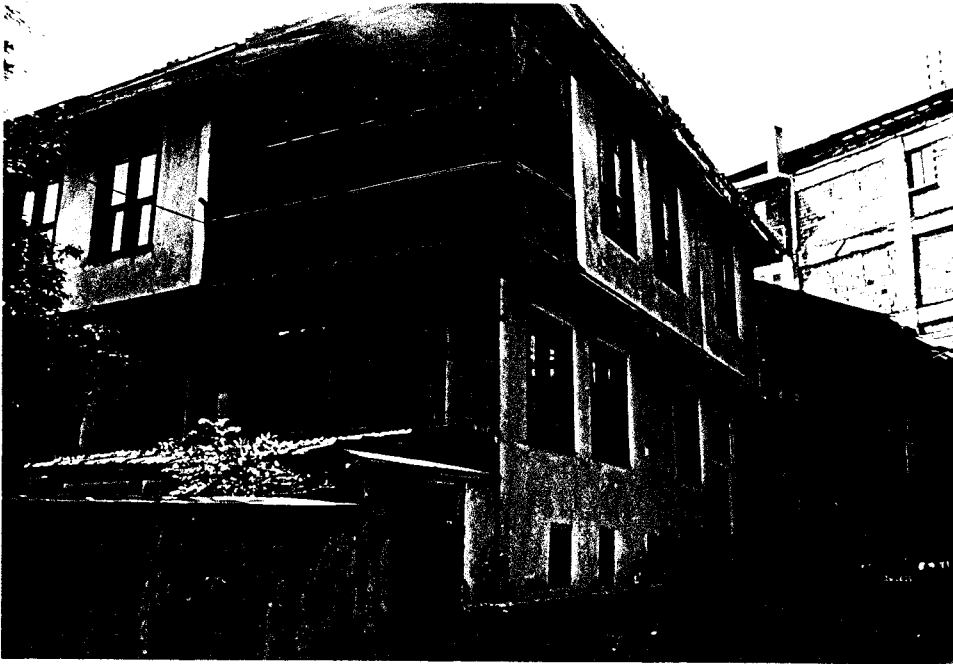
Resim 4.18 Envanter no: 17

Resim 4.19 Envanter no: 82A

Resim 4.20 Envanter no: 27

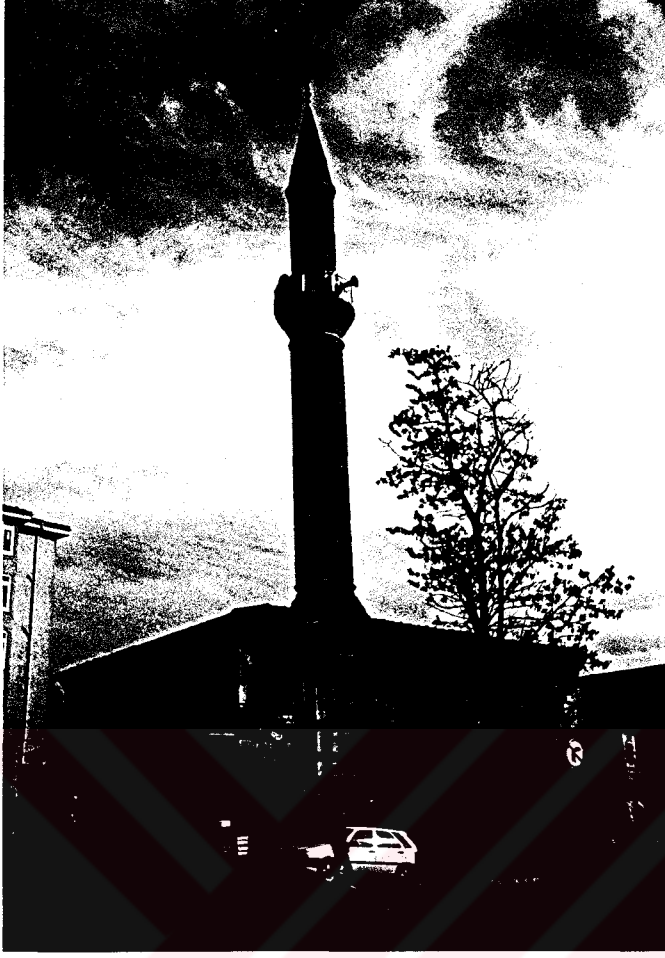
Resim 4.21 Envanter no: 21

Resim 4.22 Envanter no: 65

Resim 4.23 Envanter no: 67

Resim 4.24 Envanter no: 68

Resim 4.25 Envanter no: 69

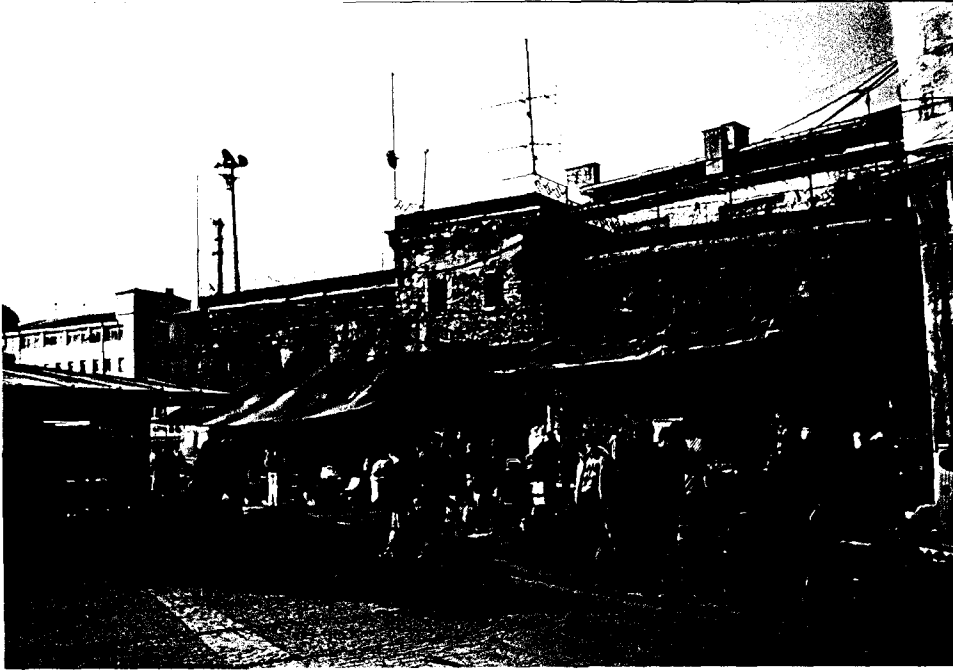
Resim 4.26a Envanter no: 70

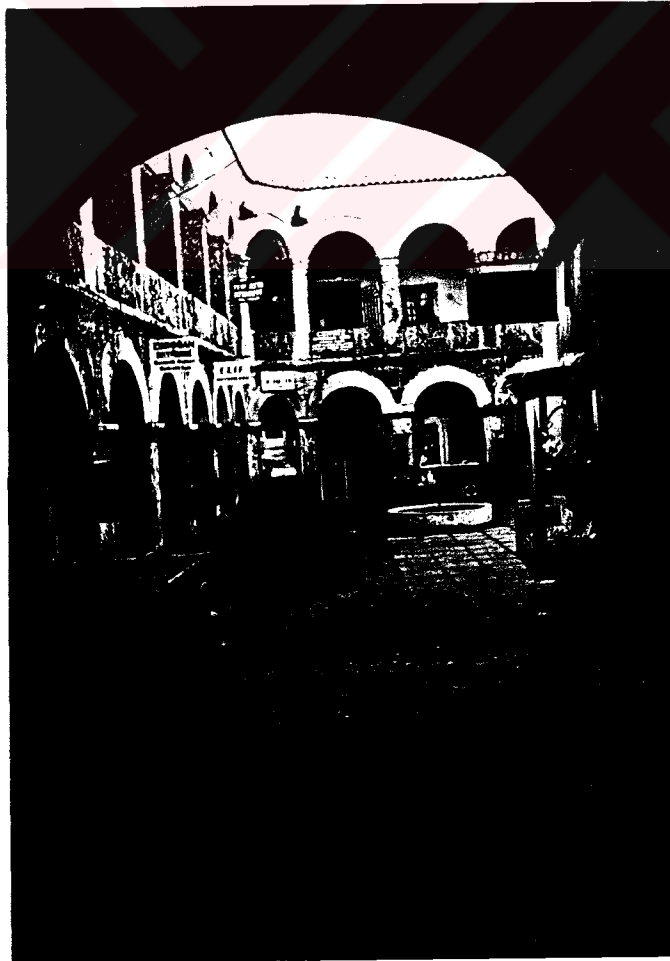
Resim 4.26b Envanter no: 70

Resim 4.27 Envanter no: 58

Resim 4.28 Envanter no: 59

Resim 4.29a Envanter no: 60

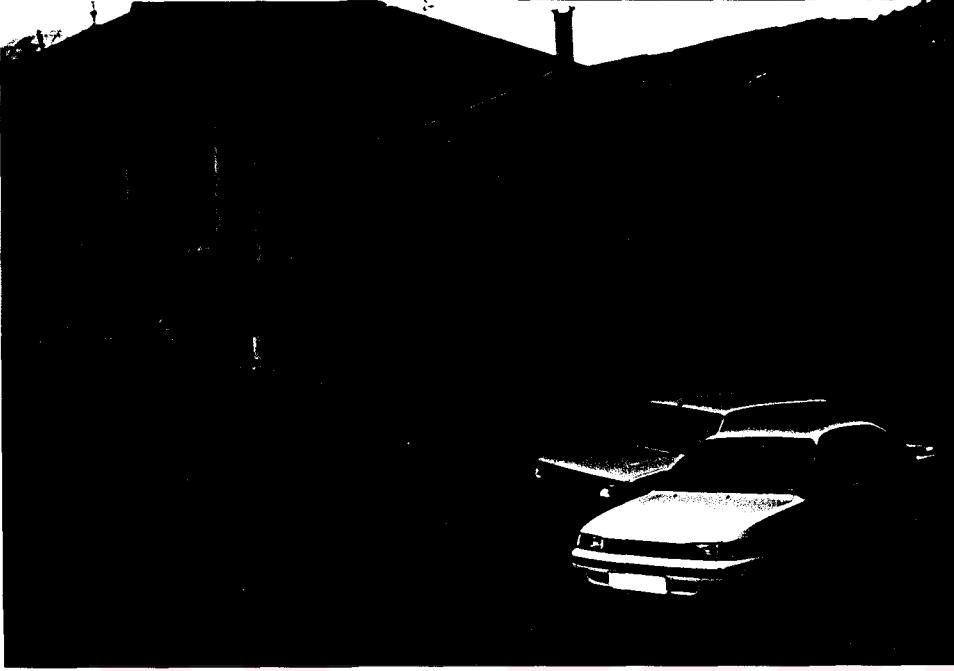
Resim 4.29b Envanter no: 60

Resim 4.30 Envanter no: 15

Resim 4.31 Envanter no: 54

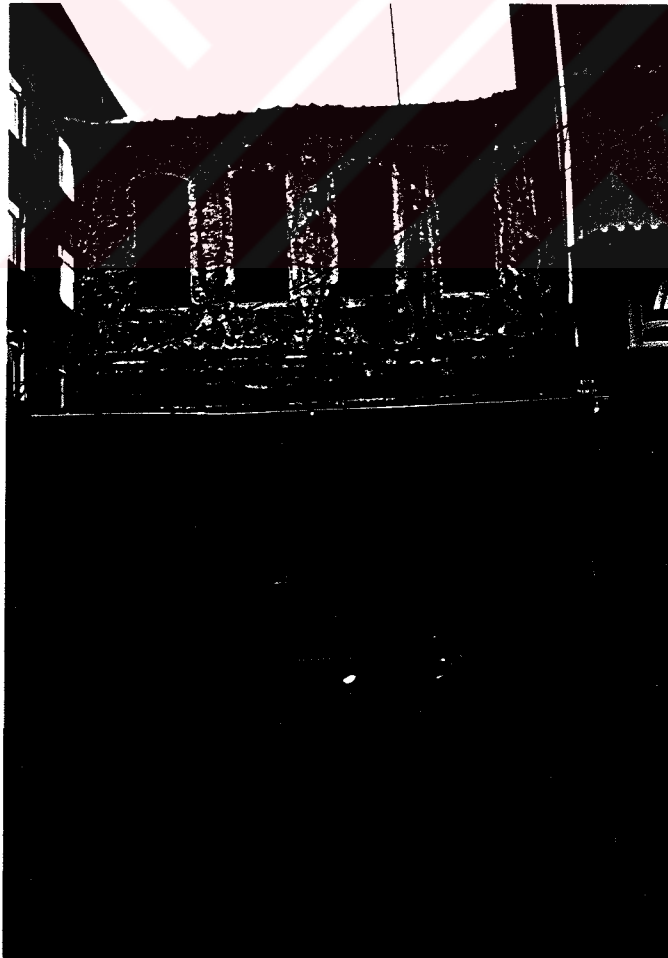
Resim 4.32 Envanter no: 55

Resim 4.33 Envanter no: 40

Resim 4.34 Envanter no: 34

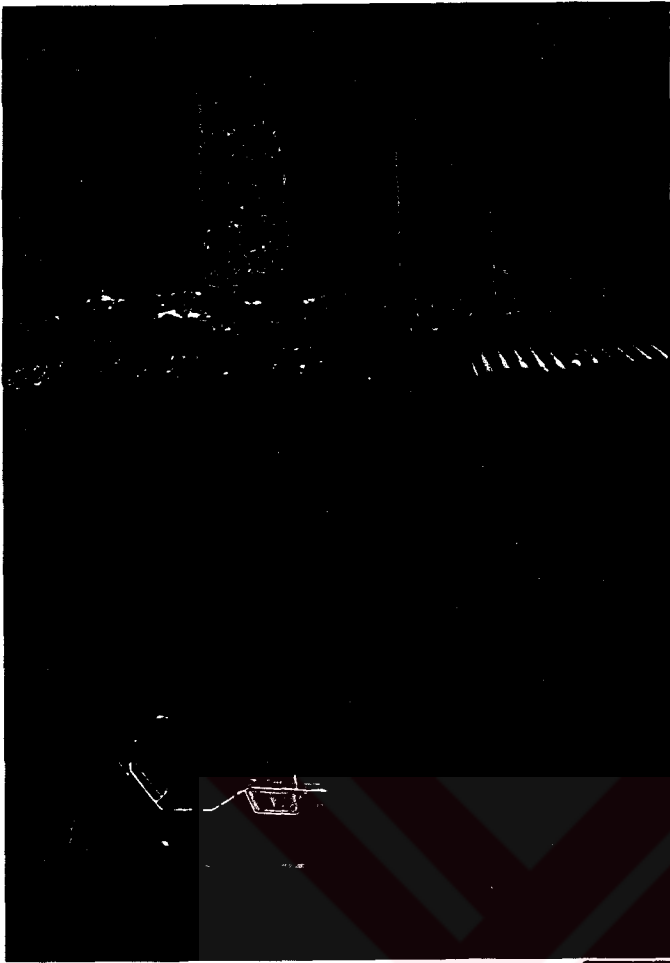
Resim 4.35 Envanter no: 35

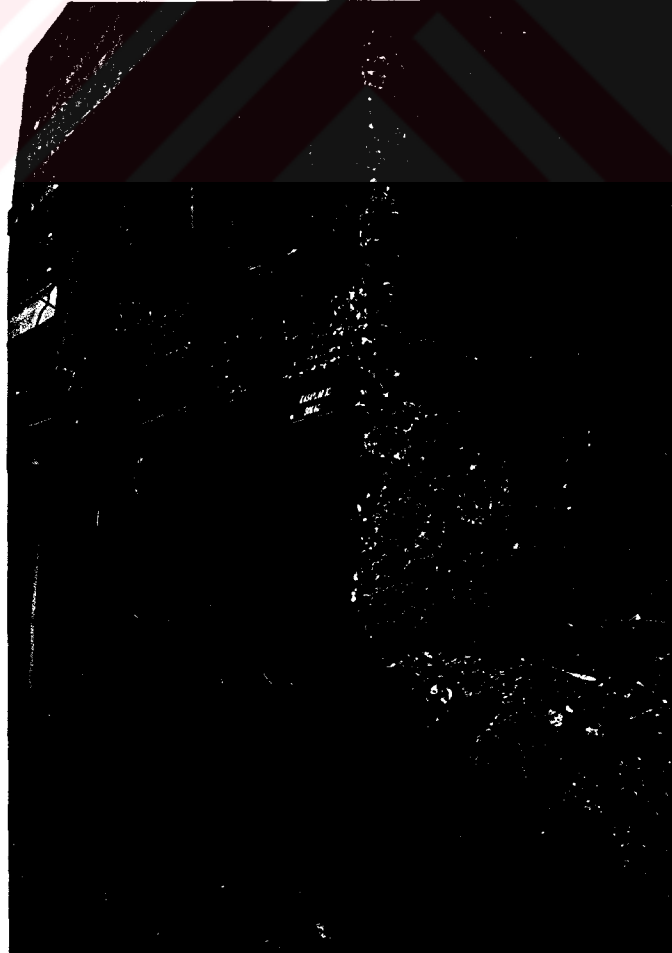
Resim 4.36 Envanter no: 36-56

Resim 4.37 Envanter no: 37

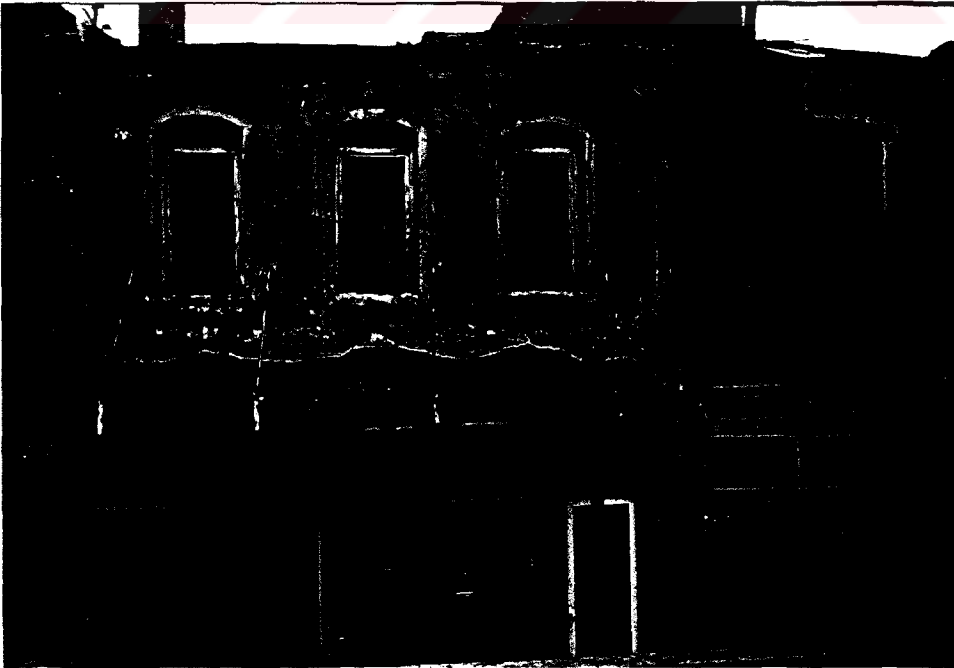
Resim 4.38 Envanter no: 38

Resim 4.39 Envanter no: 39

Resim 4.40 Envanter no: 53

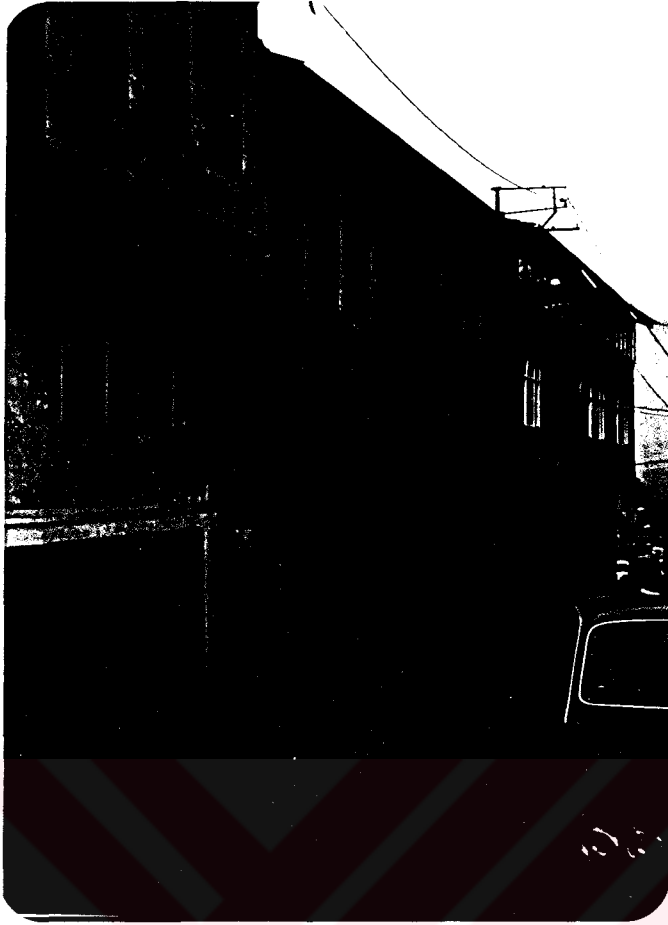
Resim 4.41 Envanter no: 57

Resim 4.42 Envanter no: 47

Resim 4.43 Envanter no: 25

Resim 4.44 Envanter no:63

Resim 4.45 Envanter no: 32

Resim 4.46 Envanter no: 30

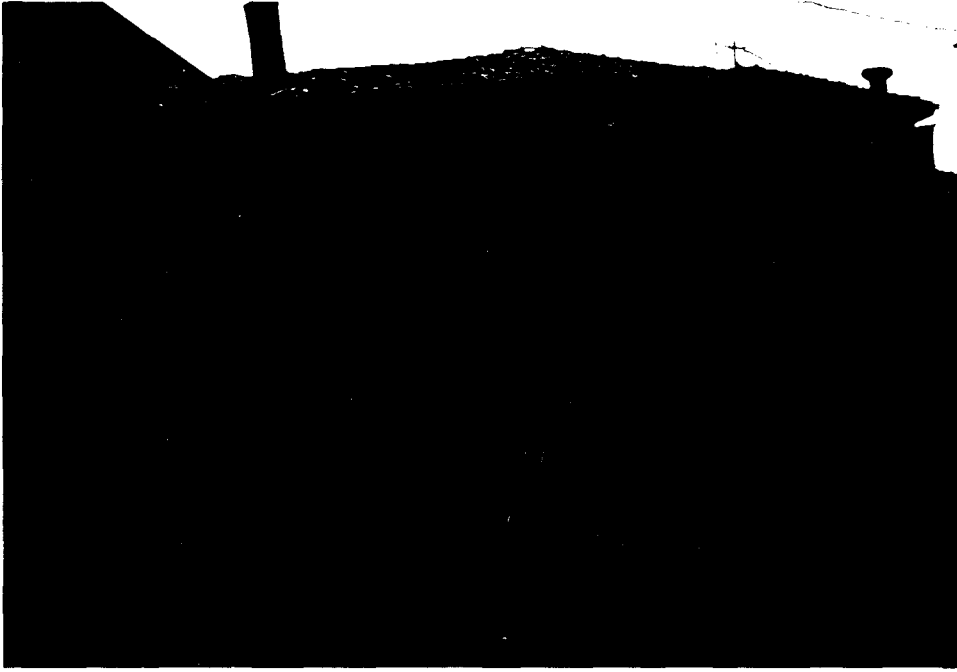
Resim 4.47 Envanter no:16

Resim 4.48 Envanter no: 11-12

Resim 4.49 Envanter no: 23

Resim 4.50 Envanter no: 22

Resim 4.51 Envanter no: 24

Resim 4.52 Envanter no: 28

Resim 4.53 Envanter no: 31

Resim 4.54 Envanter no: 13

Resim 4.55 Envanter no: 33

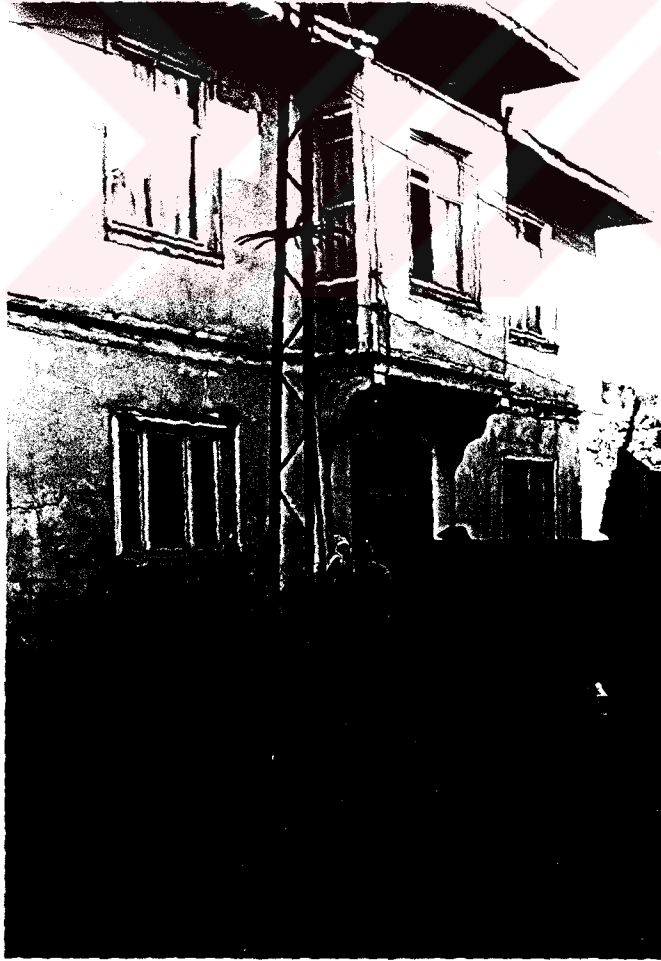
Resim 4.56 Envanter no: 44

Resim 4.57 Envanter no: 14

Resim 4.58 Envanter no: 26

Resim 4.59 Envanter no: 45

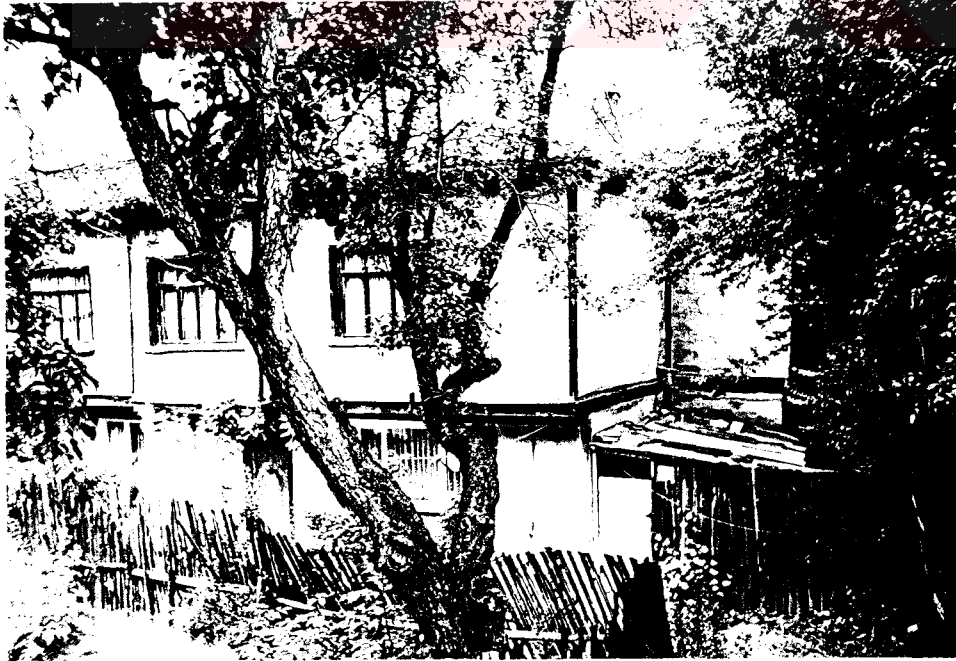
Resim 4.60 Envanter no: 48

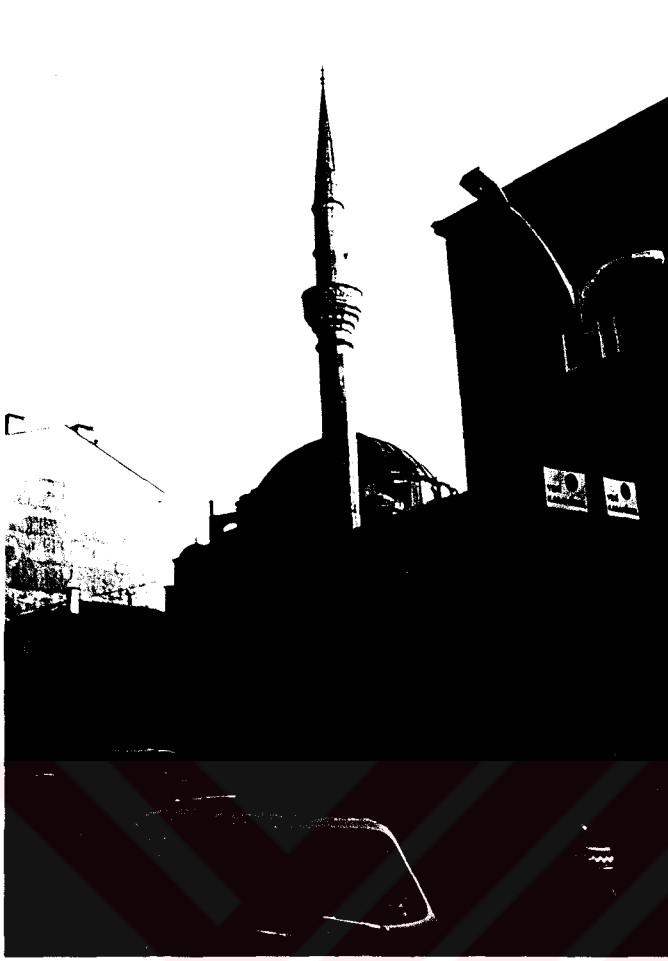
Resim 4.61 Envanter no: 76

Resim 4.62 Envanter no: 77

Resim 4.63 Envanter no: 78

Resim 4.64 Envanter no: 50

Resim 4.65 Envanter no: 9

Resim 4.66 Envanter no: 10

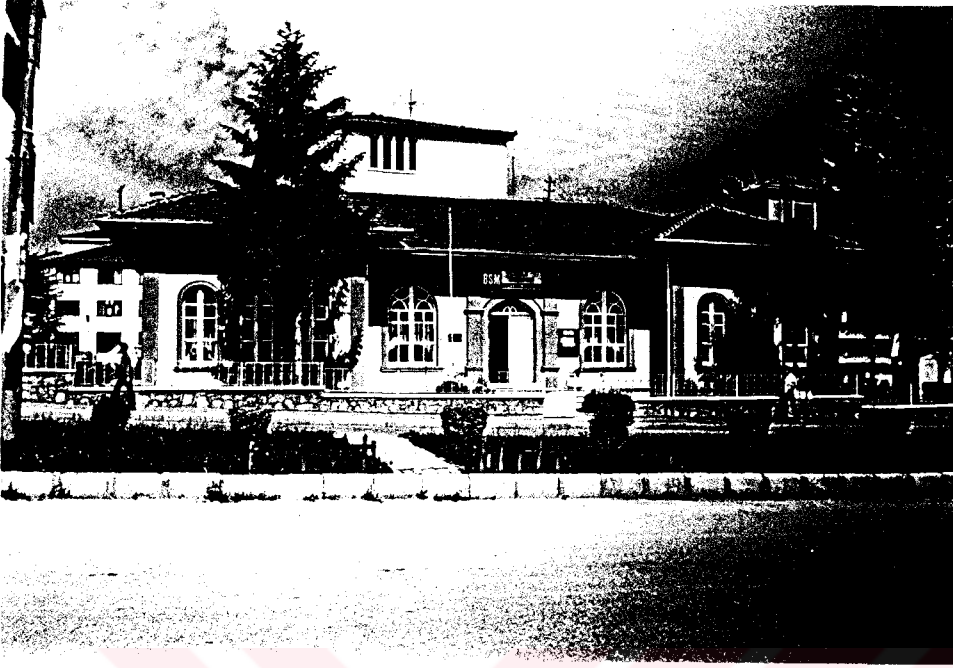
Resim 4.67 Envanter no: 29

Resim 4.68 Envanter no: 42

Resim 4.69 Envanter no: 92

Resim 4.70 Envanter no:94

Resim 4.71 Envanter no: 95

BOLU KENT MERKEZİNDE KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜREL VE DOĞAL DEĞERLER.

1. DERECE ARKEOLOJİK SİT SINIRI.

2. DERECE ARKEOLOJİK SİT SINIRI.

3. DERECE ARKEOLOJİK SİT SINIRI.

TEMEL HAFRİYATI MÜZE UZMANLARI GÖZETİ -
MİNDE YAPILACAK ALAN.

TARİHİ TİCARİ MERKEZ SINIRI.

TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR.

TESCİLLİ SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ

ÖNERİ ANITSAL YAPILAR.

ÖNERİ SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ.

SUR DUVARI.

0 1000 2000 3000 4000 5000 cm

Bu yıkımın engellenebilmesi ve toplumun bilinçlendirilebilmesi için koruma düşüncesinin sağlıklı bir şekilde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu nedenle tek yapı ölçeğinin yanısıra, bölge kültürünü, ekonomik ve fiziksel yapısını daha canlı temsil eden alt bölgeler arandı. Ölçeği daha geniş bir alana ait bilgilerin daha tutarlı ve aydınlatıcı olacağı düşünüldü. Bolu'da geleneksel mimarinin tahribatı, genel dokuda, her bölgede yakın denebilecek düzeylerde gerçekleşmiştir. Bu yüzden yapılar, bir bölgede çok fazla yanyana gelmemektedirler.

Türk geleneksel konut mimarisinin yanısıra, geleneksel ticaret bölgesi de ele alınarak bu iki farklı fonksiyonu bünyesinde barındıran bölgelerin sivil mimarlığa etkilerinin araştırılmasına karar verildi. Bu farklı ama insan yaşamının vazgeçilmez unsurları olan konut ve ticaret kavramlarının kentin küçük bir portresini oluşturacağı düşünüldüğü için şehrin oluşumu ve biçimlenmesine etkilerinin araştırılmasına karar verildi.

Geleneksel yapısını günümüze kadar koruyabilmiş bölgelerde yapılan gözlem ve çalışmalar sonunda analizler ve çözümlenmeler için, geleneksel konut bölgesi olarak Karaçayır Mahallesi, geleneksel ticaret bölgesi olarak da Büyükcami Mahallesi uygun bulundu.

4.3.1 Araştırma bölgelerinin kent içindeki konumu

4.3.1.1 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesi

Karaçayır Mahallesi sınırları içinde, kuzeyinde Güllez Sokak, güneyinde Karaçayır Sokak, doğusunda Yılmaz ve batısında Hititler Sokağı ile sınırlı olan alandır. Konutlarda biçimlenme özellikleri ve öğelerinin araştırılmasının yapılacağı Kurtuluş Sokak, mahallenin en önemli ulaşım arterlerinden biridir. Geleneksel konut mimarisinin Bolu'da ayakta kalan en canlı örneklerini bünyesinde bulunduran bölge, sokak konturu düzeni ve yerleşimiyle diğer bölgelerden ayrılmaktadır (Şekil 4.2).

4.3.1.2 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesi

Büyükcami Mahallesi sınırları içinde, kuzeyde İsmet Paşa Caddesi, güneyde İzzet Baysal Caddesi, doğuda Fevzi Paşa Caddesi ve batıda Pamukçular Sokak ile sınırlı olan alan geleneksel ticaret bölgesidir. Belediyenin istimlak çalışmaları ve belediye dükkânı inşaatları nedeniyle güneyindeki beş ada yıkılmıştır. Çarşının bu adalar yıkılmadan önceki hali 1965'te havadan çekilen Resim 4.72'de görülmektedir. Ayrıca geleneksel ticaret bölgesinin kent içindeki konumu eski haliyle Resim 4.73'te görülmektedir. Geleneksel ticaret karakterini bugüne kadar getiren ve Bolu'nun en önemli ulaşım arterleriyle çevrili olan bölge Bolu ilinin merkezi kabul edilir (Resim 4.74).

Resim 4.72 Büyükcamii Mahallesi geleneksel ticari bölgesi (1965)

Resim 4.73 Büyükcamî Mahallesi geleneksel ticari bölgesinin kent içindeki konumu
(Bolu İl Yıllığı, 1967)

Resim 4.74 Büyükcamii Mahallesi geleneksel ticari bölgesi (1998)

4.4 Araştırma Bölgelerindeki Anıtsal Yapılar

4.4.1 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesi

Karaçayır Camii

Aynı isimli mahallenin Güllez sokağında bulunan Karaçayır Camii, önceleri Yıldırım Bayezid'in bir mescidi iken daha sonra cami haline getirilmiştir. Yüksel (1993) tarafından bildirildiğine göre 1334 tarihli Bolu Salnâmesinde bu mescid, 979/1571'de Musa Paşa'nın oğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. 1944 yılında Bolu'da meydana gelen ve büyük deprem diye anılan şiddetli zelzelede Karaçayır Mescidi de büyük hasar görmüş olup yıktırılmıştır. Daha sonra mahalledeki bir derneğin gayreti ile mescid , Karaçayır Mescidi adı ile yeniden yapılmıştır (Yüksel, 1993).

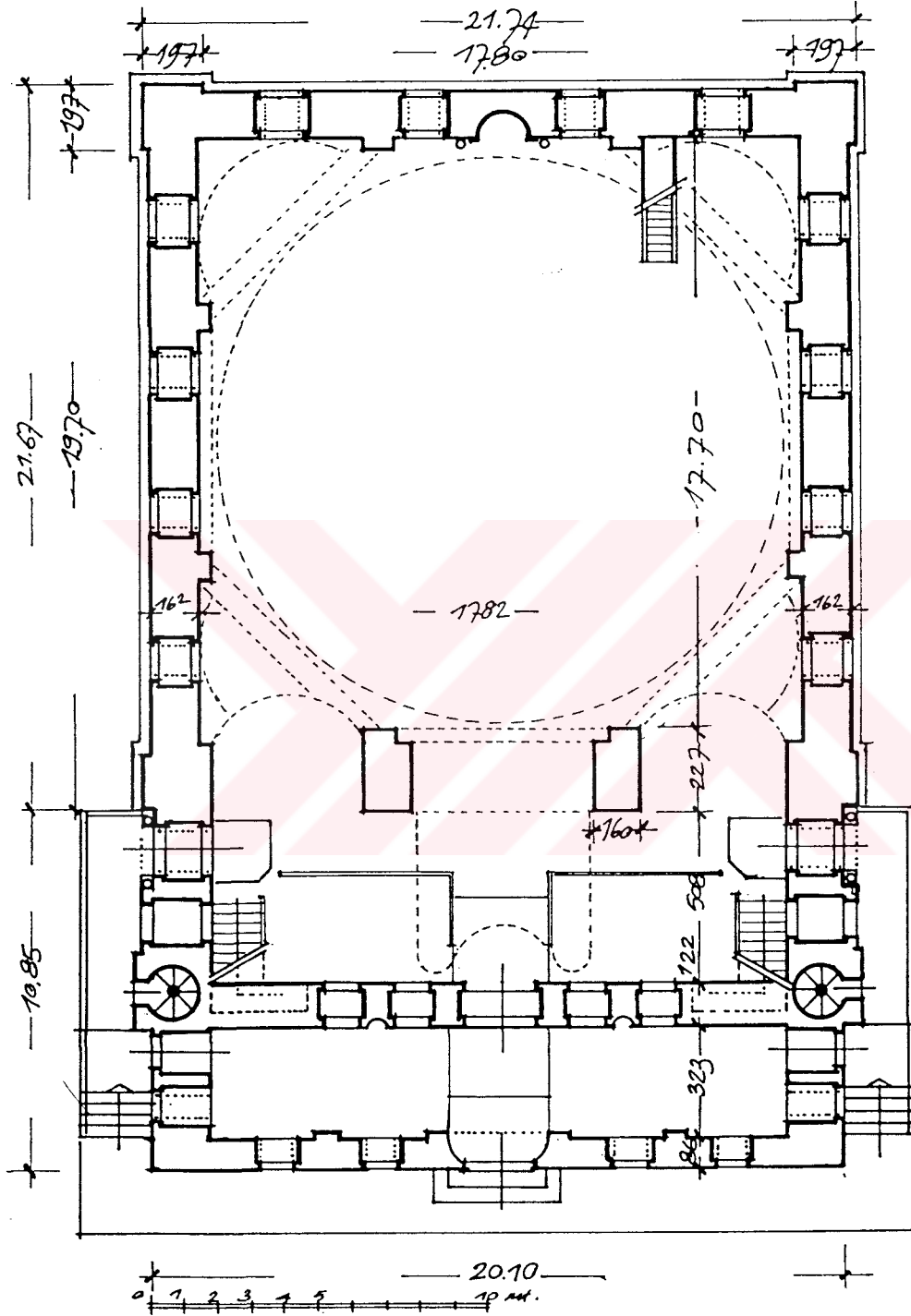
Mescidin yeni inşaatının beden duvarları tamamen tuğladan örülmüştür. Üst örtüsü ahşap olan caminin çatısı ise kiremitli kırma çatıdır.Yeni yapının mihrabı taştan fakat basittir (Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1977).

4.4.2 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölge

Yıldırım Bayezid Camii

Cami, Şehit Nâzım, Pamukçular ve Büyük Cami sokakları arasında şehrin merkezinde yer almaktadır. Eser ilk defa Yıldırım I.Bayezid tarafından 784/1382 tarihinde Ulu camiler tipinde yaptırılmıştır (Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1977). Daha sonra yanan caminin yerine 1317/1901'de bugünkü yapı inşa edilmiştir (Resim 4.27). Ancak 1944 depreminde bu yapının, birisi kubbe üzerine diğeri çarşıya olmak üzere iki minaresi de yıkılmış olup yerine yapılan minareler eskilerine göre daha kısa ve kalındır (Yüksel, 1993). Caminin orijinal kitabesi de mevcut değildir. İçinde ise süslemelerden ve bazı yazılardan başka esaslı bir değişiklik bulunmamaktadır.

Yapı tamamen kesme taştan ve fevkaani olarak inşa edilmiştir. Tek kubbeli ve birer şerefeli iki minaresi vardır. Tek kubbenin örttüğü mekânın dışında kalan mahfilin üstü dört küçük kubbe ve bunlara bağlı birer tonozla kapatılmıştır. Son cemaat yeri binanın içinde bulunmakta ve mahfil bu son cemaat yeri üzerine kadar taşmaktadır. Son cemaat yerine akstaki cümle kapısından ve bugün artık kullanılmayan yanlardaki kapılardan girilmektedir. Son cemaat yeri giriş cephesinden dört, yanlarından birer pencere ile aydınlanmaktadır. Bu bölümden asıl harim kısmına geçilmekte ve bu geçiş de cümle kapısının tam karşısındaki ikinci cümle kapısından yapılmaktadır. Üçgen alınlıklı bu kapının iki yanında ikişer pencere olup onlar arasında da birer küçük mihrab bulunmaktadır. Sağ ve soldan birer ahşap merdivenle caminin harim kısmından mahfile çıkılmaktadır. Cami harimine de yanlardan birer kapı ile girilmektedir (Şekil 4.4). Caminin kalem işleri Abdülhamid devrinin barok ve rokoko üslûplarının karışımı halindedir. Kubbe tezyinatla doludur. Kubbe pencereleri ve

Şekil 4.4 Bolu Yıldırım Bayezid Camii giriş katı planı (Yüksel, 1993)

üstleri çerçeveler içine alınmıştır (Resim 4.75). Camiyi taşıyan ayaklara boya ile yivli sütun taklidi yapılmıştır. Caminin mihrabı karışık bir üslûpta, kahverengi ve beyaz mermer kullanılarak yapılmıştır (Resim 4.76). Minberi beyaz mermerdendir (Resim 4.77). Caminin minarelerinin pabuçları şişkin karınlı olarak yukarıda iki simitle son bulmaktadır. Daha sonra ise yivli ve iç bükey olan gövdeye geçmektedir.

Caminin inşa edildiği arazinin eğimli olmasından dolayı yapının üç kenarında dükkânlar teşekkül etmiştir. Her kenarda üçerden dokuz dükkân vardır. Abdest muslukları yanından açılan birer kapı ile caminin altına girilmektedir. Burada beş adet dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlar aynı zamanda son cemaat yerinin altına isabet etmektedir. Bunların karşısında da dört dükkân veya depo bulunmaktadır. Dükkânlar yuvarlak kemerli ve içleri tonozlu nişler halinde ve çeşitli ebattadırlar.

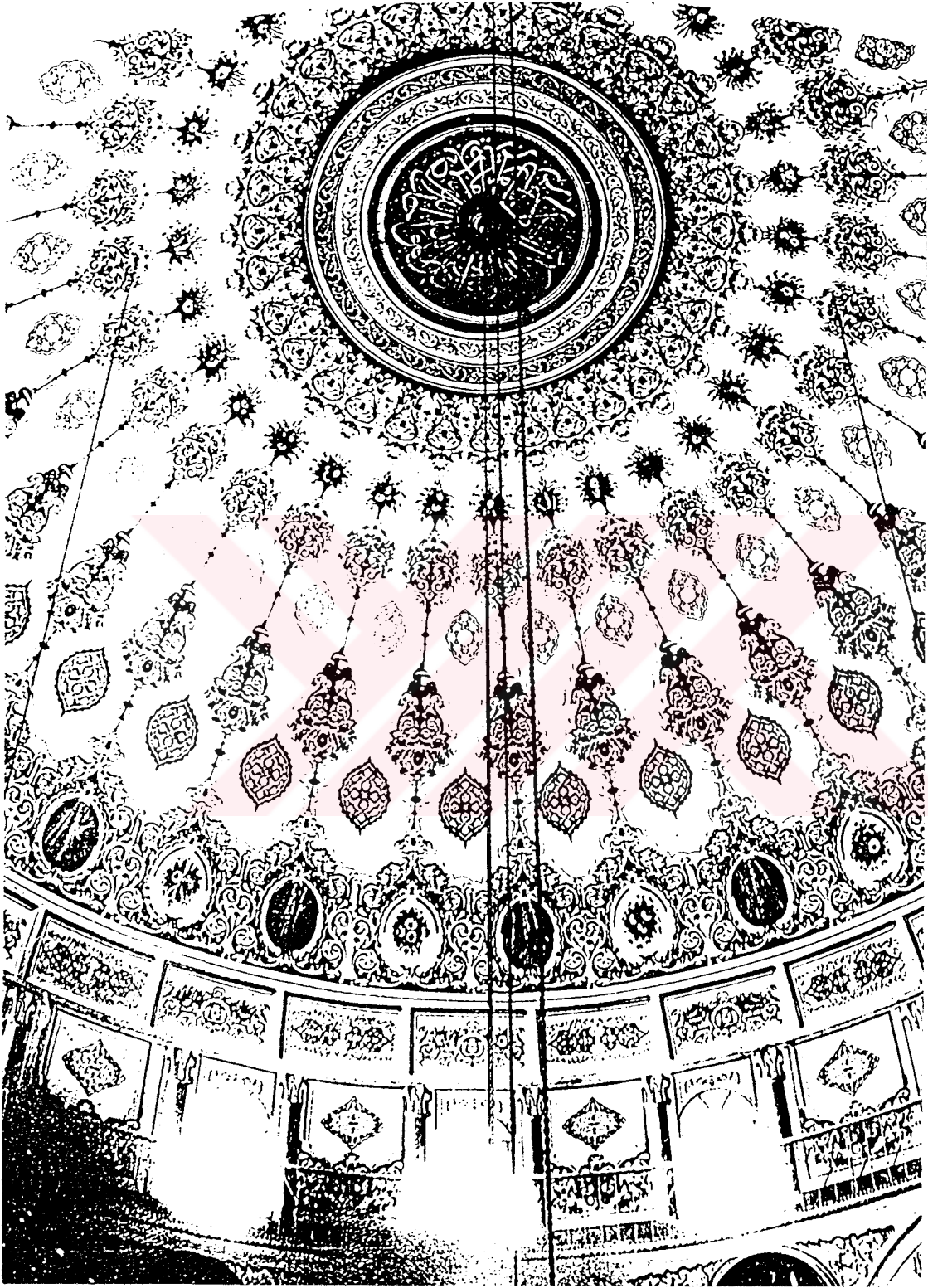
Devrinin bütün özelliklerini taşıyan eser, gerek mimari anlayış ve gerekse süsleme açısından klasik çağı geride bırakmıştır. Avrupadan gelen çeşitli üslupların tesiriyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Ancak daha sonraki dönemlerde yapılan tamirlerde gerek mimari ve gerekse süsleme açısından görülen bu yabancı unsurlar kısmen de olsa kaldırılarak daha klasik anlayışa uygun bir hale getirilmeye çalışılmıştır (Yüksel, 1993).

Aşağı Taşhan

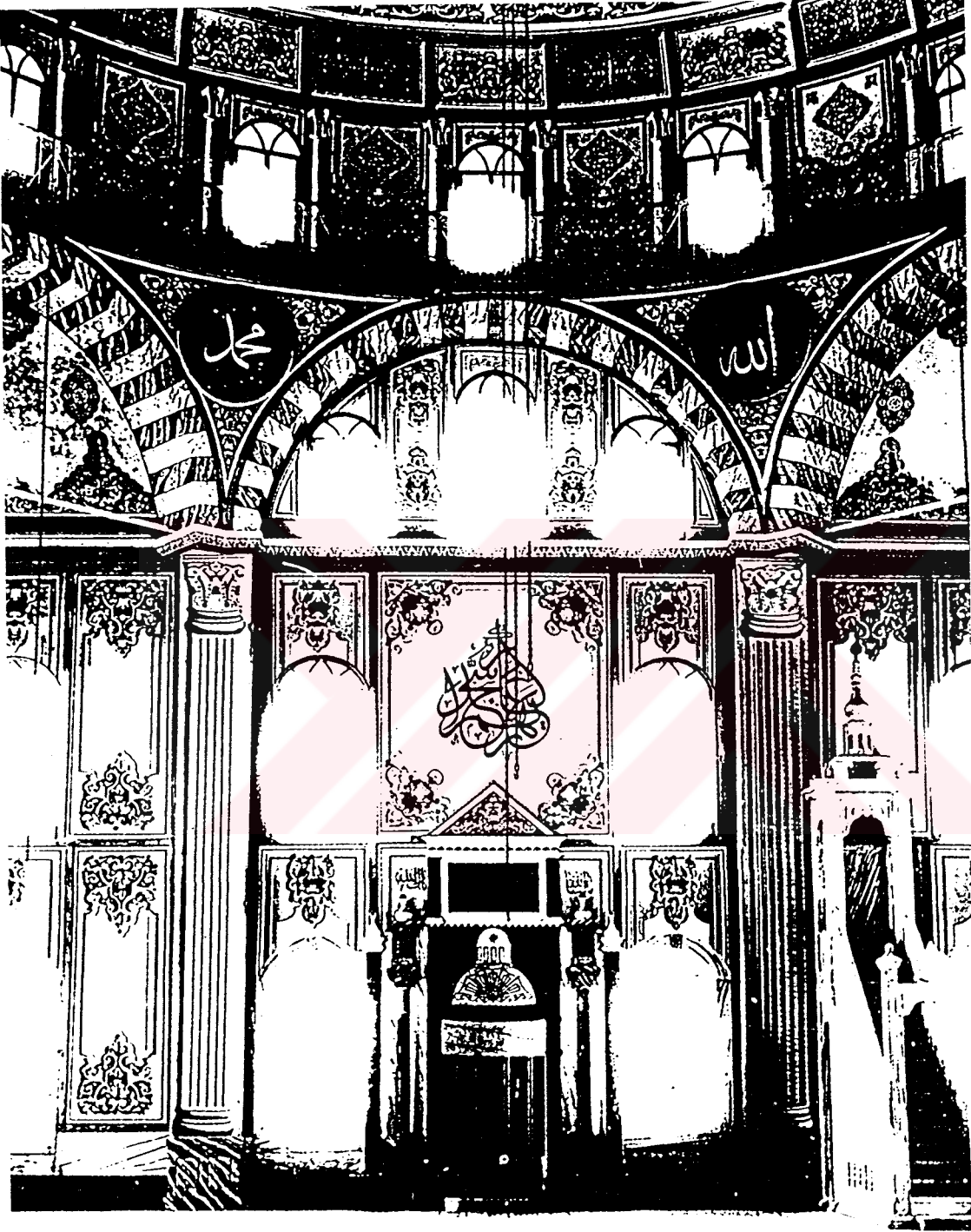
Şehrin merkezinde Yıldırım Bayezit Camii karşısında bulunan taş hanın iki kısmından birincisidir. Bugüne gelinceye kadar kısmen değişikliğe uğramıştır. Yaklaşık 1750 yılında eşraftan Emin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Beden duvarları tamamen kesme taştan olan aşağı taş hanın güney köşeleri kesilerek pahlanmıştır. Geniş bir saçak silmesi ile sona eren beden duvarlarının güney kenarında üçer mazgal penceresi bulunmaktadır. Güney kenar ortasında bulunan yuvarlak kemerli büyük kapının üzeri iki büyük konsol ile çıkıntı teşkil eden bir cumba şeklindedir (Resim 4.28). İki yanında sivri kemerli iki niş bulunan cümle kapısı demirden yapılmıştır. Batı duvarın alt kısımları moloz taştandır (Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1977).

Yukarı Taşhan

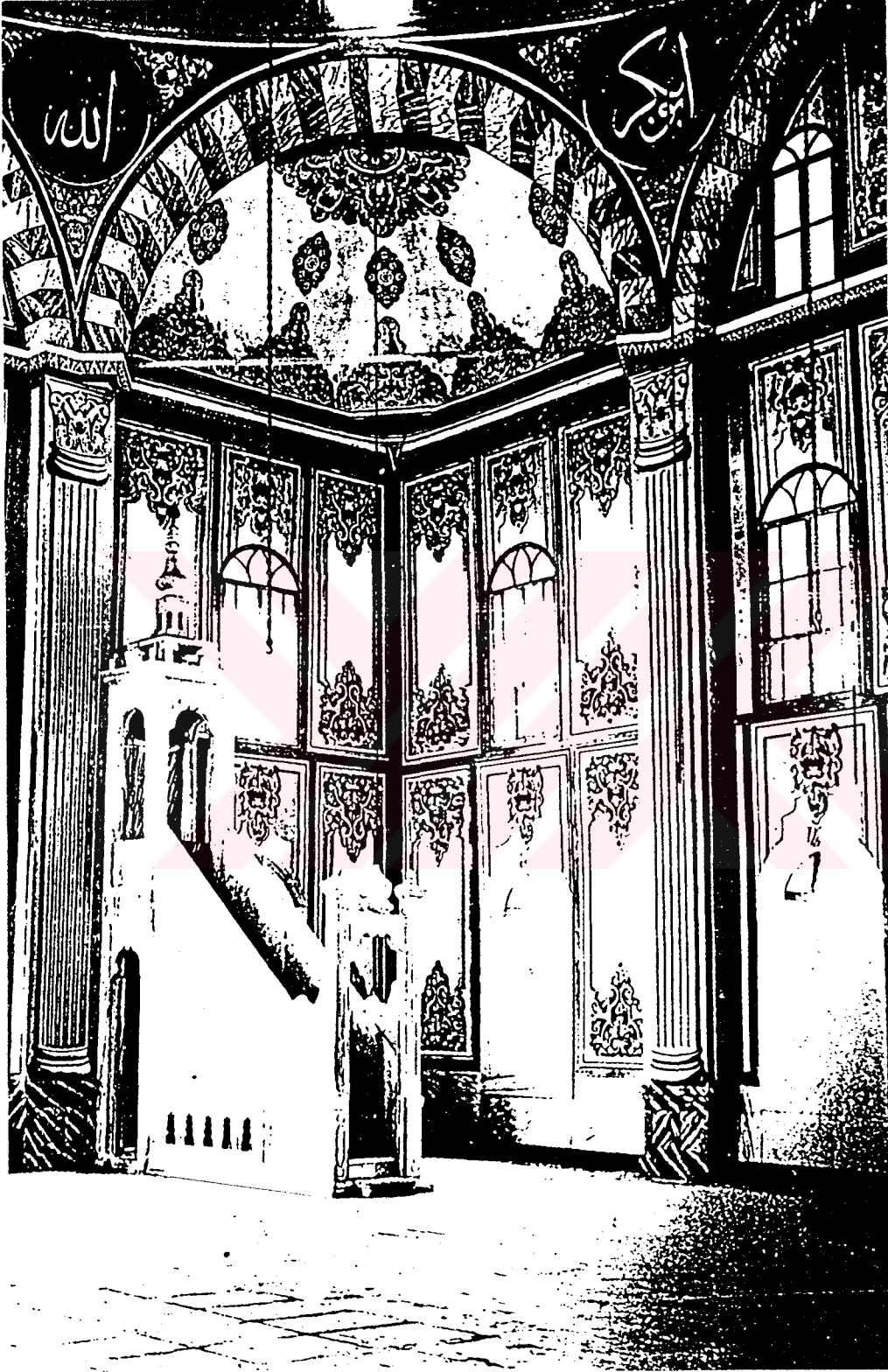
Şehrin merkezinde Yıldırım Bayezid Camii karşısındaki taş hanın ikinci kısmıdır. Aşağı taş handan daha büyük olup hiç bir değişikliğe uğramadan bugüne kadar gelmiştir. Daha yüksekte kurulmuş olduğundan ise daha abidevi bir görünüme sahiptir. 1219/1804 tarihinde Serbevvab Hacı Abdullah Ağa tarafından yaptırılmıştır. Pamukçular sokağına bakan cümle kapısında bir kitabe bulunmaktadır (Resim 4.29b). Doğu yönde bulunan cümle kapısının iki yanında yuvarlak kemerli iki dükkân vardır. Yukarı taşhanın dış duvarları kesme taştan yapılmıştır. Giriş eyvanı avluya köşeden açılmaktadır (Resim 4.29a). Avlu etrafını saran kalın kare payeler ve yuvarlak kemerlerin teşkil ettiği revaklar çapraz tonozlarla örtülmüştür. Birinci katta, avlu etrafında beş ve köşelerde birer tane olmak üzere onbeş hücre mevcut olup

Resim 4.75 Yıldırım Bayezid Camii kubbe tezyinatı (Yüksel, 1993)

Resim 4.76 Yıldırım Bayezid Camii mihrabı (Yüksel, 1993)

Resim 4.77 Yıldırım Bayezid Camii minberi (Yüksel, 1993)

revaklar arkasında sıralanmaktadır. Kuzeybatı köşesindeki koridorda helalar vardır. Cümle kapısı ve arkasındaki eyvanın üzeri ise iki hücreli bir salon gibidir (Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, 1977).

4.5 Araştırma Bölgelerinin Mevcut Durumunun İrdelenmesi

Geleneksel konut bölgesi ve geleneksel ticaret bölgesinde yapılacak olan mevcut durumun irdelenmesi, biçimlenme özellikleri ve çözümlenmeleri çalışmalarında yapılar arasında herhangi bir karışıklığa sebep olmamak için korunması gerekli değerlere envanter numaraları verilmiştir (Şekil 4.5a,b). Bu envanter numaralarının verilmesinde Bolu kent merkezindeki korunması gerekli kültürel ve doğal varlıkların tamamı baz alınmıştır. Öncelikle Bolu kent merkezindeki korunması gerekli kültürel ve doğal değerlerin tamamı tesbit edilerek Çizelge 4.1’de görüldüğü üzere numaralandırılmış, daha sonraki çalışmalarda yapılar bu envanter numaralarıyla birbirinden ayrılarak çalışma daha akıcı ve anlaşılır hale getirilmiştir.

4.5.1 Yapı strüktür analizi (Şekil 4.6a,b)

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde ahşap yapıların çokluğu dikkati çekmektedir. Betonarme yapıların da bu geleneksel doku içinde hızla yayıldığı söylenebilir. Tesbiti yapılan 112 yapının strüktürlerine göre dağılımı Çizelge 4.2’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.2 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapıların strüktürlerine göre dağılımı

Ahşap	81	% 72
Kâgir	7	% 6
Betonarme	24	% 22
Toplam	112	% 100

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde betonarme yapıların önemli oranda çoğaldığı ve geleneksel dokuyu ciddi oranda tahrip ettiği görülmektedir. Bölgede tesbiti yapılan 205 yapının strüktürlerine göre dağılımı Çizelge 4.3’te gösterilmiştir.

Çizelge 4.3 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki yapıların strüktürlerine göre dağılımı

Ahşap	16	% 8
Kâgir	105	% 51
Betonarme	84	% 41
Toplam	205	% 100

4.5.2 İşlev analizi (Şekil 4.7a,b)

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde konut işlevine sahip yapıların çok büyük bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Tesbiti yapılan 112 yapının işlevlerine göre dağılımı Çizelge 4.4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4.4 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapıların işlevlerine göre dağılımı

Dini yapı	2	% 1.8
Konut	102	% 91
Konut + Ticaret	4	% 3.6
Ticaret	1	% 0.9
Depo	3	% 2.7
Toplam	112	% 100

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapıların tamamına yakını ticaret işlerine yöneliktir. Halk arasında Yukarı Çarşı olarak adlandırılan, daha çok ayakkabıcılık, kuyumculuk ve tekstil ticaretinin yoğun olduğu bu bölge şehir ekonomisi için de önemli bir yer teşkil etmektedir. Bölgede tesbiti yapılan 205 yapının işlevlerine göre dağılımı Çizelge 4.5'te gösterilmiştir.

Çizelge 4.5 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki yapıların işlevlerine göre dağılımı

Dini yapı	1	% 0.5
Konut	1	% 0.5
Konut + Ticaret	15	% 7
Ticaret	188	% 92
Toplam	205	% 100

4.5.3 Kat adetleri analizi (Şekil 4.8a,b)

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde iki katlı yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çok katlı betonarme yapılar çok fazla olmamakla birlikte Kurtuluş Sokağın batı cephesinde ve Hititler Sokağın doğu cephesinde kendini göstermeye başlamaktadır. Bölgede tesbiti yapılan 112 yapının kat adetlerine göre dağılımı Çizelge 4.6'da gösterilmiştir.

Çizelge 4.6 Karacayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde yapıların kat adetlerine göre dağılımı

1 Kat	19	% 17
2 Kat	69	% 62
3 Kat	19	% 17
4 Kat	5	% 4
Toplam	112	% 100

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapıların yükseklikleri arasında bir uyum olduğu söylenemez. Özellikle Ziraat Bankası Sokak ve İsmet Paşa Caddesi üzerindeki çok katlı yapılar, bu bölgenin geleneksel dokusunu perdelemekle birlikte diğer yapılara önemli bir baskı uygulamaktadır. Hiç bir estetik kaygı güdülmemiş yapılardan oluşan bu çirkin ve uyumsuz silüet Yukarı Çarşının çehresini süratle değiştirmektedir. Bölgede tesbiti yapılan 205 yapının kat adetlerine göre dağılımı Çizelge 4.7'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.7 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapıların kat adetlerine göre dağılımı

1 Kat	79	% 38
2 Kat	69	% 34
3 Kat	38	% 19
4 Kat	14	% 7
5 Kat	5	% 2
Toplam	205	% 100

4.5.4 Korunması gerekli değerler analizi (Şekil 4.9a,b)

Karacayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinin çoğunun Kurtuluş Sokak çevresinde olduğu görülmektedir. Diğer yapıların da büyük bir kısmı strüktürleri, cephe ve kütleleri ile geleneksel dokuya uyumludur. Bölgede tesbiti yapılan 112 yapının dağılımı Çizelge 4.8'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.8 Karacayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde korunması gerekli değerlerin dağılımı

Anıtsal yapılar	3	% 2.7
Korunması gerekli sivil mimarlık örnekleri	8	% 7.2
Çevreye uyumlu yapılar	89	% 80
Çevreye uyumsuz yapılar	12	% 10.1
Toplam	112	% 100

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde genel yapı sayısına bakıldığında korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinin oldukça düşük bir yüzdeye sahip olduğu, bunun yanısıra çevreye uyumsuz yapıların ciddi bir yüzdeyle geleneksel dokuyu tehdit ettiği görülmektedir. Bölgede tesbiti yapılan 205 yapının dağılımı Çizelge 4.9'da gösterilmiştir.

Çizelge 4.9 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde korunması gerekli değerlerin dağılımı

Anıtsal yapılar	3	% 1
Korunması gerekli sivil mimarlık örnekleri	13	% 6
Çevreye uyumlu yapılar	71	% 35
Çevreye uyumsuz yapılar	118	% 58
Toplam	205	% 100

4.5.5 Korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durum analizi

(Şekil 4.10a,b)

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde yapıların büyük bir kısmı hafif onarım gerektirmektedir. 5 envanter nolu yapı iyi durumda iken 1 envanter nolu yapı gerek eklentisi olması, gerekse çatıdan zemine kadar yapısal problemleriyle ciddi bir onarım gerektirmektedir. Tesbiti yapılan 112 yapıdan korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durumun dağılımı Çizelge 4.10'da gösterilmiştir.

Çizelge 4.10 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde korunması gerekli yapıların yapısal ve bünyesel durumunun dağılımı

İyi durumda olan yapılar	1	% 12.5
Hafif onarım gerektiren yapılar	6	% 75
Ağır onarım gerektiren yapılar	1	% 12.5
Toplam	8	% 100

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde özellikle anıtsal yapılar önemli tahribata uğramadan bugüne kadar gelebilmişlerdir ve iyi durumda oldukları söylenebilir. Sivil mimarlık örneklerinden de çoğu işyeri olan yapıların büyük bir kısmı hafif onarım gerektirmektedir. Bölgede tesbiti yapılan 205 yapıdan korunması gerekli yapılarda yapısal ve bünyesel durumun dağılımı Çizelge 4.11'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.11 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde korunması gerekli yapıların yapısal ve bünyesel durumunun dağılımı

İyi durumda olan yapılar	6	% 37.5
Hafif onarım gerektiren yapılar	8	% 50
Ağır onarım gerektiren yapılar	2	% 12.5
Toplam	16	% 100

4.5.6 Değerlendirme (Şekil 4.11a,b)

Gerek Karaçayır, gerekse Büyükcami Mahallesindeki geleneksel dokunun korunması ve yaşamını devam ettirebilmesi için, korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinden özgün olanlar, cephesinde yapılacak değişikliklerle çevreye uyum sağlayabilecek yapılar ve çevreye uyumsuz geleneksel dokuyu tahrip eden, kötü bir silüet veren, yıkılıp yenilenmesi gereken yapılar analizlerle tesbit edilmiştir (Çizelge 4.12-13).

Çizelge 4.12 Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinin değerlendirmesi

Aynen korunması gereken yapılar	8	% 7
Cephesinde yapılacak değişikliklerle çevreye uyum sağlayabilecek eski yapılar	76	% 68
Cephesinde yapılacak değişikliklerle çevreye uyum sağlayabilecek yeni yapılar	17	% 15
Çevreye uyumsuz yıkılıp yenilenmesi gereken yapılar	11	% 10
Toplam	112	% 100

Çizelge 4.13 Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinin değerlendirmesi

Aynen korunması gereken yapılar	16	% 8
Cephesinde yapılacak değişikliklerle çevreye uyum sağlayabilecek eski yapılar	99	% 48
Cephesinde yapılacak değişikliklerle çevreye uyum sağlayabilecek yeni yapılar	68	% 33
Çevreye uyumsuz yıkılıp yenilenmesi gereken yapılar	22	% 11
Toplam	205	% 100

4.6 Geleneksel Kent Dokusunda Biçimlenme Özellikleri ve Çözümlümler

4.6.1 Mevcut dokunun çözümlenmesi

Karaçayır Mahallesi'ndeki çoğunluğu iki katlı olan yapılar, yapım sistemleriyle de geleneksel dokuyu tamamlamaktadırlar. Sokaklar belirgin bir geometriye sahip değildir.

Bölgede korunması gerekli sivil mimarlık örneklerinin dışındaki bir çok yapının temeli de yine geleneksel sisteme dayanmaktadır. Çünkü orjini geleneksel sistem olan bir çok yapı, gerek bölgenin geçirmiş olduğu önemli depremler (özellikle 1 Şubat 1944 depremi) ve yangınlar, gerekse toplumun ataerkil aile düzeninden çekirdek aile düzenine hızla geçişinin yapı kullanımları üzerindeki etkileri nedeniyle, plan şemaları, cepheleri ve detayları itibarıyla değişikliğe uğramışlardır. Zaten kardeş oldukları geleneksel yapılarla silüette ve dokuda ahenk içinde olmalarına rağmen yeni yapılan betonarme yapılar, hem kat adetlerinin fazlalığı, hem de hiç bir estetik kaygı güdülmeyen cephe ve kütleleriyle geleneksel dokuyu ve sokak silüetlerini tahrip etmektedirler (Şekil 4.12 a,b). Zemine yaptıkları baskı neticesinde geleneksel yapılarda oturmalara ve duvarlarda çatlaklara sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca geleneksel yapılar, kişisel hesaplarla rantı yüksek çok katlı yapılar yapılabilmek için kasıtlı olarak da tahrip edilmişlerdir.

Büyükcami Mahallesi'nde ise yapıların ticari faaliyetlere uygun konumlandığı ve şekillendiği görülür. Tarihte de Bolu'nun önemli bir ticari merkezi olan bu bölgede yapılar genellikle 1-2 katlı ve bahçesiz, küçük parseller üzerine yoğun olarak inşa edilmişlerdir. Ancak yeni yapılan betonarme yapılar, genellikle bir kaç parselin bir araya gelmesiyle inşa edildikleri için geleneksel dokuya hem kütleleri, hem de cepheleriyle tamamen uyumsuzdurlar. Korunması gereken bu geleneksel merkezin dokusu ve silüeti İsmet Paşa Caddesi üzerindeki çok katlı betonarme yapılarla perdelenmiş, kat adetleri çarşı içine doğru yeni yapılar için 4 ve 3'e düşürülmesine rağmen geleneksel doku önemli oranda tahrip olmuştur.

Yapılan temel kazılarında çıkan yumuşak toprak ve yanmış tuğlalar, bu bölgenin geçirdiği afetleri anlatmaktadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği ve bugün yerinde olmayan Mimar Sinan yapısı dediği Mustafa Paşa ve Ferhad Paşa camilerinin bu bölgede olduğu tahmin edilmektedir.

4.6.1.1 Yapı-parcel-sokak ilişkisi (Çizelge 4.14)

Bir bölgenin dokusunun oluşumunda yapının parsel içindeki konumunun da rolü büyüktür. Bu konum yapı-sokak ilişkisini, yapıların birbiriyle ilişkilerini ve sokak silüetlerini önemli oranda etkiler.

Karaçayır Mahallesi'nde arazinin genel olarak düzgün, eğimsiz olduğu söylenebilir. Bu eğimsiz arazi, geleneksel konut bölgesinde yapıların bir zorlama ve sınırlama olmadan özgür bir şekilde konumlanmalarını sağlamıştır. Bu durum bugün bütün parsel-yapı kompozisyonlarına bu bölgede rastlanmasını sağlamıştır. Ancak geleneksel konut mimarisine örnek korunması gerekli yapıların bütün bu kompozisyonlarla bugüne geldikleri söylenemez. Yapılar parsel alanının ortalama % 50'sini kapsamaktadır. Bir başka deyişle T.A.K.S. 0.5 ve ayrıca K.A.K.S ortalaması da yaklaşık 1.25'tir.

Büyükcami Mahallesi arazinin eğimli olmasının bölge dokusu üzerinde yapılanmada önemli bir sıkıntı yarattığı söylenemez. Çünkü ticari etkenlerden dolayı bölgede parseller oldukça küçüktür. Böyle küçük parseller üzerine kurulu yapılar da eğimden fazla etkilenmeden bitişik nizamda ve parselin tamamını kapsayacak şekilde bahçesiz olarak konumlanmışlardır.

Her iki bölgede yapıların parsel içindeki konumlarını inceleyecek olursak (Çizelge 4.14);

a. Bahçeli yapılar

a.1 Sokaktan girilen yapılar: Sokaktan direkt olarak yapıya girilir. Bahçe veya avlu yapının arkasındadır. Yapılar parselin sokak cephesinde konumlanmıştır.

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde envanter numarası 3-4-5-6 olan yapılar bu tipte konumlanmıştır (Çizelge 4.14).

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bu tipte konumlanma yoktur.

a.2 Sokaktan ve bahçeden girilen yapılar: Yapı ile bahçesi sokak cephesinde yanyana yer almıştır. Her ikisine de sokaktan girilebildiği gibi yapıya ayrıca bahçeden giriş bulunmaktadır.

Karaçayır Mahallesi geleneksel kont bölgesinde envanter numarası 1 olan yapı (Gülleler Konağı) bu tipte konumlanmıştır (Çizelge 4.14).

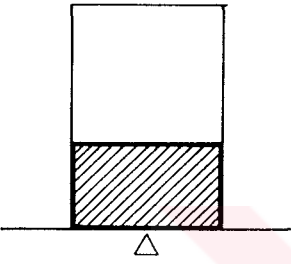
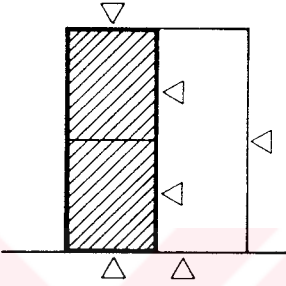
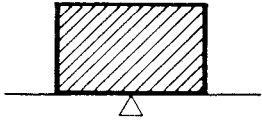
Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde bu tipte konumlanma yoktur.

b. Bahçesiz yapılar: Bu tip konumlanmada yapı parselin tamamını kapsar ve yapıya doğrudan sokaktan girilir.

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde envanter numarası 2 ve 46 olan yapılar bu tipte konumlanmıştır.

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde de envanter numarası 15-34-35-36-37-38-39-52-53-54-55-56-57-58-59-60 olan yapılar bu tipin özelliklerine uygun olarak konumlanmıştır. Bu bölgedeki konumlanmanın tamamı bu tiptedir denilebilir (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14 Yapı-parcel-sokak ilişkisi

YAPI-PARSEL-SOKAK İLİŞKİSİ		
BAHÇELİ YAPILAR		BAHÇESİZ YAPILAR
SOKAKTAN GİRİLEN YAPILAR	SOKAKTAN VE BAHÇEDEN GİRİLEN YAPILAR	SOKAKTAN GİRİLEN YAPILAR
		
KARAÇAYIR MAHALLESİ ENV. NO: 3-4-5-6 BÜYÜKCAMI MAHALLESİ ENV. NO: —	KARAÇAYIR MAHALLESİ ENV. NO: 1 BÜYÜKCAMI MAHALLESİ ENV. NO: —	KARAÇAYIR MAHALLESİ ENV. NO: 2-46 BÜYÜKCAMI MAHALLESİ ENV. NO: 15-34-35-36-37- 38-39-52-53-54-55-56-57- 58-59-60

4.6.2 Geleneksel konutların mimari çözümlenmeleri

4.6.2.1 Planimetrik tipoloji

Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda özgün plan şemasıyla bugüne ulaşabilmiş sivil mimarlık örnekleri oldukça azdır. Yörenin fay hattında olması, önemli depremler geçirmesine neden olmuş, özellikle 1 Şubat 1944 depremi geleneksel dokuya ciddi hasarlar vermiştir. Ayrıca yaşanan büyük yangınların da bu dokuya büyük zararı olmuştur. Bu yangınlarla geleneksel ahşap strüktürlü sivil mimarlık örnekleri oldukça azalmıştır.

Karaçayır Mahallesi'nde yapılar düz araziye konumlanmışlardır. Türk örf ve adetlerine uygun bir şekilde mahremiyet çerçevesinde zemin katlar genellikle sokağa sağırdır. Genelde giriş kapılarının yanlarındaki küçük pencerelerle aydınlatılır (Envanter no:3-4-5-6-46). Oturmaya elverişli olmayan bu katlar genellikle mutfak, depo, ambar olarak kullanılmıştır. Zemin katta olması düşünülen odalar ise göz seviyesinin üzerindeki pencerelerle sokağa

açılan alçak tavanlı ara katlara yapılmıştır (Envanter no:3-4-5-6-46). Diğer bir uygulama da zemin kotunun yükseltilerek göz seviyesinin üzerindeki pencere yüksekliğine ulaşılması olmuştur. Alçak tavanlı bodrum katlar bu uygulamada depo ve ambar olarak kullanılmıştır. Genellikle iki katlı olan yapılarda, yaşamın geçtiği üst katlara önem verilmiş ve çıkmalar yapılmıştır (Envanter no: 1-3-4-5-6-46). Güllezler Konağı örneğine kadar diğer yapılarda odaların birbiriyle direkt bağlantısı olmayıp hepsi ortak mekan olan sofaya açılmaktadır. Odaların da sofa çevresindeki dağılımları farklı plan şemaların oluşturmaktadır. Ancak Güllezler Konağı'nda daha önce değinildiği üzere odalar arasında da bağlantı sağlanmıştır.

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölgesinde yapılar genellikle 2 katlı ve çıkmasız olarak kâgir tarzda yapılmışlardır. Arazinin eğimli ve parsellerinin küçük olması ve parselin tamamının yapı alanı olarak kullanılması planlamada tekdüzeliğe sebep olmuştur. Yapıların zemin katları genelde bölüntüsüz tek kat, bir köşeden merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Üst kat genellikle depo veya ticarethanenin ikinci katıdır.

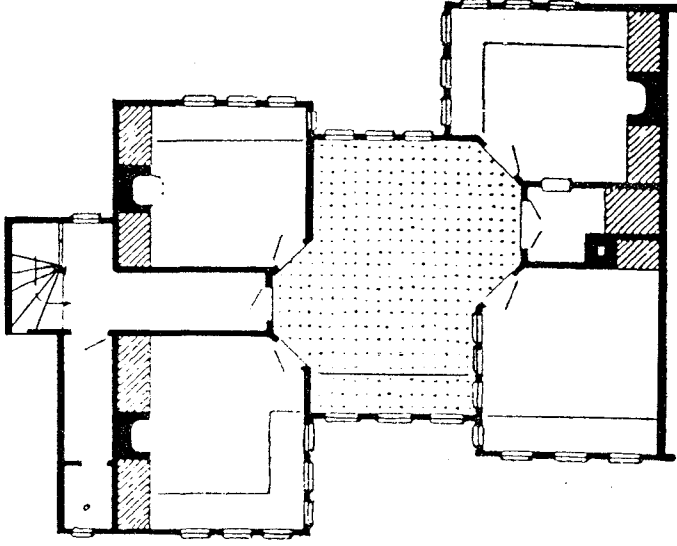
Bugüne gelen geleneksel sivil mimarlık örneklerinden Karaçayır Mahallesi Kurtuluş Sokak'taki Güllezler Konağı (Envanter no:1), üç tarafı odalarla çevrili, bir yüzlü iç sofalı plan şekli ve ikiz konak tipiyle önemli bir yere sahiptir. Bu yapı, birimler arasında sofa dışında bağlantıların olduğu plan şemasıyla geleneksel konut mimarisinin son döneminin Batı etkilerini sergilemektedir (Şekil 4.18a,b,c).

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki korunması gerekli konutların sayısının azlığı nedeniyle bir plan tipleri gruplaması yapmak oldukça güçtür. Envanter numarası 3-4-5-6-46 olan yapılar, plan şemalarındaki değişiklikler nedeniyle gruplamaya müsade etmezken en özgün örnek Güllezler Konağı'dır.

Eldem'e (1968) göre; Bolu kentinde iç sofalı ve orta sofalı plan şemasına önemli örnek teşkil edecek yapılar tesbit edilmiştir. Bugün yerinde olmayan bu yapılar şu şekilde gruplanmıştır:

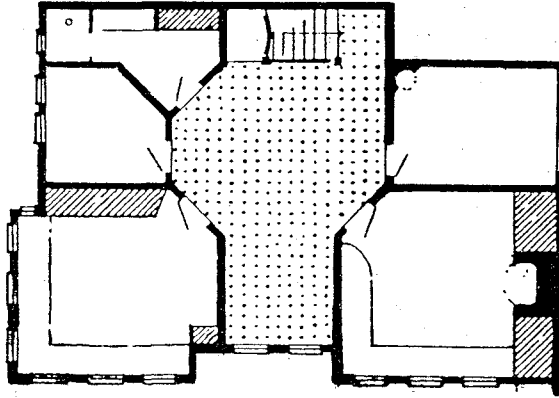
a. İç sofalı plan tipi

Mühürücü Hacı Mustafa'nın yüz yıllık evinde, sofanın iki tarafındaki kapıları ihtiva eden çıkmalar, tam karşı karşıya gelmemektedir. Bu sebepten dolayı, sofanın şekli gayrı muntazamdır. Bir odanın sofa üzerinde pencereleri vardır. Abdesthaneye iki oda arasındaki dar geçitten gidilir. Odaların çıkma nisbetleri, içerlek olan sofanın pencere yüzlerine nazaran muhtelif tutulmuştur. Bunun neticesi olarak çok hareketli bir plan ortaya çıkmıştır (Şekil 4.13), (Eldem, 1968).

Şekil 4.13 Mühürücü Hacı Mustafa evi planı (Eldem, 1968)

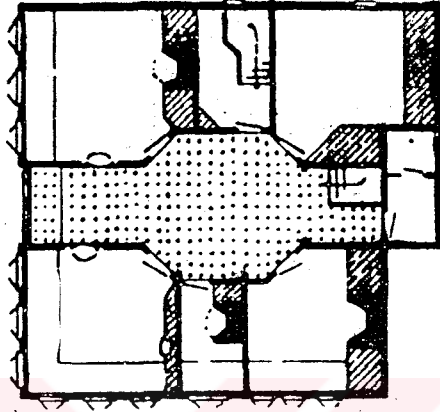
Derebeyi Mustafa evinin planında, orta sofanın iki tarafındaki odalar gayrı muntazam bir tarzda dizilmiş ise de sofaya daha muntazam bir şekil verilmeye çalışılmıştır. Buna kısmen muvaffak olunmuş ve orta kısmına "orta sofa" manzarası vermekten başka bir şey kazanılmamıştır. Merdiven, sofanın sağır dip duvarı önündedir (Şekil 4.14), (Eldem, 1968).

Şekil 4.14 Derebeyi Mustafa evi planı (Eldem 1968)

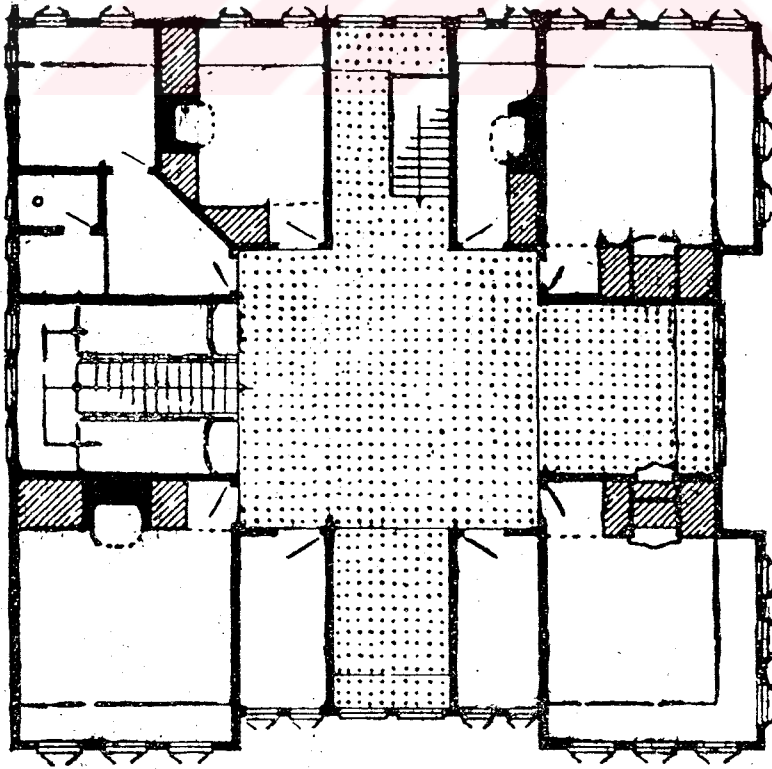
b. Orta sofalı plan tipi

Bolu'da Bay Muhittin evinde sofanın şekli, planın ve taksimatın icabatından ziyade, bir şekil verme hevesinden doğmuştur. Sofanın bir tarafında eyvanı, karşısında da merdiveni ihtiva eden sofası vardır. Odaların taksim şekli, orta sofa tipi esaslarına uygun değildir. Bu itibarla bu plan, yalnız sistemin icabında şematik bir hale gelebileceğini göstermek bakımından ele alınmıştır (Şekil 4.15), (Eldem, 1968).

Şekil 4.15 Bay Muhiddin evi planı (Eldem, 1968)

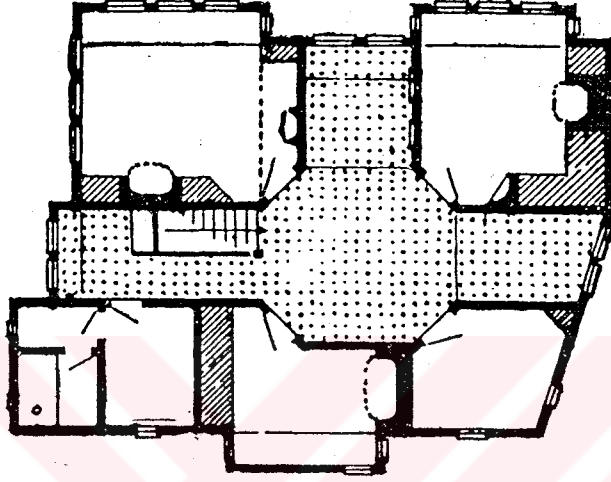
Orta sofalı plan tipine bir örnek de Vasıf Bey konağıdır (Şekil 4.16), (Eldem, 1968).

Şekil 4.16 Vasıf Bey Konağı planı (Eldem, 1968)

c. Yan sofalı plan tipi

Üç eyvan veya yan sofalı tipte, sofa daima T şeklindedir. Bu tip, fazla yer israfına sebep olduğu için çok uygulanmamıştır. Bolu'da Gülerzade evinde, gayri muntazam bir plan içine, muntazam ve üç ilaveli bir sofa sığdırılmıştır. Sofanın iki eyvanı bir de merdivenli yan sofası vardır. Bu yan sofa abdesthaneye de sevkeder. T'nin ayağını teşkil eden eyvanın iki tarafında çıkmalı odalar yer almıştır (Şekil 4.17), (Eldem, 1968).

Şekil 4.17 Gülerzade evi planı (Eldem, 1968)

4.6.2.2 Cepheler, doluluk-boşluk oranları

Cephe oluşumunda, cephe elemanlarının kendi aralarında olduğu gibi diğerleriyle de ölçü uyumu içinde olmalarına dikkat edilmiştir.

Döşeme kirişlerini gizlemek, yapının bitimini belirginleştirmek ve aynı zamanda sıvaya master olması için kullanılan kat silmeleri, cepheye oldukça güzel bir ahenk ve hareket kazandırmıştır. Ayrıca pencereleri çevreleyen ahşap pervazlar, hem pencerelerin konturlarını belirginleştirerek vurgulamış, hem de cephedeki doluluk-boşluk uyumuna dikkati çekmiştir. Aynı uygulama kâgir yapılarda da sıva ile yapılmıştır.

Geleneksel mimarinin en çekici özelliklerinden olan doğayla uyumlu renkler, çivit mavisi, beyaz, kirli beyaz, sarı, açık sarı, uçuk pembe, uçuk mor ve yeşilin tonları Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda uyum içinde kullanılmıştır. Karaçayır Mahallesiinde uçuk mor, yeşil, sarı renklere sıkça rastlanırken, Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde pembe ve sarının tonları hakimdir.

Çıkmalar da cepheye hareket kazandırdıkları gibi çeşitli formlarıyla zengin perspektifler sunarlar.

Cephelerin doluluk ve boşlukları arasındaki oranı belirlemek için hazırlanan çizelgede cepheler özelliklerine göre sınıflandırıldıktan sonra sayısal değerlere harfler verilerek oranlar belirlenmiştir. Sayısal değeri aynı olan doluluk ve boşluklar aynı harf ile ifade edilmiştir. Her yapının doluluk ve boşluk oranları kendi içinde değerlendirilmiştir. Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapılar çıkmasız ve cephe doluluk-boşluk oranları birbirine yakın değerlerdir (Çizelge 4.15).

a. Düz cephe (çıkmasız)

Envanter no: 35   a= 70 cm   b= 20 cm   c= 270 cm

Toplam alan= 41.895 m²   Doluluk= 21.605 m²   Boşluk= 20.29 m²   Doluluk/boşluk= 1.06

b. Çift çıkma

Envanter no:3   a= 35 cm   b=226 cm   c= 242 cm   d= 43 cm

Toplam alan= 82.35 m²   Doluluk= 65.36 m²   Boşluk 16.99 m²   Doluluk/boşluk= 3.84

Envanter no:1   a= 150 cm   b= 175 cm   c= 40 cm   d= 20 cm

Toplam alan= 241 m²   Doluluk= 189 m²   Boşluk= 52 m²   Doluluk/boşluk= 3.63

Envanter no: 5   a= 70 cm   b= 30 cm   c= 21 cm   d= 55 cm

Toplam alan= 100.43 m²   Doluluk=74.64 m²   Boşluk= 25.79 m²   Doluluk/boşluk= 2.89

c. Düzeltme çıkması (gönve çıkma)

Envanter no: 4   a= 35 cm   b= 30 cm   c= 100 cm   d= 130 cm

Toplam alan= 67.6 m²   Doluluk= 53.4 m²   Boşluk= 14.2 m²   Doluluk/boşluk= 3.76

Doluluk-boşluk oranları Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde iki katlı geleneksel yapılar için 1'e yakın değerlerdir. Bu da geleneksel konut bölgesindeki değerlerden oldukça farklıdır. Zemin katlar genelde bölgenin fonksiyonuna uygun ticarethanelerdir. Bu da boşluk alanının artması demektir. Geleneksel konut bölgesinde ise bu oran ortalama 3.5'tir.

4.6.2.3 Mimari elemanlar

Mimari elemanlar yapının kimliğini ortaya koydukları gibi, yapım sistemleri, malzemeleri, formları ve işçilikleriyle dönemlerinin en canlı örnekleridir. Fevkalade bir estetik kaygı güdülenerek oluşturulmuş çıkmalar, çıkma taşıyıcıları, kapılar, pencereler, saçaklar geleneksel yapı kültürünün ince zevkini, bilgisini ve becerisini yansıtmaktadır. Buradan elde edilecek

bilgiler hem geleneksel dokunun korunması ve yaşamını sürdürmesi hem de yeni yapılara ışık tutması bakımından önemlidir.

4.6.2.3.1 Çıkmalar

Çıkmalar bir çok nedenden dolayı planlamalarda tercih sebebi olmuştur. Genel olarak iki grupta toplanabilir. Açık çıkmalar balkon, kapalı çıkmalar da cumba olarak adlandırılmıştır. Çıkmaların ve özellikle cumbaların yapım mantığını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Havadar mekanlar elde edilmesi ve yerden kazanç sağlanması.
- Mimari perspektife çeşitlilik kazandırmak.
- Düzgün olmayan parsel konumlarını üst katlarda gönyeleyerek daha dik açılı mekanlar elde etmek
- Mekanların ışıktan ve havadan mümkün olduğunca fazla yararlanmasını sağlamak.
- Odaların manzaraya veya sokağa daha hakim konumlanmasını sağlamak.

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde korunması gerekli sivil mimarlık örnekleri çıkmalara göre bir sınıflandırma yapacak kadar yeterli sayıda değildir. Bu bölgede karşılaşılan çıkma tipleri; tek çıkma (Envanter no: 6), çift çıkma (Envanter no: 1-3-5), gönye çıkmadır (Envanter no: 4).

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapılar genellikle çıkmasız, düz cephelidir (Resim 4.35).

Bolu kent merkezi geleneksel dokusu için düşünüldüğünde, bütün geleneksel konutlar ele alındığında, çıkmalar cephe boyuna ve parselin durumuna göre çeşitli formlar almışlardır. Bu formları sınıflandıracak olursak;

a. Cephe boyunca çıkma (Envanter no: 21)

b. Tek çıkma

- b.1 Simetrik (Envanter no: 13-17-42-43-45-48)
- b.2 Asimetrik (Envanter no: 6-12-16-24-33)
- b.3 Balkonlu (Envanter no:19-32-47)

c. Çift çıkma

- c.1 Simetrik (Envanter no: 1-10-14-44)
- c.2 Asimetrik (Envanter no: 3-5-18-25-46-63)
- c.2.1 Köşe çıkmalı (Envanter no: 7-9-15)

d. Üçlü çıkma (Envanter no: 20)

e. Düzeltme çıkması (Gönye çıkma)

e.1 İkili (Envanter no: 8-23)

e.2 Üçlü (Envanter no: 40)

e.3 Dörtlü (Envanter no: 22)

4.6.2.3.2 Çıkma taşıyıcıları

Döşeme kirişlerinin cephe dışına taşırılması ile oluşturulan çıkmalarda, çıkma mesafesinin artması ile birlikte döşeme kirişleri taşıyıcılıkta yetersiz kalmaya başlamış, çift kiriş uygulamasına gidilmiş ayrıca yükün taşınmasına yardımcı elemanlar oluşturulmuştur. Bu elemanlar ana taşıyıcılara yükün aktarılmasını sağlarlar. Çıkma taşıyıcıları formlarına göre farklı isimler alırlar.

a. Payanda

b. Eliböğründe

c. Konsol

Konsollar genellikle üçgen şeklinde tek parça ahşaptan yapılırlar. Ön yüzleri çoğunlukla ince ahşaplarla kapatılmıştır. Nadiren de olsa yan yüzlerde de ahşap bezemelerin olduğu örneklere rastlanmasa da tahmin edilmektedir.

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapılar, bize çok fazla çıkma taşıyıcısı örneği sunmadığı için bu araştırma kent ölçeğine taşırılmış ve fevkalade konsol örnekleri tesbit edilmiştir. Araştırmalarda payanda ve eliböğründe rastlanmamıştır (Çizelge 4.16).

4.6.2.3.3 Kapılar (sokak kapıları)

Yapının dışarıya açılmasını sağlayan, sokak veya bahçe ile irtibatını kuran giriş kapıları yapıyı dış etkenlere karşı korudukları için doğal olarak diğer kapılardan daha sağlam yapılmışlardır.

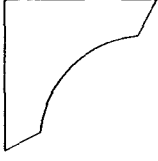
Çalışma bölgelerimizdeki kapı çeşitleri, bir sınıflandırma yapılabilmesi için yetersiz sayıda örnek içerdiği için sokak kapısı tipleri çalışması Bolu kent merkezindeki bütün geleneksel konutlar baz alınarak yapılmıştır. Daha fazla örneğe ulaşılması, konuyu daha aydınlatıcı kılmıştır.

Ahşap yapılarda giriş kapılarının üstü genellikle lentolu, kâgir yapılarda ise yine çoğunlukla üstü kemerlidir. Bu tiplerin üstü pencereci veya penceresiz çeşitleri de vardır. Sokak kapıları üzerine yapılan çalışmaya göre giriş kapılarını şu şekilde sınıflandırabiliriz (Çizelge 4.18):

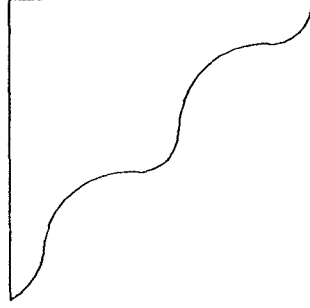
ÇIKMA TAŞIYICISI TİPLERİ

P02

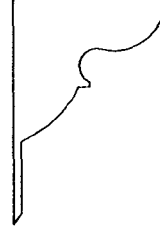
KONSOLLAR

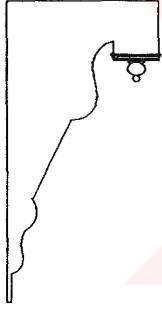
ENVANTER NO : 44

ENVANTER NO : 45-11

ENVANTER NO : 12

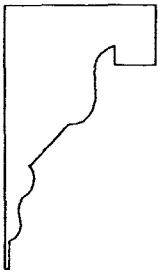
ENVANTER NO : 42-21

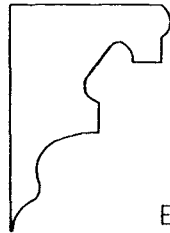
ENVANTER NO : 16-20

ENVANTER NO : 19

ENVANTER NO : 6

ENVANTER NO : 17

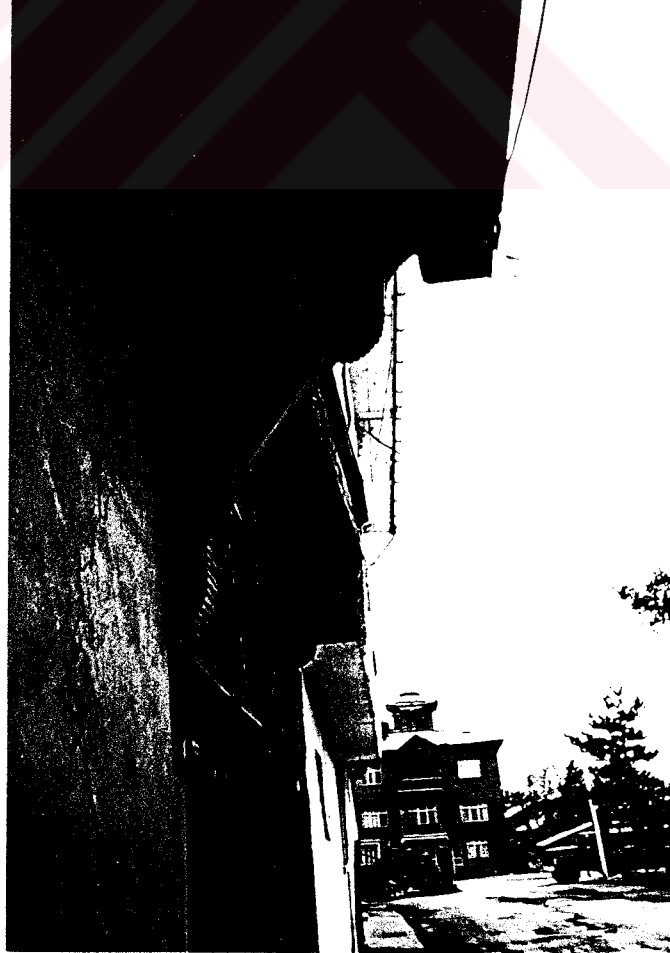
ENVANTER NO : 3-9-10-12-13-46

0 25 50 75 100cm

Bolu Kent Merkezindeki Geleneksel Dokuda Çıkma Taşıyıcısı Tipleri

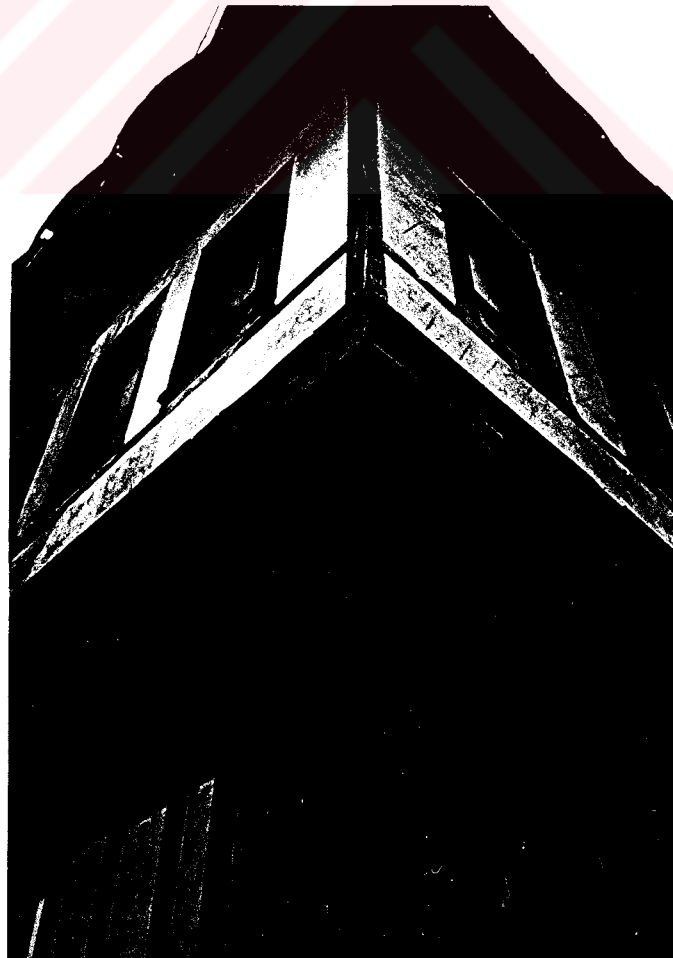
Resim 4.78a Envanter no: 6

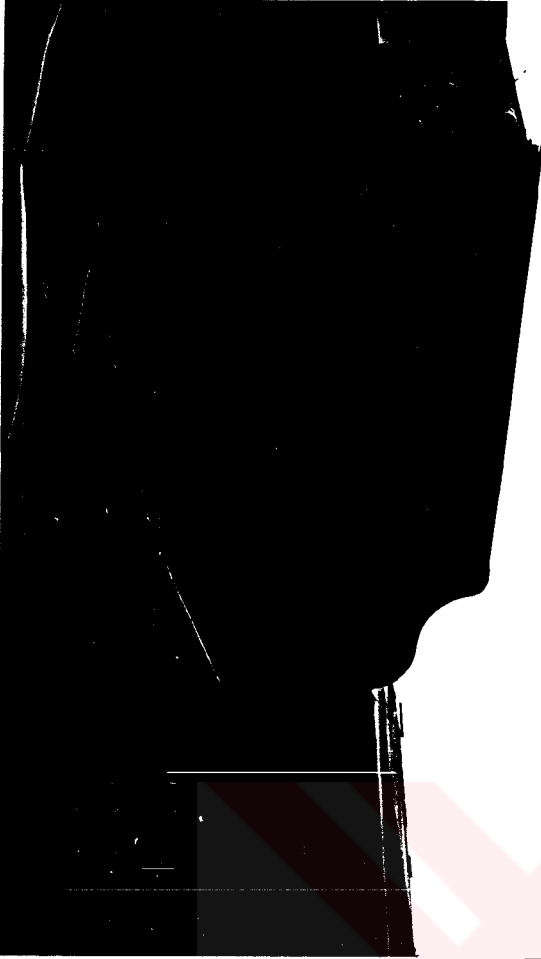
Resim 4.78b Envanter no: 6

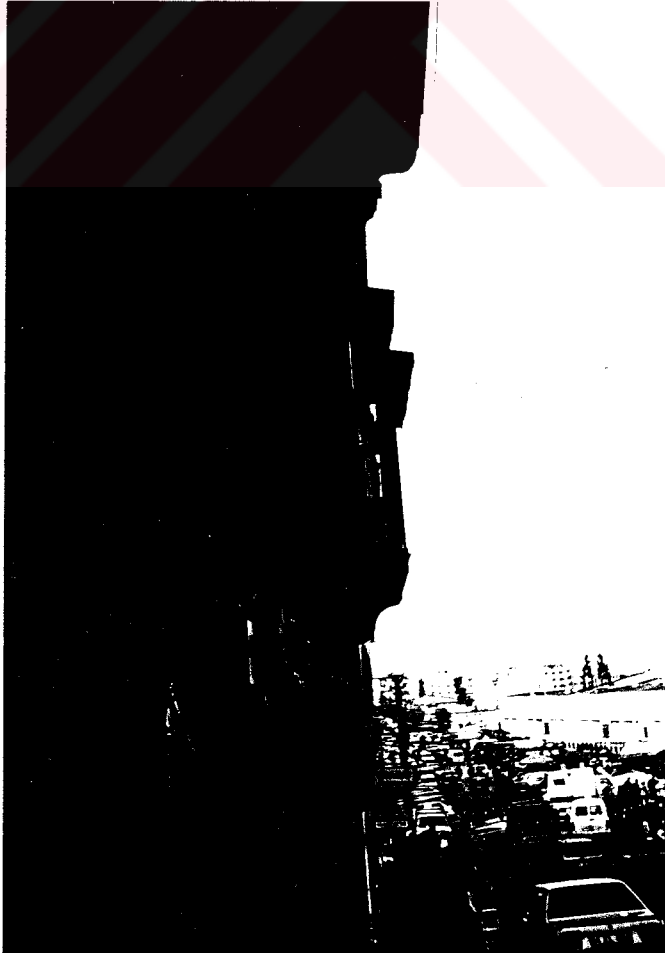
Resim 4.78c Envanter no: 6

Resim 4.79 Envanter no: 9

Resim 4.80 Envanter no: 11

Resim 4.81 Envanter no: 12

Resim 4.82 Envanter no: 13

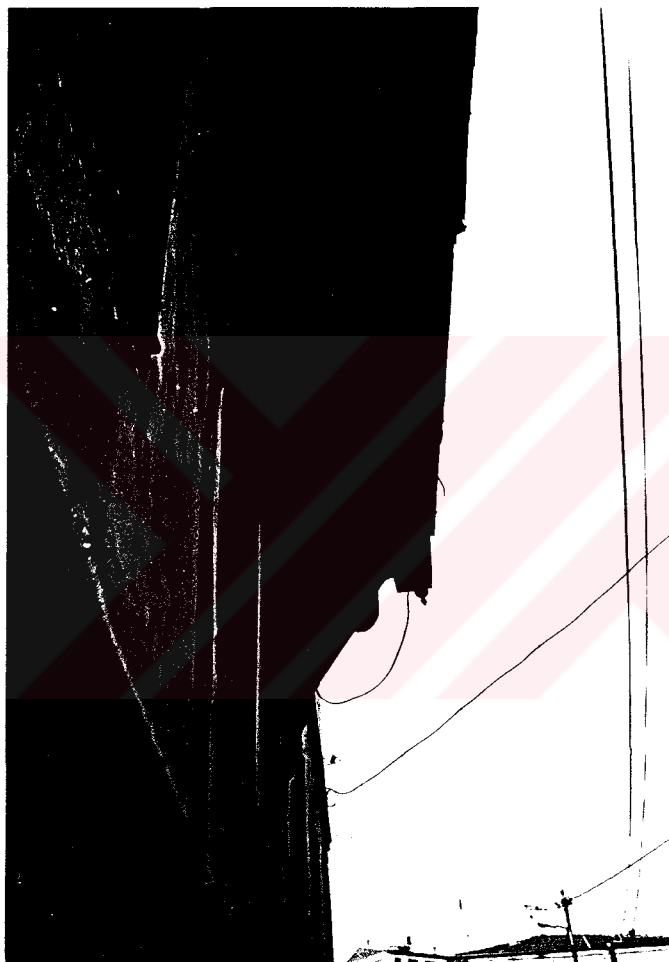
Resim 4.83 Envanter no: 17

Resim 4.84 Envanter no: 19

Resim 4.85 Envanter no: 21

Resim 4.86 Envanter no: 42

- a. Kanatlarına göre**
  - a.1** Tek kanatlı
  - a.2** Çift kanatlı
- b. Üst örtüsüne göre**
  - b.1** Lentolu
    - b.1.1** Üstü pencere
    - b.1.2** Üstü penceresiz
  - b.2** Kemerli
    - b.2.1** Üstü pencere
    - b.2.2** Üstü penceresiz

Kapılar ahşap olmakla birlikte genelde birbirine yakın formlardadır. Giriş kapısının açıldığı taşığın aydınlatılması için bazen kapı üstü pencereler yeterli olmayıp, kapı yanlarına küçük pencere uygulamasına gidilmiştir. Pencereler kapıların üst örtülerine göre şekillenmişlerdir. Kemerli kapılarda kemerli, düz lentolu kapılarda düz uygulanmışlardır. Yalın veya profilli ahşap pervazlar hem duvar ve kasa arasındaki detayı kapatmış, hem de pencere ve kapıları vurgulayarak cepheye hareket getirmiştir. Taşığın formuna göre de pencerelerin büyüklüğünün değiştiği görülür. Bu uygulama çok farklı giriş kapısı-pencere kompozisyonlarının oluşmasına neden olmuştur (Çizelge 4.18).

4.6.2.3.4 Pencereler

Çalışma alanlarındaki yapı sayısı yetersiz olduğu ve bu konuda bir sınıflama yapılamayacağı için yine Bolu kent merkezindeki geleneksel konutların tamamı baz alınarak pencere konusu işlenmiştir (Çizelge 4.18). Tüm korunması gerekli sivil mimarlık örneklerini içine alan bu çalışmada pencereler biçim olarak değişik örnekler göstermelerinin yanısıra, boyutlarının da katlara göre farklı oranlarda uygulandığı görülmüştür. Pencereler odaların büyüklüğüne ve ihtiyaca göre cephede ikili veya üçlü gruplar halinde düzenlenmişlerdir.

Üst katta genellikle 1 / 2 ve 1 / 2.5 oranında bir uygulamanın olduğu görülmekte, pencerelerin enleri 70-110 cm., boyları da 140-220 cm. arasında değişmektedir. Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde genelde düz lentolu pencereler kullanılırken üst kattaki sofa pencerelerinin diğerlerinden farklı formda olduğu uygulamalara da rastlanmaktadır.

Büyükcami Mahallesi geleneksel konut bölgesinde de genellikle kâgir olan yapılarda pencereler basık kemerli formdadır. Hem kanatlı, hem de giyotin sistemde örnekler vardır.

Genelde sofa pencereleri diğerlerine göre farklı formdadır. İçeriye daha fazla ışık girmesi için pencere üstleri çoğunlukla dairesel formlarla yükseltilmiştir. Bu uygulamada örneklere bakarak fevkalade bir estetik kaygı güdüldüğü söylenebilir. Bu pencereler genellikle giyotin sistemlidir.

Bolu Kent Merkezindeki Geleneksel Dokuda Sokak Kapısı Tipleri

Resim 4.87a Envanter no: 1

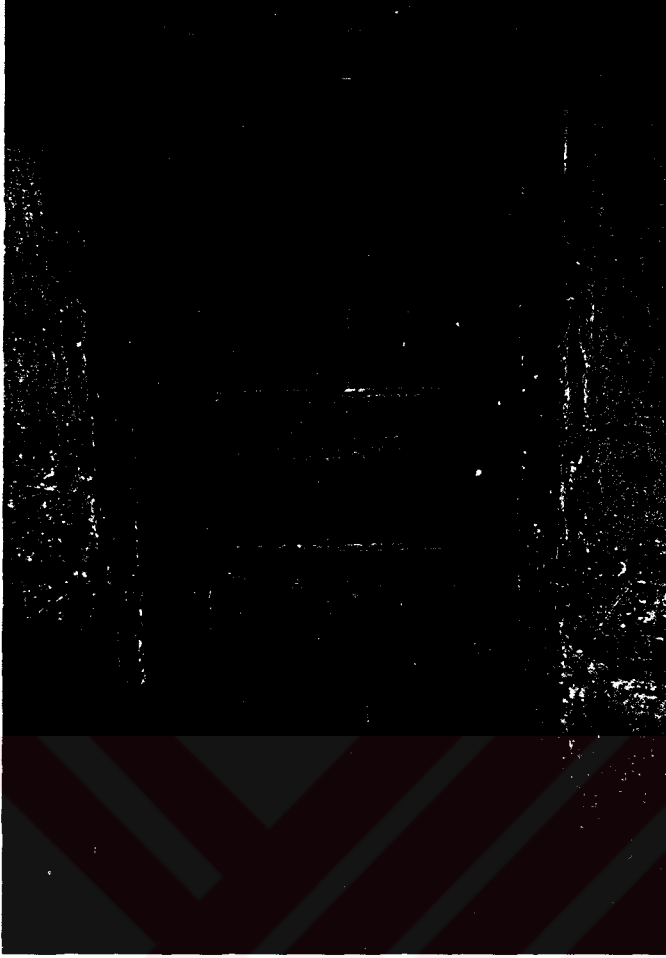
Resim 4.87b Envanter no: 1

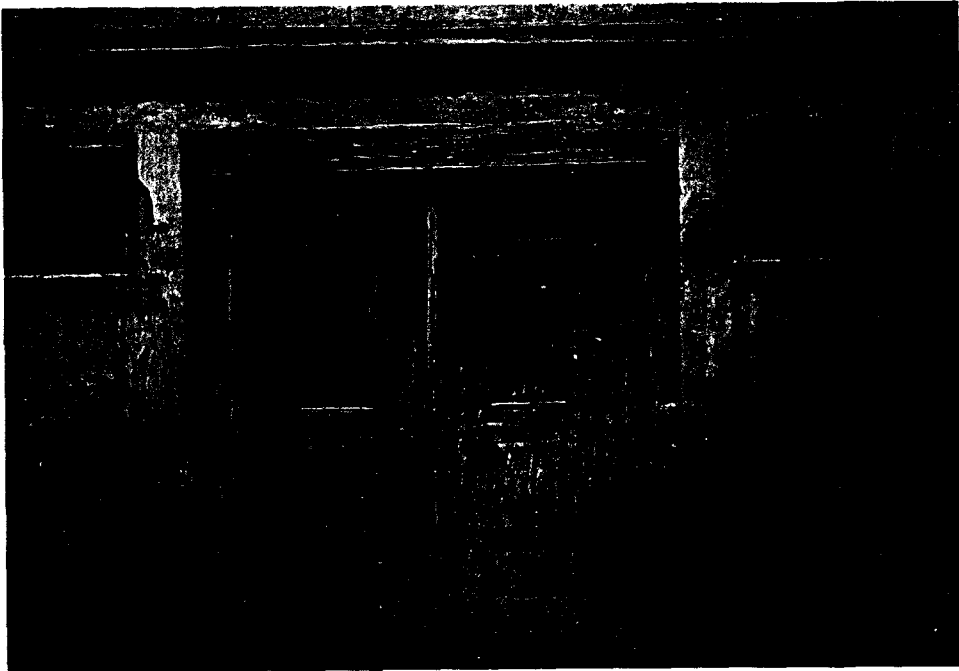
Resim 4.88 Envanter no: 6

Resim 4.89 Envanter no: 7

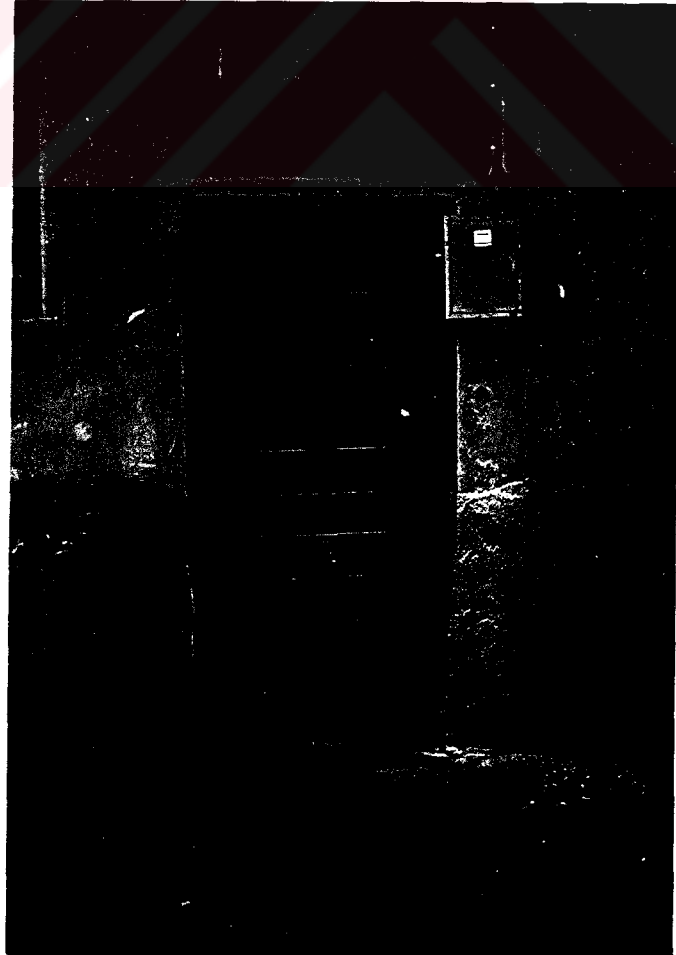
Resim 4.90 Envanter no: 12

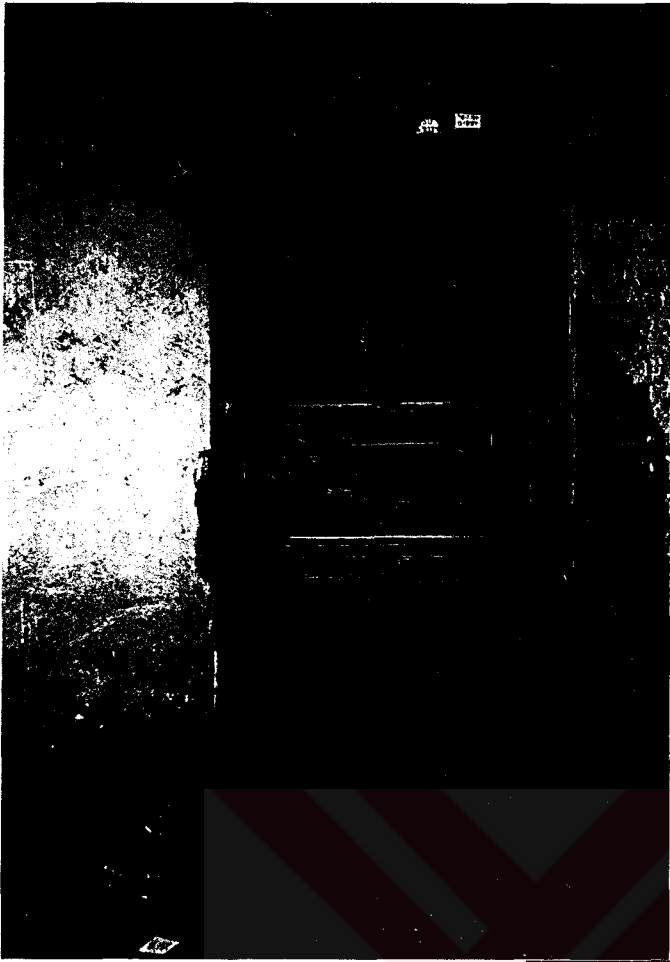
Resim 4.91 Envanter no: 14

Resim 4.92 Envanter no: 16

Resim 4.93 Envanter no: 21

Resim 4.94 Envanter no: 23

Resim 4.95 Envanter no: 29

Resim 4.96 Envanter no: 31

Resim 4.97 Envanter no: 32

Resim 4.98 Envanter no: 33

Resim 4.99 Envanter no: 42

Resim 4.100 Envanter no: 43

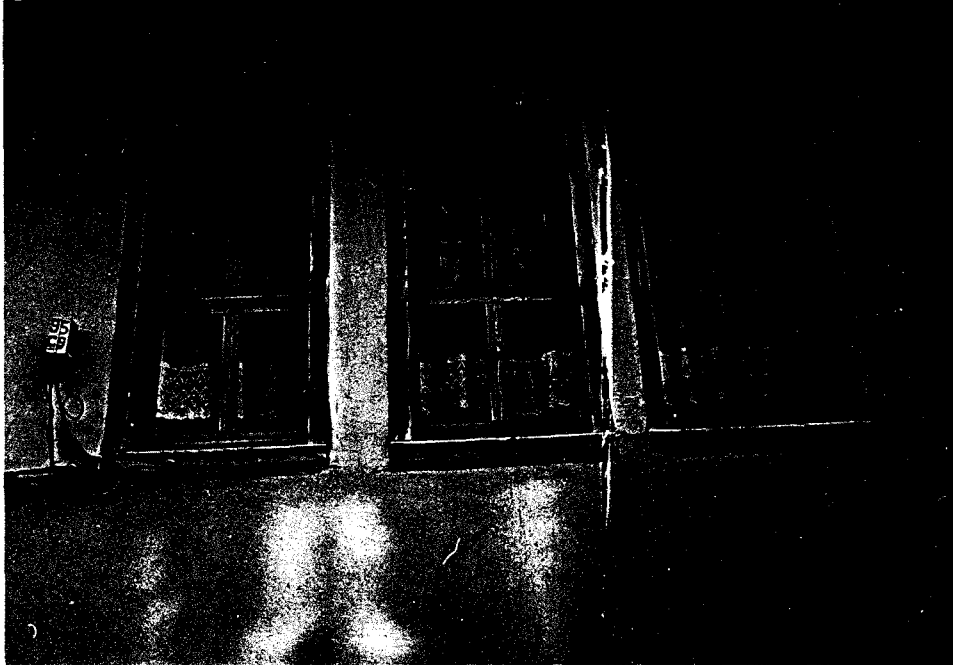

Resim 4.101 Envanter no: 48

Bolu Kent Merkezindeki Geleneksel Dokuda Pencere Tipleri

Resim 4.102 Envanter no: 3

Resim 4.103 Envanter no: 5

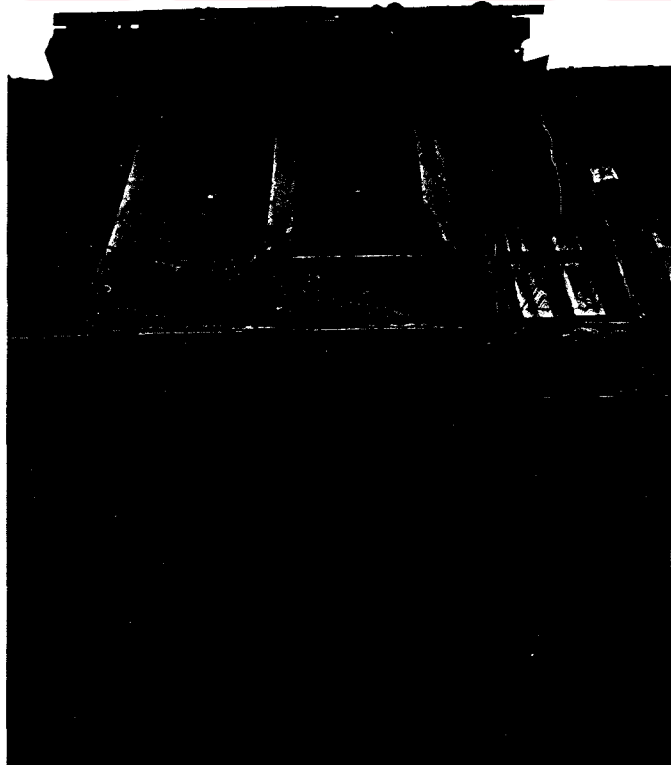
Resim 4.104 Envanter no: 11

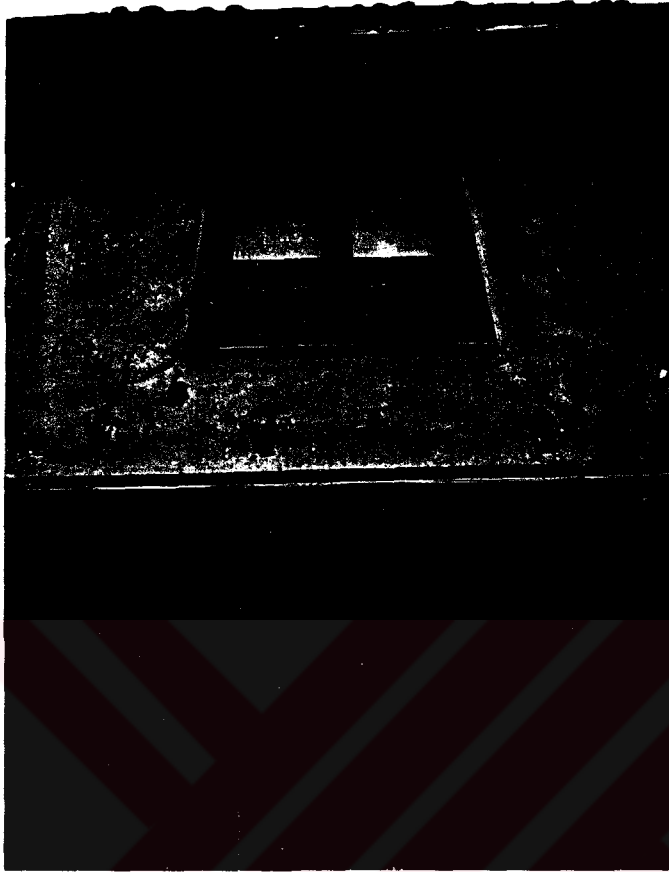
Resim 4.105 Envanter no: 14

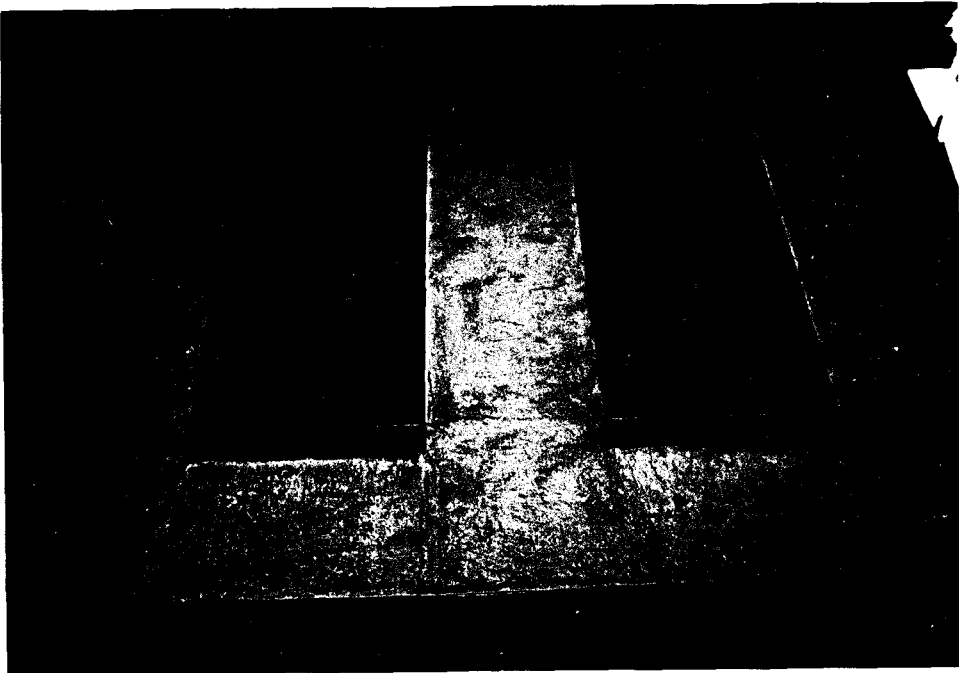
Resim 4.106a Envanter no: 16

Resim 4.106b Envanter no: 16

Resim 4.107 Envanter no: 21

Resim 4.108 Envanter no: 23

Resim 4.109 Envanter no: 43

Resim 4.110 Envanter no:44

Resim 4.111 Envanter no: 48

Resim 4.112 Envanter no: 31

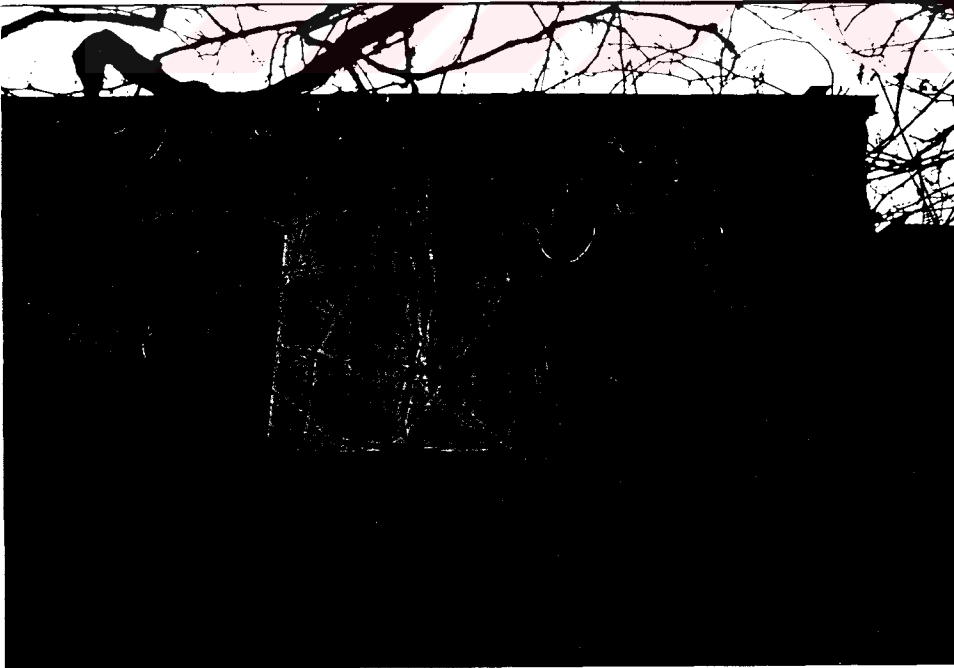
Resim 4.113 Envanter no: 32

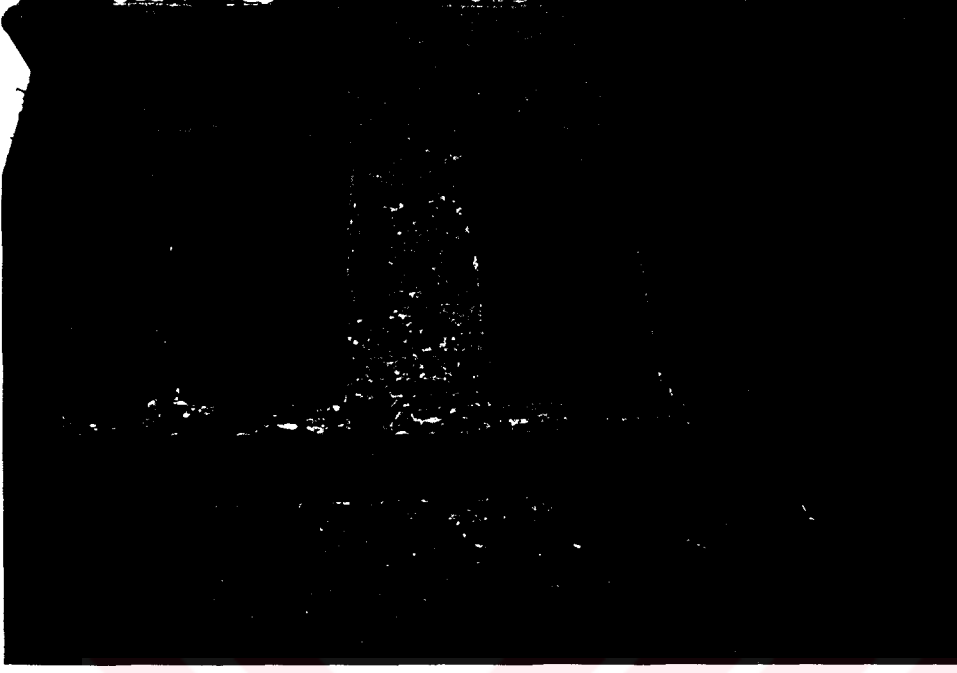
Resim 4.114 Envanter no: 33

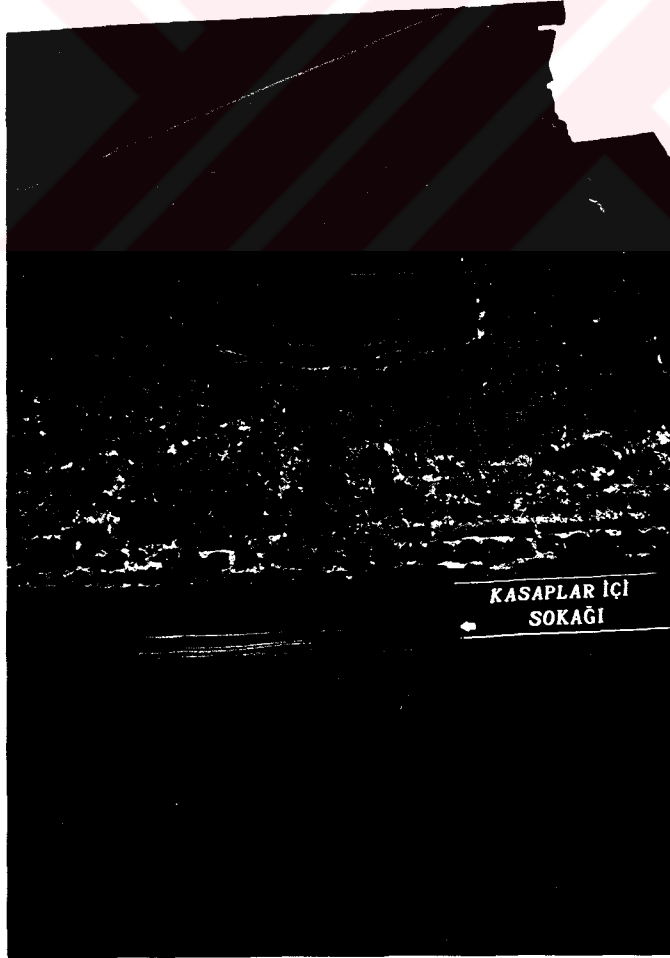
Resim 4.115 Envanter no: 36

Resim 4.116 Envanter no: 37

Resim 4.117 Envanter no: 38

Resim 4.118 Envanter no: 39

Zemin kat pencereleri üst kat pencerelerinin düzeyinde, aynı hizada genellikle aynı endeye uygulanmışlardır. Ancak oranları 1 / 1, 1/ 1.5 ve nadiren de 1 / 2'dir. 1 / 1.5 ve 1 / 2 oranlı zemin kat pencereleri, üst kat pencereleri ile aynı olan uygulamalarda karşımıza çıkar. Örnekleri çok azdır. Ancak bütün zemin ve üst kat pencereleri farklı oranlarda değildir.

Kent ölçeğinde yapılan bu çalışmada özgün bodrum pencerelerine rastlanmamıştır.

Ahşap kepenkli pencere örneğine yalnızca envanter numarası 10 olan yapıda rastlanmıştır (Resim 4.66). Özgün, ahşap kafesli pencere örneği günümüze ulaşmamıştır.

4.6.2.3.5 Saçaklar

Saçaklar özellikle Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesindeki kâgir yapıların karakteristik bir özelliğidir. Bu bölgede genellikle iki tip saçak görülür:

1. Kirpi saçak (Envanter no: 39-52-53-54-57)

2. Profilli saçak (Envanter no: 34-35-36-37-56)

Bu saçakların genişlikleri 35-40 cm.i geçmez. Kirpi saçak tuğladan örülür. Tuğlanın yüzeyden kademeli olarak bir kat düz, bir kat 45°'lik açı ile çıkarılması ile uygulanmıştır (Resim 4.120). Genellikle 5 kat olarak uygulanmıştır.

Profilli saçak da tuğla üzerine sıva ile uygulanmıştır. Tuğla duvar yüzeyinden çatıya doğru profil ebadına uygun üçgen kesitli olarak yükseltilmiş ve üzerine istenilen profil, sıva ile uygulanmıştır (Resim 4.121).

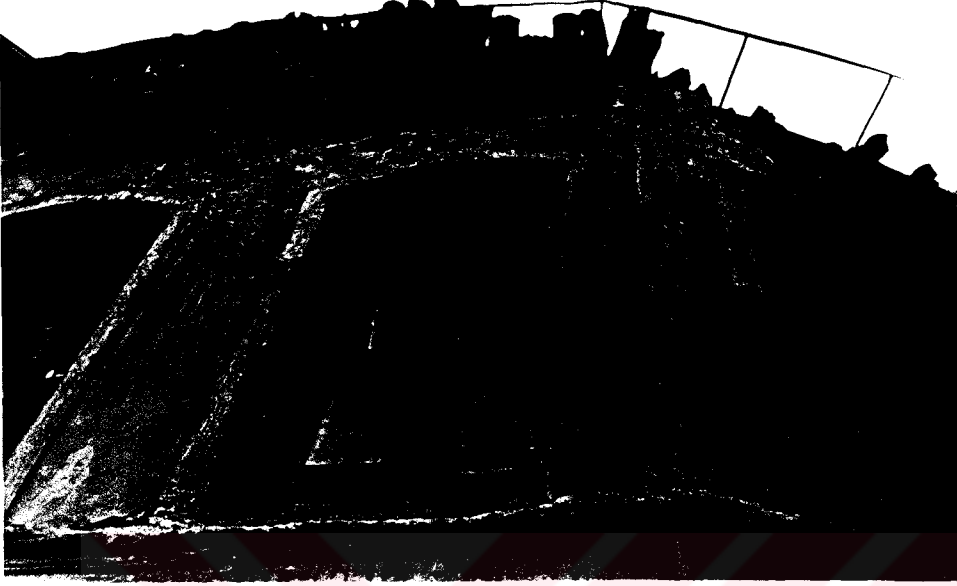
Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde özgün saçak yapısıyla bugüne ulaşan 10 sivil mimarlık örneği kâgir yapıdan 5'i kirpi saçaklı, 5'i de profilli saçaklıdır.

Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki yapılarda kirpi ve profilli saçağa rastlanmaz. Genellikle ahşap olan yapıların saçakları da ahşap yapılara uygun formda ve proporsiyondadır. Güllezler Konağı geniş saçakları ve saçak taşıyıcıları ile dikkati çeker. Saçak genişliği 100 cm.dir ve saçak altları ahşap kaplanmıştır. Saçak genişliği fazla olduğu için gayet estetik taşıyıcılarla desteklenmiştir (Resim 4.1).

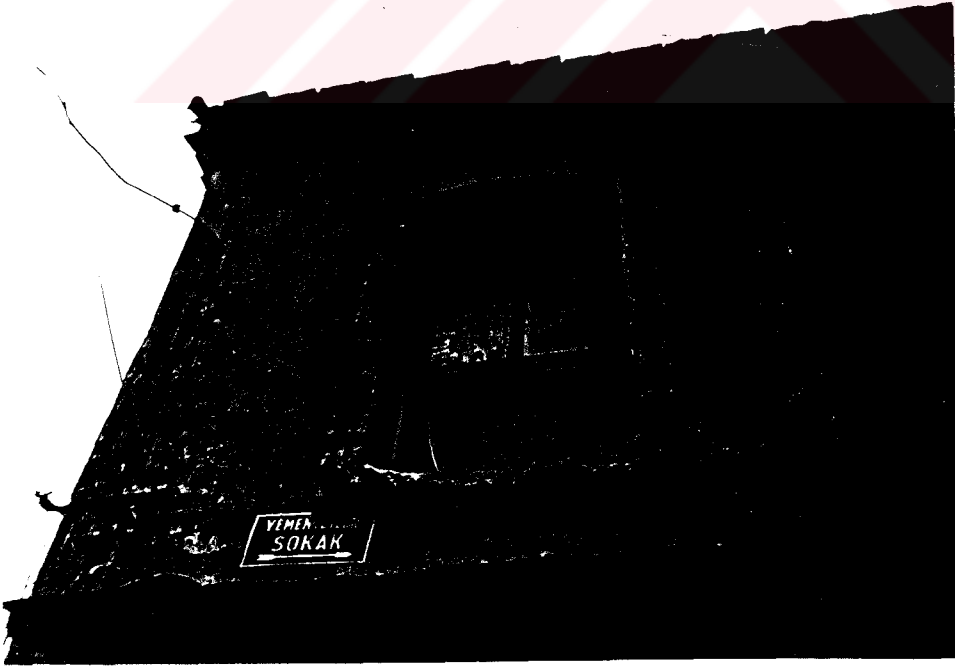
4.6.2.3.6 Yapım sistemi ve malzeme

Bolu kent merkezindeki geleneksel doku için düşünüldüğünde konutlarda ahşap karkas ve kâgir olmak üzere iki çeşit yapım sistemi görülmektedir. Zemin kat kâgir, üst kat ahşap yapılara çok az rastlanmıştır (Envanter no:2).

Ahşap karkas yapılar Bolu ili geleneksel dokusu içinde özellikle konutlarda ağırlıktadır. Ahşabın kâgire veya karma sistemlere göre bu kadar ağırlıkta kullanılmasında yörenin ağacı bol, dağlık bir coğrafyada olmasının etkisi büyüktür. Ahşap, daha bol ve çabuk temin

Resim 4.120 Kirpi saçak (Envanter no: 32)

Resim 4.121 Profilli saçak (Envanter no: 34)

edilebilir bir malzeme olarak yörede hep gözde olmuş, tercih edilmiştir. Bütün bunlara rağmen bugünkü yapılara bakıldığında muazzam bir ahşap işçiliğinin olduğunu söylemek güçtür.

Ahşap karkasın oturacağı düz bir yüzey elde etmek, zemini dış etkilerden korumak ve zeminden gelen nemin direkt ahşaba iletilmesini engellemek için 45 cm. ile 150 cm. arası yükseklikte kâgir subasmanlar yapılmıştır. Bugünkü yapılara bakıldığında zamanla yükselen yol ve zemin kotları nedeniyle subasman yükseklikleri bizi yanıltabilir. Zamanla zeminin yükselmesi neticesinde bir çok yapının giriş kapısı yolla aynı kotta veya aşağıda kalmıştır. Subasman üzerine oturan ahşap karkas sistemde genellikle dolgu malzemesi olarak tuğla tercih edilmiştir (Resim 4.6-4.10-4.18). Üst katlarda ahşap dolgu kullanılabildiği gibi bir çok uygulamada da zemin kata fazla yük bindirmemek için bağdadi olarak bırakılmıştır.

Duvar kalınlıklarının 15-20 cm. arası değiştiği ahşap karkas yapılarda ana dikmeler 15 / 15, 15 / 20, 22 / 25 cm. kesitlerinde, ara dikmeler de 9 / 13, 10 / 15, 12 / 18 cm. kesitlerindedir.

Döşeme kirişlerinin yapı yüzeyinden taşınması ile çıkmalar oluşturulmuştur. Çıkmaların genişliğinin arttığı durumlarda döşeme kirişleri çift kullanılmış ve geniş konsolun yarattığı yük karşılanmıştır. Ayrıca çıkma yükünü taşıyan kirişlerin desteklenmesi amacıyla bölgede sık rastlanan konsollar yapılmıştır.

Yapılarda çok farklı kesitlerde döşeme ana ve ara kirişleri kullanılmıştır. Döşeme kirişlerinin üzeri 1.5-2.5 cm. arası kalınlığında, 15-30 cm. arası genişliğinde kaplama tahtalarıyla örtülmüştür.

Kâgir yapılar özellikle Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde çoğunluktadır. Tuğla tercih edilmiştir. Döşemeler genellikle ahşaptır. Ahşap karkas yapılarda olduğu gibi döşeme kirişlerinin üzerleri 1.5-2.5 cm. arası kalınlıkta ve 15-30 cm. arası genişlikte kaplama tahtalarıyla örtülüdür. Zemin kat kotuna kadar moloz taş malzeme ile örülmüştür (Resim 4.119). Bundan sonra duvarlar tuğla devam eder. Kâgir duvarlar, yer yer hatıllarla desteklenmiştir. Genellikle Bolu'daki kâgir yapılar sıvalıdır. Yapılar kireç harcı sıva ile sıvanmışlardır. Yapı köşelerinde, kat hizalarında ve saçaklarda sıva ile profilli silmeler yapılmıştır. Pencereerde yine sıva ile vurgulanarak cephelerdeki doluluk ve boşlukların iyi algılanmasının yanısıra ahenkli ve estetik cepheler oluşturulmuştur (Resim 4.55).

Resim 4.119 Moloz taştan temel (Envanter no: 32)

4.6.2.4 Güllezler Konağı, mimari ve yapısal çözümlemesi

Bolu kent merkezinde özgün karakteriyle bugüne kadar gelebilmiş geleneksel sivil mimarlık örnekleri oldukça az sayıdadır. Daha önce bahsedilen nedenlerden dolayı yapıların plan şemaları, strüktürleri, cepheleri değişikliğe uğramış veya tahrip edilmiştir. Özgün kimliğini, çok önemli tahribata uğramadan günümüze taşıyan yapılardan biri de Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde yer alan Güllezler Konağıdır (Resim 4.1). Yapı, eklentilerine, bazı bölümlerinin fonksiyonlarının değiştirilmesine rağmen plan şeması, strüktürü, cephesiyle genelde özgün kabul edilebilir.

Yapı, üç tarafı odalarla çevrili bir yüzlü iç sofalı plan şeması ile ikiz konak tipindedir. Bu özelliğiyle Güllezler Konağı, Bolu kent merkezindeki geleneksel dokuda ayakta kalan tek örnektir. İkinci kattaki sofanın konumu farklıdır. Yapı, geleneksel mimarının son dönemleriyle birlikte Batı etkisiyle sivil mimaride meydana gelen değişikliklere de canlı bir örnektir. Göz hizasındaki zemin kat pencereleri, ara kat uygulamasının olmaması, büyük pencere boşlukları, yüksek tavanları ve geniş saçakları buna örnektir. Ayrıca odalar arasında sofanın haricinde yer yer bağlantıların olması da önemli bir özelliktir. Geleneksel konut mimarisinin ilk örneklerinde genellikle birimler arası geçişler sofa aracılığıyla sağlanmakta idi. Konağın ön bahçesinde bir de çamaşırhanesi vardır.

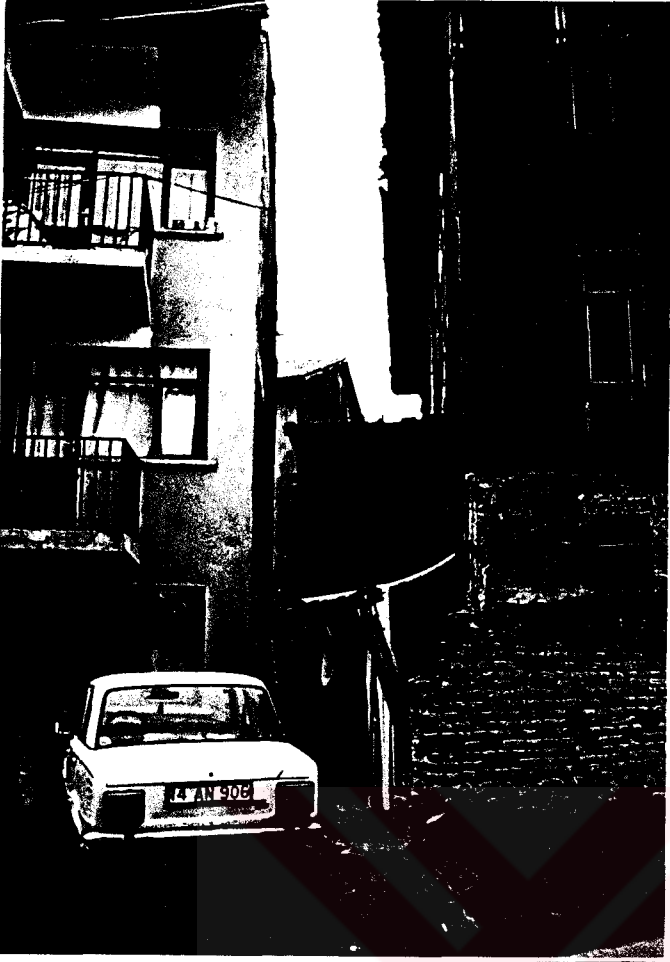
Yapının bugünkü sorunlarının tesbiti ve çözülmesi, önemli bir kültürel varlığın yeni kuşaklara ulaşmasını sağlayacaktır. Buradan hareketle Güllezler Konağı'nın 1 / 50 ölçekli rölöve projeleri hazırlanmış, yapının sorunlarının tesbiti ve çözüm yollarının bulunması amaçlanmıştır (Şekil 4.18a,b,c,d,e,f,g,h,j).

Zemin katında farklı malzemeden (tuğladan) yapılmış bir eklentisi vardır (Resim 4.122). Arka cephedeki izler, banyo + wc fonksiyonuna sahip bu eklentinin önceleri üst katlarda da

devam ettiğini, sonra yıkılarak sadece zemin katta kaldığını göstermektedir (Resim 4.123). Strüktürü fazla etkilemeyen bu eklenti arka cepheye yapışıktır. Bahçe duvarı yer yer tahrip olmuştur. Pencere sistemi değişikliğe uğramış, ancak pencere boşlukları değiştirilmemiştir. Giyotin olan pencere sistemi, kanatlı pencere sistemine çevrilmiştir (Resim 4.124). Arka cephede ise pencerelerin eklentiden ötürü hem formları ve sayıları hem de sistemleri tahrip olmuştur. Yapı bağdadi sıvalıdır. Kıtıklı kireç harcı sıva oldukça kalın ve sıvada yer yer çatlama ve dökülmeler vardır. Balkonlardaki ahşap işçiliği fevkaladedir. Ancak ahşaplar zamanla kararmış ve çürüme belirtileri göstermeye başlamıştır (Resim 4.125). Yapının büyük saçakları tahrip olmuş, yer yer saçak profilleri kopmuştur. Çatıda ise mertekler sehim yapmış, zamanla tahrip olan kiremitlerin yerine oluklu çinko örtülmüştür. Karma bir çatı örtüsü vardır.

Yapının iç yapısında ve plan şemasında önemli tahribatlara rastlanmamaktadır. Özgün ahşap merdivenleri, ocakları ve ikinci kattaki dolapları yapının karakteristik özelliğidir. Tavan silmeleri ve planları, kapıları özgündür. Yapının bu detaylarına ait açıklayıcı resimler aşağıda verilmiştir.

Resim 4.122 Güllezler Konağı, eklenti

Resim 4.123 Güllezler Konağı, arka cephedeki eklenti izleri ve tahribatı

Resim 4.124 Güllezler Konağı, değişen pencere sistemi

Resim 4.125 Güllezler Konağı, saçaklardaki ve balkon ahşaplarındaki bozulma

Resim 4.126a Güllezler Konağı, özgün ahşap merdiveni

Resim 4.126b Güllezler Konağı, özgün ahşap merdiveni

Resim 4.126c Güllezler Konağı,
özgün ahşap merdiveni

Resim 4.126d Güllezler Konağı,
özgün ahşap merdiveni

Resim 4.127 Güllezler Konağı, (213) oda,
özgün ocak ve dolapları

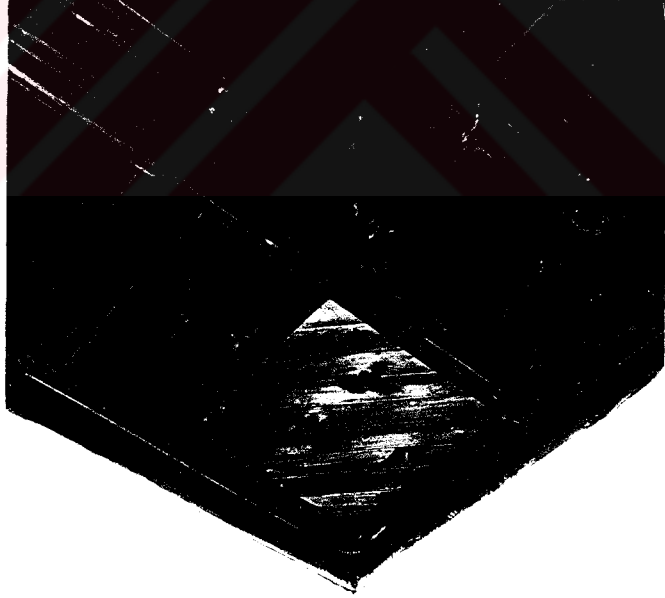
Resim 4.128 Güllezler Konağı,
özgün ahşap kapı

Resim 4.129 Güllezler Konağı, (212) oda,
özgün ahşap dolapları

Resim 4.130a Güllezler Konağı,
(B13) sofa tavanı

Resim 4.130b Güllezler Konağı,
(B13) sofa tavanı

5. ARAŞTIRMA ALANLARINDA KORUMA ve RESTORASYON ÖNERİLERİ

5.1 Mevcut Doku ve Çevre Ölçeğinde Koruma ve Restorasyon Önerileri

Geleneksel dokunun hızlı tahribatı 1990 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca frenlenmiş olsa da bugün yıkımlar farklı şekillerde devam etmektedir. Bir yandan geleneksel yapılar korunmaya çalışılırken, bir yandan da geleneksel dokuyla içiçe gelişen betonarme çarpık kentleşme, geleneksel yapılara önemli zararlar vermektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki yapıların tek başına korunması sorunun çözümü değildir. Bilinçsiz, koruma kaygısı güdülmeyen inşa edilen yapıların, bir dönemin yaşantısını yansıtan sokak dokusunu, her geçen gün daha fazla tahrip ettiği göz ardı edilmiştir. İşte bu yüzden Bolu kentine bakıldığında, geleneksel yapıların yoğun olduğu, özgün sokak yapısı ve dokusuyla, yansıttığı o kültürle bugüne kadar ulaşabilmiş bir bölge dikkati çekmez. Biraz bu havayı hissettiren doku Karaçayır Mahallesi'nde mevcuttur. Diğer bölgelerde yapılar, münferit olarak kent dokusu içinde yerlerini muhafaza etmeye çalışmaktadır. Büyükcami Mahallesi'ndeki geleneksel ticaret alanı da büyük tahribatlara rağmen kimliğini kaybetmemiştir. Ancak geleneksel yapılar, bir bölge içinde yoğunluk göstermemektedirler. Yanyana geldiklerinde oluşan muazzam geleneksel silüeti bize sunan sokak dokusuna rastlanmamaktadır. Bölgedeki karma doku, buranın geleceği için de önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Yapıların tek başına korunması eksik bir koruma düşüncesidir. Nitekim kurul kararlarıyla koruma altına alınan bir çok yapı bugün çeşitli sebeplerle yıkılmıştır. Bu nedenle öneri silüetleri hazırlanan Karaçayır Mahallesi Kurtuluş Sokağın münferit bir anlayışla, müze anlayışı ile değil de, sosyal ilişkileri ve geleneksel sokak düzeni içinde yaşayarak korunması düşünülmüştür. Bunu yaparken önce bölgedeki halkın eğitilerek, koruma bilincinin aşılması gerekmektedir. Yerel yönetimin de bu konuda halka gerek teknik ve gerekse finansman alanında önderlik etmesi önemlidir. Bu desteği gören ve bilinçlenen halk, hem yaşadığı konutları hem de çevresini koruyacaktır. Bu da zincirin halkaları gibi önemli bir alanı kapsayacaktır.

Çalışmanın başlangıcında yapılan tesbit ve analizlerle geleneksel dokunun yoğun olduğu bölgeler tesbit edilerek sınırları belirlendi. Ancak daha önce de değinildiği gibi Bolu kent merkezinde yoğun bir geleneksel dokunun olduğu bölge kalmamıştır. Yapılar münferit halde kente yayılmıştır. Yine de bu verilerle Karaçayır Mahallesi'nde tesbit edilen geleneksel dokuda Kurtuluş Sokağın öneri silüeti hazırlandı (Şekil 5.1). Bu proje şu kriterlere göre şekillenmiştir:

- Geleneksel konutların birbirleriyle ilişkileri, mevcut yol-arsa ilişkileri ve parseldeki yerleşme düzenleri olduğu gibi korunmalıdır.

- Geleneksel konutlar sıhhileştirme ve restorasyonla çağdaş yaşam koşullarına kavuşturulmalı ve tekrar kullanımı sağlanmalıdır.
- Kütle ve cephesiyle geleneksel dokuya uygun yapıların cepheleri, sokağın geleneksel mimari karakterine göre ıslah edilmelidir.
- Boş parsellere de sokak dokusunun sürekliliğini sağlamak amacıyla geleneksel mimari karaktere uygun yapılar önerilmiştir.
- Yeşil alanlar va ağaçlar muhafaza ve ıslah edilmelidir.
- Telefon ve elektrik telleri yeraltı şebekesine alınmalıdır.
- Zamanla yükselen yol kotu düşürülmelidir.

5.2 Tek Yapı Ölçeğinde Koruma İle İlgili Öneriler

Günümüzde ataerkil aile yaşantısının yerini çekirdek aile almıştır. Geleneksel konutların çoğu ataerkil aile düzenine göre planlandığından, bugün iki veya daha fazla aile tarafından kullanıldıkları görülmektedir. Bu yapıların bugün çok aile tarafından kullanılabilmesi için yetkililerin yapılar üzerinde çalışması, düzenleme yapması gerekmektedir. Böylece hem bölgedeki mevcut yapı, sosyal denge ve yoğunluk korunmuş olacak hem de yapıların daha da fonksiyonel kullanılması sağlanmış olacaktır.

Bu düşünceler doğrultusunda geleneksel yapılarla ilgili koruma önerileri şunlardır:

Öncelikle yapılan yapısal ve bünyesel durum analizleriyle yapıların müdahale öncelikleri belirlendi (Şekil 4.10a,b). Buna göre:

- Ağır onarım gerektiren yapılar; önemli strüktür problemleri olan, bir bölümü yıkılmış, yapıya zarar veren ciddi eklentileri olan, müdahalede öncelikli yapılardır.
- Hafif onarım gerektiren yapılar; saçaklarda bozulma, sıvada çatlama ve dökülme gibi hafif onarım gerektiren, ikincil müdahale edilmesi gereken yapılardır.
- İyi durumdaki yapılar; strüktürü, cephesi ve kütleleriyle müdahale gerektirmeyen, mevcut haliyle korunması gereken yapılardır.
- Geleneksel konutlar; plan şemaları mümkün olduğunca değiştirilmeden günümüz aile yaşantısına göre düzenlenebilir. Bu yapılırken yapı içindeki tavan süslemesi, ahşap işçiliği, merdiven gibi korunması gerekli mimari öğeler tahrip veya yok edilmemelidir.
- Yapının strüktüründe yapılacak onarımlar için, yapının bünyesinde kullanılan malzemeyle uyumlu, yapının belgesel niteliklerine ve biçimsel özelliklerine zarar vermeyen çağdaş malzeme ve detaylar kullanılabilir.

- Yalnızca yapı korunmakla kalmamalı, yapıya ait bahçe duvarı, bahçe kapısı, sundurma ve harpuştalar da sıhhileştirilerek korunmalıdır.
- Tahribata uğramış sıvalar, örnekler ve gerekli görüldüğü durumlarda laboratuvar analizlerine göre uygun karışımlar hazırlanarak tamir edilmelidir.
- Cephelerde yörenin dokusuna uygun, çivit mavisi, sarı, açık sarı, uçuk pembe, pembe, uçuk mor, beyaz, kirli beyaz gibi renkler diğer yapılara uyum sağlayacak şekilde kullanılmalıdır.
- Geleneksel konutların çatılarında alaturka kiremit kullanılmalıdır.
- Ayrıca özgün geleneksel yapısıyla bugüne ulaşabilmiş yapılardan özellikle farklı yapım sistemlerinde en azından bir kâgir, bir ahşap strüktürlü konutun müze ev olarak restore edilip, koruma altına alınması, yaşayan bu geleneğin yeni nesillere aktarılması için ayakta kalan canlı örnekler olması açısından önemlidir. Bu çalışma için Bolu kent merkezindeki 32 ve 1 envanter numaralı yapılar önerilmiştir. Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesindeki Güllezler Konağı'nın (Envanter no:1) tek yapı ölçeğinde, yukarıdaki koruma anlayışı ve kriterlerine uygun restorasyon projesi hazırlanmıştır (Şekil 5.2a,b,c,d,e,f,g,h,j).

5.3 Yeni Yapılanmanın Kontrolü İle İlgili Öneriler

Parseller

- Büyükcami Mahallesi geleneksel ticaret bölgesinde yapılar bitişik nizamda, yol cephesinde yapılmalıdır. Yapı taban alanı parsel alanının tamamını kapsamalıdır.
- Karaçayır Mahallesi geleneksel konut bölgesinde yapılar arsanın yol cephesine bitişik yapılmalı, yapı taban alanı parsel alanının en fazla % 50'sini kapsamalıdır. Bir başka ifadeyle T.A.K.S. 0.5 ve K.A.K.S. değeri de en fazla 1.25 olabilir. Yapı ve bahçe duvarı yol cephesinde aynı hizada yer alabilir. Bahçe duvarının karakteri geleneksel dokuya uygun olmalıdır.
- Yapının yüksekliği Karaçayır Mahallesi ve Büyükcami Mahallesi geleneksel dokusu için zemin dahil üç katı geçmemelidir. Saçak kotu 9.50 m.'yi geçemez.
- Kot alma noktası binanın oturduğu taban alanının orta noktası kabul edilir.
- Zemin kat taban kotu + 0.00'ın altına düşemez.

Pencereler

- Karaçayır Mahallesi geleneksel dokusunda pencereler düz lentolu olmak zorundadır. Kemerli pencere kullanılmamalıdır.

- Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölgesinde pencereler basık kem zorundadır. Düz lentolu olmamalıdır.

- Pencere genişlik / yükseklik oranı üst katlarda yaklaşık 1 / 2, zemin katlarda 1 / uygulanmalıdır.

Çıkmalar

- Çıkmalar konusunda işlenen tiplerin dışında çıkma yapılamaz.
- Çıkmalar 1. kattan başlar.
- Yapıların bütün cephelerinde 1 m.'yi geçmemek üzere çıkma yapılabilir.
- Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölgesinde çıkma yapılamaz.

Çatılar

- Çatı¹ düz yapılamaz, kırma veya beşik olarak % 25-30 eğimli yapılabilir.

Karaçayır Mahallesi geleneksel dokusunda saçaklar, yapı cephesinden en taşabilir.

- Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölgesinde saçaklar, yapı cephesinden cm. taşabilir.

- Çatı eğiminden faydalanılarak kat kazanılamaz.

- Teras ve çekme kat yapılamaz.

- Çatı örtüsü olarak alaturka kiremit kullanılmalıdır.

Diğer hükümler

- Yapı ve bahçe duvarları sıvasız ve boyasız bırakılamaz.

- Yapıların boyanmasında daha önce bahsedilen geleneksel dokuya uy kullanılmalıdır.

- Cephelerde doluluk / boşluk oranları analizlerle elde edilen Karaçayır Mahalle konut bölgesinde ortalama 3.5 değerine uymak zorundadır.

Büyükcami Mahallesi geleneksel ticari bölgesinde bu cephelerde iki katlı yapılar yapılabilir.

6.SONUÇ

Bolu kenti, 3. bölümde değinildiği gibi bir çok uygarlığa sahne olmuştur. Ancak bugün Bolu kent merkezindeki korunması gerekli değerlere bakıldığında o ihtişamlı geçmişin ve uygarlıkların izlerini taşıyan eserlerin çok az olduğu görülür. Çoğu tahrip edilmiş veya gerektiği şekilde korunamamıştır. Geleneksel konut mimarisine bakıldığında da durum farklı değildir. Bölgede koruma bilincinin yaygınlaşmaması ve çeşitli nedenlerle yapılar tahrip edilmiş ve bir kent için oldukça az sayıda kalmıştır. Şimdiki yerleşme içinde yapılar bir silüet oluşturmadan münferit olarak yer almışlardır. Bu yerleri de garanti değildir.

Bu çalışmada öncelikle Bolu kent merkezi ölçeğinde korunması gerekli kültürel ve doğal değerlerin tamamı tesbit edilerek belgelenmiştir. Daha sonra Bolu ili geleneksel konut mimarisini bize en iyi anlatacak dokular aranmış, ancak yapılar genelde tek kaldıklarından ve yeni yapılanmayla içiçe girdiklerinden, geleneksel silüeti bize sunan yoğun bir dokuya rastlanmamıştır. Ancak eldeki veriler çerçevesinde, Karaçayır Mahallesi kentin geleneksel dokusunu konut bazında, Büyükcami Mahallesi de ticaret bazında yansıttıkları için çalışmaya değer bulunmuşlardır. Bu bölgelerde yapılan analiz ve tesbit çalışmaları geleneksel kent dokusuna ve oluşumuna önemli oranda ışık tutmuştur. Çalışmalar esnasında bölgelerdeki verilerin yetersiz kaldığı durumlarda, araştırmaların sınır kent merkezi ölçeğine çıkarılmış ve daha çok veri ve örnekleme yapılması amaçlanmıştır. Böylece eldeki değerler daha tutarlı ve geçmişe ışık tutar olmuştur. Daha sonra da bu değerler ve analizler ışığında bölgelerdeki gerek mevcut doku ve çevre ölçeğinde gerekse tek yapı ölçeğinde koruma ve restorasyon önerileri ve kriterleri belirlenmiştir. Ayrıca yeni yapılanmanın hangi kriterler dikkate alınarak yapılacağı ve kontrolünün nasıl olacağı konularında öneriler belirtilmiştir.

Bolu kentinin geleneksel mimarisinin oluşumunda, büyük önemi olan bu iki mahallenin, değişen kent düzeni ve toplumun sosyal ve ekonomik yapısı nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Günümüze ulaşan bu doğal ve kültürel değerler, eski ve güzel oldukları için değil, bir kültürü ifade ettikleri için önemlidirler. Bu kültürün gelecek kuşaklara aktarılabilecek en canlı örnekleridirler. Kalan yapılar bunun son örneklerini temsil etmektedirler. Unutulmamalıdır ki bir kültürün yaşantısı, tek yapı ölçeğinde düşünülüp değerlendirilemez. O kültürü temsil eden doku önemlidir ve daha değerlidir. Bu da koruma anlayışının çerçevesini biraz daha genişletmemiz gerektiğine işaret eder.

Koruma ve yaşatma gerek tek yapı gerekse çevre ölçeğinde insanlık onuru ve görevidir. Geçmişteki kültürün örneklerini yeni nesillere aktarmak millî bir vazifedir.

KAYNAKLAR

Bolu İl Yıllığı 1967, (1968), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Bolu İl Yıllığı 1973, (1973), Kemal Matbaası, Bolu.

"Bolu", (1982), Yurt Ansiklopedisi, 2:1445-1534.

"Bolu", (1986), Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 4:1780-1781.

"Bolu", (1992), Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 6:276-278.

Eldem, S. H., (1968), Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Eyice, S., (1975), Tarihte Bolu, İstanbul.

Hoca Sadettin Efendi, (1979), Tacü't-Tevarih, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Konrapa, M.Z., (1964), Bolu.

Neşrî, M., (1987), Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Orhonlu, C., (1975), Osmanlı Bolu'su, İstanbul.

Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, (1977), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, II:301-351.

Turan, O., (1969), Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul.

Yüksel, A., (1993), Bolu Yıldırım Bayezid Külliyesi Hamamlar ve İmaret Camii, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Zillioğlu, M., (1976), Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 02.08.1972
Doğum yeri Bolu
Lise 1989 Bolu Atatürk Lisesi
Lisans 1994 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Yüksek Lisans
Çalıştığı kurum 1995'ten beri Akant Mimarlık Ltd. Şirketi

